e: y
n, ná
eństwo
wszyst-
OGU

chwá-
więci
ozwá-
en.

akrá-

n.

Ex Libris

Joannis Kreyer

OZDOBA
KOSCIOŁA
KATOLICKIEGO,
to ieſt
CEREMONIE

Ktorych Kośćioł S. w wſzelkich okolicznośćiách zwykł záżywáć.
Piſmem S. Powagą Oycow SS.
Dawnośćią utwierdzone, gruntownym wykłádem
OBIASNIONE
Naprzod Niemieckim ięzykiem,
Teraz
Ná Polſki z przydatkiem wielu rzeczy
Przetłumáczone y do Druku
PODANE
Przez
X. PROTAZEGO NEWERANIEGO, Zakonu S. O. FRANCISZKA, Małopolſkiego Reformatá.
Roku 1739.

we Lwowie w Drukarni Pawła Jozefa Golczewſkiego J. K. M. Uprzywileiowanego Typografa.

Ama Dominum DEUM tuum, & obſerva præcepta ejus & Cæremonias.

Kochay Páná BOGA twego, y záchoway przykazania Jego, y Ceremonie. Deut: 11. v. 1.

Quæ eſt enim alia gens ſic inclyta, ut habeat Cæremonias?

Ktory bowiem inny národ ieſt ták ſławny, żeby miał Ceremonie? Deut: 4. v. 8.

Itaquê Fratres ſtate & tenete traditiones, quas didiciſtis.

Więc Bráćia ſtoyćie y záchowuyćie podania, ktorycheśćie ſię náuczyli. 2. Theſs: 2. v. 14.

INVICTISSIMO MARTYRI

Orbis Universi Thaumaturgo

Sacri Exomologeseos Tribunalis

Defensori Silentiario

D. JOANNI NEPOMUCENO,

Famæ Clientum suorum

Vindici Acerrimo.

Augustissimoque

Liliato Poloniarum Principi

Intaminatæ integritatis Victimæ

S. CASIMIRO.

D. D. D.

P*arcetis* Tutelares Divinissimi, *quod exiguam laboris mei Ilyadem, Vestrum Magnis dedicare Nominibus contendam. Grandiora à me requirit obligatio, quorum Uniûs non aliter quam gratiosi quia JOANNIS, ab ipsis fascijs (plusquam Hercules à sua Dea) experiebar beneficia. Alterius in dicatis Serenissimo Honori Il-*

lius manens Conventibus, Principe nutriebar beneficentiâ. Et ſanè Martyrum Principumq; Purpuris, tam leve obtuliſſe à devincto Cliente munus, ingratitudinem ſpirare poſſet, nî Minoritica Profeſſio, ſufficiens tenuitatis meæ foret excuſatio. Non tantum penſantur Midæ gazophilaciæ liberaliùs erogata larga manu, quàm quæſtu Iriô comparatus obolus Viduæ, in Divorum urnam humilî injectus dexterâ. Non adeò redolent Superis immolata, cum vano faſtu ſeſe attollentia ſacrificia, quam poſiti in Altari devoto corde floſculi. Ita certè non operis pondus, ſed operantis intentio penſanda, & ſpeciali cenſu ſolvenda eſt. Pono & ego in æviternam honori Veſtro *Heccathomben partum, ſive compillatum Libellum hunc, & ad Aras Veſtras* Tutellares Diviniſſimi *pro voto appendo. Augmentum ornamenti* DEUS *hoc Eccleſiæ à Vobis acquiret, & in Thaumaturgis Veſtrum manibus, ſi quid mea culpa contraxit nævi, mundari poterit. Utiq; Sereniſſimus Planetarum Rex Titan, appenſas radijs ſuis non excutit athomos; Superum ſedes Olympus, parvas non*

abhor-

abhorret nubeculas, & Neptuni Regnum, præter candidiores margaritas, & pretiosos lapillos intra se, viliora quoq; conservat caucasa. Aureâ procellâ ignescens Pactolus; gemmîs candescens Arimaspus; pretiosâ saburrâ fulgens Ganges, in thesaurorum suorum consortium, communem admittit arenam. Sic licèt Vos maxima deceant, quæ vobis dicentur, minora tamen à Minorita oblata non respuetis. Micabit hæc quoq; scintilla operis mei, ad serenatam Tui JOANNES Divinissime *astrîs frontem, redolebit melius ad argentea Tua Lilia, Sancte CASIMIRE florum Ecclesiasticorum fasciculus, & ad Jagellonicum manipulum, copiosiorem sortietur messem semen Verborum. Fluet fæcundiori alveo* JOANNIS, *in mentes fidelium Mysterijs fidei oneraria hæc Argo, cui Serenissimi* CASIMIRIANI *Tituli, lucidiorem Pharon gerent & cynosuram. Silentiaria litera, jam Mæmnonis tacitam exuet faciem, & vocalior erit, à Propugnatore Famæ Clientum suorum instructa pennis, sive lucidioribus Principis Divinissimi*

 incal-

incallescens gratiarum radijs. Vestre igitur honori, licet impar porrigo xenium, quidquid placuerit benevolentiæ Vestræ, de illo disponite, Benefactorum Typi Nostrorumq; non immemores, meiq;, qui Vestrum Sacratissimis memorijs me inscribo

Humillimus & vilissimus
Clientum Vestrorum
peccatorum maximus.

Author Operis.
F. P. R.

JU-

JUDICIUM
Theologorum Ordinis.

Libellum intitulatum (*OZDOBA KOSCIOŁA KATOLICKIEGO, to iest Ceremonie, ktorych Kośćioł S. w wszelkich okolicznośćiach zwykł zażywáć*) sollicitè ac utiliter Polonicô stylô collectum à M. V. Patre Fratre Protasio Neverani, Provinciæ nostræ ac hujus Conventûs Leopoliensis, Theologiæ Lectore Actuali, attentè legimus. Cumq; Ttractatus ejus, non devios, quinimò Orthodoxæ Fidei ac morum Regulis apprimè conformes, cunctisque proficuos, (ut pote omnium & singularum planè Ceremoniarum Ecclesiasticarum Mysteria clarè explicantes) notaverimus; eundem Libellum prorsùs posse Typis Polonicis mandari censuimus & censemus. Damus in hoc Conventu nostro Leopoliensi ad S. Casimirum Patronum Regni & hujus Conventûs. Die 12. Januarij Anno Domini 1739.

Fr: Franciscus Kozlewscius Reform: S. Th: Lector & pro tunc Gvardianus ibidem.

Fr: Apollinaris Mikolayscius Ref: ibidem S. Th: Lector Actualis.

CON-

CONSENSUS

Admodum Reverendi Patris Provincialis Minoris Poloniæ.

Frater JLDEPHONSUS ZELASKIEVIUS Ordinis Minorum S. P. FRANCISCI Reformatorum, in Minori Polonia Minister Provincialis & Servus.

Multum Venerando in CHRISTO Patri PROTASIO NEVERANI, ejusdē Ordinis & Instituti Alumno, in Conventu Leopoliensi S. Theologiæ Lectori salutem.

TEnore præsentium, concedimus suæ Paternitati Multum Venerandæ, quatenus Libellum à se concinnatum, cui Titulus *OZDOBA KOSCIOŁA KATOLICKIEGO*, Typis mandare valeat, si Ijs ad quos de jure spectat ita videbitur. Datum in Conventu Nostro S. Annæ in Monte Chełm Anno Domini 1738. Die 10. Decembris.

Fr: Ildephonsus Reformatus
Idem qui supra.

FACULTAS
Reverendiſſimi Patris Vice-Commiſſarij Generalis.

Dilecto Nobis in CHRISTO Patri Fratri PROTASIO NEVERANI Sacræ Theologiæ Lectori Actuali, Noſtræ Reformatæ Provinciæ Minoris Poloniæ Alumno, ſalutem & Seraphicam Benedictionem.

Cùm juxta Apoſtolicas, Noſtriq; Ordinis Conſtitutiones, ab idoneis Noſtræ Reformationis Cenſoribus, Liber Polonicè conſcriptus, à Te elaboratus, cui Titulus (*OZDOBA KOSCIOŁA KATOLICKIEGO, to ieſt Ceremonie*) recognitus fuerit, & approbatus: Nos præſentium tenore, ac cum ſalutaris Obedientiæ merito, Tibi facultatem facimus, ut ſervatis alias de jure ſervandis, illud Typis evulgare poſſis, & váleas. Datum Romæ ex Noſtro Conventu S. FRANCISCI ad Rippas Tyberis. Die 18. Martij. Anno Domini 1739.

Fr: FELIX à Roma Strictioris Obſervantiæ S. P. N. Franciſci, iterató Procurator Generalis, & in tota Ciſmontana Reformatorum Familia Vice Commiſſarius Generalis.

(L. S.) LI-

LICENTIA.

Illustrissimi, Excellentissimi, ac Reverendissimi Loci Ordinarij.

NICOLAUS IGNATIUS

in Wyżyce

WYZYCKI

ARCHIEPISCOPUS Metropolitanus Leopoliensis.

LIbellum, cui Titulus *OZDOBA KOSCIOŁA KATOLICKIEGO, to iest Ceremonie &c.* per Delegatos à Nobis lectum & revisum, cùm nihil Orthodoxæ Fidei S. Catholicæ, bonisq; moribus adversum contineat, quinimò ad notitiam Mysteriorum ac ædificationem Fidelium, plurimùm conferat, luci publicæ & prælo edendi, facultatem damus & concedimus. Leopoli Die 30. Januarij. Anno Domini 1739.

NICOLAUS IGNATIUS
Archiepiscopus Metropolitanus Leopoliensis.

DO

LAUDETUR JESUS CHRISTUS.

DO CZYTELNIKA.

WIem dobrze że to naturalna ludzka inklinacya, umieć y więdźieć, według Filozofa: *omnis homo naturaliter ſcire deſiderat.* Tak bowiem ludzkiego rozumu rozćiągaią ſię granice, że z poſpolitego zdania, *potentia illimitata* nazywa ſię, y gdźiekolwiek, y cokolwiek uważa, nigdy *extra ſphæram activitatis ſuæ* nie wychodźi. Jednak bardźiey obligacya każdego y ſama wyćiąga ſłuſzność, umieć to co do kogo należy, *omnium intereſt ea ſcire quæ in re ſunt omnium.* Więc ia uważaiąc iakby potrzebna y pożyteczna rzecz była, o Ceremoniach (ktorych zawſze w Kośćiele Swiętym używanie kwitnie) mieć informacyą; umyśliłem temu moią lichą zadoſyć uczynić pracą; ażeby każdy *palpabiliter* obaczyć mogł, tak ſtarożytne y świątobliwe ich zachowanie, iako fundamentalne

talne y słuszne postanowienie. Dała okazyą y przewrotność Heretycka, ktorzy na te Swięte ustawy biią, *carpunt quia non capiunt*. Y ustawicznym lubo nikczemnym konceptem śilą się na ich zniesienie, choćiaż tego dokazać nie mogą, *frustra agitur vox irrita ventis*. Tak iasna prawda kole ich w oczy, że iak krety na to patrzyć nie mogą, woląc w ćiemnośćiach swoich żyć y na wieki ginąć, *Sathanicas talpas hæreticos voco, qui apertam lucem abhorrent, in errorum suorum foveis plusquàm Cymmerijs, circumsessi delitescunt. Novarinus Elec: Lib: 1. n. 827.* Dla tego tak dla tych ktorzy swoie ćiemnośći iasnemi czynią *noctem verterunt in diem*; iako żeby każdy z prawdźiwych Katolikow proporcyonalną wźiął informacyą *quilibet apta sibi*, iako też y dla ćiekawośći ludzkiey, ktora *nil linquit inausum*; ażeby skrytych taiemnic doćiec, *compendiosè* zebrałem Pytania, iedne przetłumaczywszy, inne przydawszy, niektore w Polszcze nie używane odrzućiwszy, zawsze na perswazyą pamiętaiąc Poety:

Quidquid præcipies esto brevis, ut citò dicta
Percipiant animi dociles, teneantq; fideles.

Y tak rozumiem, że według Bernarda

da S. *Serm: 64. ex Brev: Ex Catholicæ doctrinæ mensa juxta modulum intelligentiæ sufficientes singulis epulæ apponuntur.* Ani ta krotka *Synopsis* Xiążeczki, będźie naganna, gdy każdy uważy

Quale aut non quantum, confundunt maxima, Parvus
Ingenia illustrat grandia sæpè liber.

Bo cokolwiek *sparsim* inni o Ceremoniach pisali, iako *S. Gregorius Papa Librum de* Sacram: S. Bonaventura *de Mysterijs Missæ.* S. Izydor Hyspalenski Biskup *de Ecclesiasticis Officijs* y wielu innych, *tu collecta in unum* znotowane są. Nic więcey nie pragnąc, tylko żeby *Sacrificium laudis* z tąd samemu BOGU było. Z tym się przed Panem Bogiem protestuiąc z Augustynem S.: *Non propter me quæsivi bona Tibi, nam non Tibi quærerem sed mihi, ideo nec mihi haberem, quia non Tibi haberem, in Psal: 121.* Niech wszystko na chwałe Boską idźie. Tobie zaś Czytelniku do woli zostawuiąc, upodobanie w tey pracy moiey, bo trudno mam się starać podobać, co nie w moiey ale w Twoiey iest władzy. Jeżeli zaś co *imperfectionis* znaydźiesz, bez czego nigdy obeyść się nie może, przy Twoiey applikacyi za czasem się poprawi. *Nemo nascitur*

Arti-

Artifex. U mnie to *pro modulo* ieſt zawſze *ut candidè dicam quod ſcio, vel ingenuè diſcam quod ignoro. In reliquo* o to tylko proſzę, abyś *pro compillatore & Benefactoribꝰ* Druku, do Majeſtatu Boſkiego *ſaltem devotum* chćiał poſłać *ſuſpirium*,

VALE.

WSTĘP

✠

WSTĘP

Do Tráktátu o Ceremoniách.

Niżeli do Ceremonij w ſzczegulnośći y do tłumáczenia przyſtąpiemy, kłádą ſię tu niektore pytánia o Ceremoniách w poſpolitośći.

Pytánie Pierwſze.

Czyli godźi ſię S. Rzymſkiemu y Kátolickiemu Kośćiołowi, Oycom Swiętym, Pápieżom, Biſkupom? y czyli nie ieſt przećiwko Piſmu S. nowe zwyczáie y Ceremonie ſtánowić?

Odpowiedź. *Bez wątpienia, godźi ſię y nie ieſt przećiwko Piſmu S. iáko ſię obſzernie pokázuie. Naprzod ma tego fundáment Kośćioł S. z Piſmá S. z ktorego ſię pokázuie, iáko w ſtárym Teſtámenćie byłá moc y zupełna włá-*

dza stánowienia Ceremonij, ktorych sam Bog nie postánowił. Ták Synagogá stározakonna z Mardocheuszem nowe Swięto postánowiła Esth: Cap: 9. & Cap: ult: Unde & vos inter cæteros festos dies, hanc habetote diem, & celebrate eam cum omni lætitia. Więc y wy między innemi Swiętemi dniámi ten dźień mieyćie y obchodźćie go z wszelką rádośćią. *Ták w Rozdźiale ostatnim* Lib: Judith: 16. *Czytamy że ten dźień ktorego od oblężenia uwolnione Miásto Bethulia w liczbę dni uroczystych włożony.* Dies autem victoriæ hujus festivitatis ab Hæbreis in numero Sanctorum dierum accipitur ab Iudæis, ex illo tempore usq; ad præsentem diem. Dźień záś zwyćięstwá tego, iest od Zydow w liczbę Swiętych dni wźięty y obchodzony bywa áż do dniá dźisieyszego. *Toż samo czytamy w Xięgách Máchábeyskich* 1. Mach: 4. *Ze dźień poświęcenia Ołtarzá w Jeruzalem* Scenopegiæ *co rocznie był od-*

prá-

práwowány od Zydow, na ktore Swięto Pan IEZUS z Uczniámi swemi przyszedł do Jeruzalem. Io: 10. Ieżeli tedy táką moc stározakonna Synágoga miała, czemuż Kośćioł Boży (ktorym Duch Przenayświętszy rządźi) tey władzy mieć nie ma? w Nowym Testámenćie sami Apostołowie Swięći, ná swoim Concilium w Jeruzalem, przykłádem swoim pokázáli, że Kośćioł y Biskupi, Ceremonie wprowadzáć, y ich pozwalać mogą; poniewaź oni sami Ceremonie stanowili, álbo raczey onych pozwolili, żeby nowo náwroceni Zydźi, wstrzymywáli się od krwi, y zádusżonego, iáko też, żeby nawroceni z Pogánow nie iedli mięsa Báłwánom poświęconego. Act: 15. Ieżeli tedy Apostołowie Swięći, dla pokoiu y iednośći między temi Nácyami (iako pisze Cabbasutius:) pozwaláli Ceremonij, czemuż Oćiec S. Papież y Biskupi, iako tęż moc z Apostołámi maiący; nie maią dla ozdoby, zbudowánia, y wspaniáłośći Kośćioła Bożego przyzwoitych Ceremonij, y zwyczáiow stánowić? Oprocz tego do-

ſyć wyraźnie Paweł S. mowi, że w Kośćiele Bożym Ceremonie ſą potrzebne, gdy Koryntczykow napomina. 1. Corint: 14. Ut omnia honeſtè & ſecundùm Ordinem fiant. Zeby ſię wſzyſtko uczćiwie y porządnie dźiało. *A iákaż uczćiwość y iaki porządek w Kośćiele bez Ceremonij bydź może? Z teyrácyi pomieniony Apoſtoł S. znioſł zwyczay ktory byli nowi Chrześćiánie wnieśli, żeby po przyięćiu Kommunij ſpolnie z ſobą zgromádzeni iedli y pili, ktory zwyczay po Grecku zwał ſię* Agapas, *że to było przećiwko uczćiwośći Kommunij S. Więc ieżeli ten S. Apoſtoł ſłuſznie znioſł námieniony zwyczay czy Ceremonią, czemużby náſtępcy* Iego*, przyſtoynych Ceremonij ktore chwale Kośćiołá S. ſłużą wprowadźić nie mogli, albo też nieprzyzwoite obyczaie znośić? Oſobliwie że ſam Chryſtus Pan po wielekroć razy Ceremonij záżywał. Iáko to, gdy ślepo urodzonemu wzrok dawał ſmáruiąc oczy iego śliną y błotem.* Ioan: 9. *Znowu gdy głuchego*

go y niemego chcąc uzdrowić, wźiął go ná stronę, włożył palce w uszy iego, splunął, dotknął się ięzyká, poyzrzał w Niebo. Mar: 7. *Ieżeli tedy Ceremonie według Lutrá y kálwiná są iednym kuglárstwem, dźiećinnym igrzyskiem, (iák ie bezbożnie názywa kalwin)* adventitiam farraginem, sathanæ imposturam, ludibrium, nugas, Theathricam pompam, exoticas sordes. *Czemuż Pan IEZUS przy uzdrowieniu tych kalekow Ceremonij záżywa, bez ktorych mogł ich pewnie cudownie uzdrowić? Y owszem iák się Pánu IEZUSOWI Ceremonie podobáią pokazał to na ten czas, gdy do Jeruzalem wieżdzáiącego z palmámi y z wielą Ceremoniami y czći wyrządzeniem przyięto, gdźie osobliwą serca swego pokazał rádość. Oycowie Swięći pierwszego Kośćiołá iednostaynie náuczáią że u pierwszych Chrześćian, wiele Ceremonij było. Dla tego, że Enkratystowie Ceremonie odrzucáli, za Herctykow byli poczytani od S. Episaniusza*

Hær: 46. *podobnym sposobem Mánicheuszowie u S. Augustyná* L. 2. C. 23. Hær: 23. *Eutychiani u Sokrátesa. Vigilantiani u S. Hyeronimá iák się niżey dostátecznie dowiedżie.*

Rożni także Oycowie SS. piszą o Ceremoniách iáko S. Dyonizyusz Areop 2. P. 2. de Cæl: Hier: Clemens Romanus Ep: 5. Tertulianus de Cor: Milit: Origenes Hom: 12. in Lib: Num: Cyprianus Lib: 1. Ep: 12. Cyrillus *w swoim káthechizmie.* Chrysostomus. S. Izydor *Hispaleński w Hiszpanij pisze w Xiędze o Rzymskich Mszy S. Ceremoniách, porządek y sposob odpráwowania obrządku Boskiego, żył około Roku Pan: 630. Albinus tákże álbo Alcuinus Roku Pan: 780. napisał cztery Xięgi o Kośćielnych Ceremoniách, y inni stárodawni Doktorowie o tychże Ceremoniách pisali, y słusznie; Bo ieżeli Ceremonij istotę włásność, cel y koniec uważać będżiemy, y dla Czego ie ták wysoce Kośćioł S. szánuie, doydżiemy że nie tylko są pożyte-*

teczne y Swięte ale y arcypotrzebne. Bo naprzod Ceremonie powierzchowne ſą znakiem zewnętrzney Bogu należącey ſłużby. Powtore Ceremonie ſą zmocnieniem ſłábośći ludzkiey, umacniáią ią w Nabożeńſtwie. Po trzećie przez Ceremonie w biiáią ſię w pámięć proſtym ludźiom Niebieſkie taiemnice, iáko ktorym poięćie ich ſámych w ſobie prawie ſię nie podobne widźi. Po czwarte Ceremonie poſtánowione ſą żeby z tym więkſzym porządkiem, uczćiwośćią, z więkſzą wſpaniáłośćią, y poſzánowániem Swięte Sakrámenta ták ſpráwowane iáko y adminiſtrowane były, y żeby ſię należyćie Boſki obrządek odpráwował, z tey rácyi, Ceremonie ſłuſznie ſię názwáć Xięgą mogą Laikow y nieuczonych, gdyż w Ceremoniách to widzą czego z Xiąg wyczytáć nie umieią, iak to ku przykładu, przez obmywánie głowy dźiećięćiá przy Chrzcie, rozumieią obmyćie Duſzy od grzechu pierworodnego, przez znák krzyżá S. Táiemnicę Troyce Przen: y krzy-

żo-

żowánia Chrystusowego. Przez Páschał Zmartwychwstánie Chrystusowe, przez ozdoby y áppárencye kośćielne ozdoby y piękność Krolestwa Niebieskiego. Więcey rzekę: Ceremonie są wyraźnym wyznániem wiáry S. tak przez znák krzyżá S. przez Chorągwie, Rożáńce, czczenie obrázow, słuchanie Mszy S. wyznáiemy publicznie, żeśmy Kátolicy, Chrześćiánie, sludzy Chrystusowi y Nayśw: MARYI Panny.

Ceremonie też nas nápominaią iák się záchowáć przy służbie Boskiey: ták goráiące pochodnie y świece w kośćiołach y ná Processyách nápominaią nas, ábyśmy żywą wiárą y gorącą miłośćią Bogu służyli, upadanie ná kolána, podnoszenie rąk, bićie się w pierśi, uczy nas pokory, uniżonośći, podniesienia serca do Boga, żalu y skruchy zá grzechy. Dalcy: Ceremonie nie tylko wzbudzaią oźiębłe serca do nábożeństwá, iako to dźwięk dzwonow, śpiewánie, orgány, y muzyki, wielość świec, ozdoba Ołtarzow, piękność apparatow, porządek y wspá-

wſpániáłość ſłużącego Ołtarzowi Duchowieńſtwá, ále też utrzymuią toż Nabożeńſtwo, nie indczey, iák liście piękne fruktá, albo owoce, iak popioł zagrzebiony w ſobie ogień; Ná oſtátek Ceremonie udżielaią wiernym rożnych łaſk y Niebieſkich darow. Iako to używanie SS. Sákrámentow, z obietnice Chryſtuſowey, błogoſławieńſtwo Kapłańſkie, pokropienie ſię ſwięconą wodą; zaklinanie przy Chrzćie, y w opętanych ſzatana. Ktoż te przyczyny zważywſzy Ceremoniami gardżić będżie? ktoż będżie śmiał mowić, że ſą nie czćią Boſką, y urąganiem ſię z Boſkich taiemnic? ſamiż nieprzyiaćiele Wiary S. Katolickiey ktorzy ſię z Ceremonij naſzych urągaią, tak wiele Ceremonij maią, o ktorych wzmianki naymnieyſzey, ani przykazania w Biblij albo w Piſmie S. nie maſz. Bo kalwin w ſwoiey Xiążce o ſpoſobie adminiſtrowania Sakramentow, opiſuie Ceremonie takie przed Chrztem: Naprzod żeby Dżiećię w Niedżielę, albo innego dnia do Kośćioła przynieſione

by-

było; powtore *żeby Chrzesnych Oycow y Matek pytać, ieżeli obiecuią gdyby tego potrzeba było Dziećięćiu w wierze dać edukacyą*; potrzećie, *żeby dać imie dźiećięćiu*: poczwarte, *żeby Paćierz y Wierzę w Boga zmowić &c. Lutrzy trzymaią częśćią z kalwinami Ceremonie, iako to Niedźielę, Wielkanoc, Zielone Swiątki, częśćią przećiwko nim, iak to tak wiele Swiąt, Iubileuszow, Ceremonij, przy Niemieckiey Mszy, przy Chrzćie, przy Wieczerzy (iáko mowią) Pańskiey, przy ślubie, przy pogrzebach &c. Gdźiez proszę są te Ceremonie nakazane? gdźie są w Biblij napisane? na ktorą się Heretycy odwoływaią y za iedynę regułę wiary swoiey maią. A ieżeli rzeką, że maią tę moc Ceremonie sobie stanowić, nigdy tego nie dowiodą. Ale daymy to* per impossibile *że tę moc Heretycy maią, czemuż teyże mocy Kátolicki Kośćioł mieć nie ma? iako ktory iest pierwszy Apostolski, nieomylny Kośćioł Boski.* ktory iest filarem y fundamentem

praw-

prawdy. 1. Thim: 3. *Z tąd ſię pokázuie iák doſtátecznie Ceremonie na Piſmie S ugruntowáne, w Kośćiele pierwſzym zażywáne, od Oycow SS. zálecone, zdrowym rozumem umocnione, owſzem od ſamychże nieprzyiaćioł náſzych ápprobowáne ſą. Zá tym to idźie iż moc ſtánowić Ceremonie, ieſt przy Rzymſkim Papieżu y innych Biſkupách Kośćiołá Kátolickiego.*

Pytanie Drugie.

Jeżeli Ceremonie nie ſą od Chryſtuſa odrzucone? ponieważ Math: 23. Faryzeuſzow dla ich rąk umywania, powierzchownych ſprawiedliwośći uczynkow, Ceremonij, y tradycyi pobielanemi grobami nazwał?

Odpowiedź. *Bynamniey; bo wielka ieſt rożność między náſzemi Ceremoniámi y Fáryzeyſkiemi. Fáryzeyſkie Ceremonie záwiſły były w ſzczegulney tylko powierzchowney hipokryzyi, álbo obłudźie, bez wnętrznego nabożeńſtwá, iako łupiná bez źiárná; náſze záś ſą wnętrznego nabożenſtwá y nábożnego ku Bogu ſercá znákiem, iák index, znákiem ieſt Zegárowych kułek. Fáryzeyſkie ſwoy początek wźięły od pychy, miáły zá cel ſzczerą prożność, naſze pochodzą z wnętrznego nabożeńſtwá, miłośći y czći Boſkiey, z miłośći zbáwienia*

Duſz

Duſz naſzych, nic innego zá Cel nie máią, tylko większe pomnożenie czći Boſkiey w iego ſłużbie. Fáryzeuſzowie záżywáli Ceremonij, żeby od ludźi widzeni, chwaleni, y ſzánowáni byli; my záżywamy Ceremonij, żeby w nich utáione táiemnice, y Boſki Maieſtat był chwalony, y ſzácowány: Zátym ieſt wielka rożnośc między náſzemi y Fáryzeyſkiemi Ceremoniámi.

Pytánie Trzećie.

Jeżeli Ceremonie z ſtarym Teſtamentem od Chryſtuſa znieſione nie ſą?

Odpowiedź. Ceremonie ſtárego Teſtámentu dwoiákie były; iedne ktore ſámym Zydom y ich ſłużbie Boſkiey właſne były, ktore wſzyſtkie w Figurách nowego teſtámentu záwiſły, iák mowi Apoſtoł. 1.Cor: 10. Hæc autem in figura contingebant illis. Iák to były rożne ofiáry, pożywánie Wielkonocnego Báránká, czczenie Arki Páńſkiey, Obrzezánie &c. Ponieważ tedy wſzyſtkie Figury ſię ſpełniły, idźie zátym, iż ſtárego Teſtámentu ſłużbá Boſka ktora naywięcey w Ceremoniách Figuraliter záwiſłá od Chryſtuſa znieſiona ieſt; Zá tym y Ceremonie iáko acceſſorium cum principali uſtáć muſiáły. Drugie Ceremonie, ktorych prawdá Zydźi záżywáli, nie były iednák ſámym Zydom właſne

ſne, ále ponieważ w ſobie wiele morálnych y Duchownych náuk zawieráły, były poſpolite innym wſzyſtkim Narodom, iáko ſą budowánie Kośćiołow, wyſtáwianie Ołtarzow, modlenie ſię, klęczenie, ſłowem: cokolwiek do czći y chwały Boſkiey należy: á tákie Ceremonie, nie ſą znieſione, áni przez Chryſtuſa, ani przez Iego Apoſtołow SS.

Pytánie Czwarte.

Czemuż Chryſtus P. ſam Ceremonij Kośćiołowi ſwoiemu nie poſtánowił, á oſobliwie czemu ich Uczniow ſwoich nie náuczył?

Odpowiedź. *Przyczyná tego bárdzo łátwa, albowiem proſtotá nieuczonych Apoſtołow, przed przyiśćiem Duchá S. do poięćia tego wſzyſtkiego ſpoſobna nie byłá, iáko Chryſtus ſam mowi Ioan:* 16. 12. Mám wam ieſzcze wiele mowić, ále teraz tego znieść nie możećie. *Dla czego Apoſtołow ſwoich náuczywſzy, co do iſtoty wiáry należáło, zoſtáwił Duchowi Prze-*

Nayś: żeby przez niego Apoſtołowie, y ich náśládowcy, in accidentalibus *á-bo Ceremoniálnych rzeczách nauczeni byli, iáko ſam mowi.* V. 13. Kiedy przyidźie Duch prawdy, ten was náuczy wſzelkiey prawdy.

Pytánie Piąte.

Czemu Ceremonie po przyiśćiu Duchá S. od Apoſtołow y Kośćiołá S. nie ſą wraz poſtánowione ále zá czáſem przez tak wiele ſet lat ſą wprowádzone?

Odpowiedź. *Naprzod pytaiąc: Czemu Bog nie iednego dnia Niebo, źiemię, y wſzelkie ſtworzenia ſtworzył? czemu przez ſześć dni dźieło ſtworzenia odpráwował? Czemu Chryſtus Pan Niemowlątkiem ſię urodźił, y roſt do wieku męſkiego?* Ieſus autem proficiebat ſapientiâ & ætate Lucæ 2. *Czemu zaraz nie był doſkonáłym mężem iák Adam? Dla tey záprawdę przyczyny, żeby tym iáśniey mądrość Boſka pokazałá ſię, iáko ktora we wſzyſt-*

kich

kich rzeczach czás y iego okoliczności uważa iáko mówi Pismo S. Sap: 8. Mądrość wie co przeszło, y sądźi o przyszłych rzeczách. Druga przyczyná tego iest, bo máło wiernych było z początku w Kośćiele Bożym, a osobliwie ktorzy z boiáźni mąk, ktoremi ich bezbożni Tyránni trapili, nie śmieli się udawáć zá Chrześćiány, ále się po lásách, po pusczách błąkáiąc, w pieczárach y lochách kryli iáko S. Páweł mowi. ad Hæbr: 11. Circuierunt egentes, angustiati, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & cavernis terræ. Daleko mniey powierzchney Ceremonij używáć mogli, gdyż y żadnego publicznego Kośćiołá nie mieli. Nie przystało też żeby wszystkie Ceremonie wraz wprowádzone były, ále iáko Kośćioł Boski zá czásem mocy, wielośći, y wspániałośći nábierał, tak też należáło, żeby za czásem y Ceremonie wprowadzone były, właśnie, iáko Słońce przy wschodźie swoim nie záraz ná cały

ły świát ſwoie promienie rozrzuca, aż wbiwſzy ſię nád gory, dopiero promieńmi ſwemi cáłemu świátu przyświeca. Iednákowe też Ceremonie we wſzyſtkich Kośćiołách bydź nie mogą, gdyż Biſkupi ákkomoduiąc ſię kráiom, rożne mnieyſze Ceremonie wprowádźili, w głownych iednak Ceremoniách wſzyſcy ſię zgadzaią. To záłożywſzy za fundáment do pártykularnych Ceremonij przyſtąpiemy, y co ktora znáczy przy pomocy Boſkiey obiáśnić zechcemy.

Niech będźie pochwalony J. Christus.

CZĘSC I.

Ceremonij Kośćielnych. Ktore pewnych dni przez Rok przypadáć zwykły.

ROZDZIAŁ PIERWSZY.

O Znáku Krzyżá S. y o Swięconey Wodźie.

Ponieważ przed záczęćiem káżdey sprawy krzyżem S. żegnáć się dobrzy kátolicy zwykli, więc od tego zbáwiennego znáku záczynáiąc Niech będźie

Pytánie Pierwsze.

Co iest znák Krzyżá S. y czemu ták częstoKrzyżáS.znák czynimy?

ODpowiedź. Krzyż S. iest obroną Dusze y Ciáłá. Przyczyná záś dla ktorey często znák

Krzy-

Krzyżá S. czyniemy, tá pierwſza. Iż iáwnie wyznawamy że w Iezuſa Chryſtuſa Bogá y Człowieká prawdźiwego wierzemy, ktory nas przez S. Krzyż odkupił, iák nápiſano 1. Petri 2. *Chryſtus za nas ćierpiał, y za naſze grzechy niosł drzewo, na ſwoim Ciele.* Powtore żebyśmy przez zaſługi ukrzyżowánego Iezuſa, od wſzelkiego nieſzczęśćia Duſze y Ciáłá záchowáni bydź mogli, czego piękną Figurą był znák *T* Ezech: 9. y od Moyżeſzá wyſtáwiony krzyż ná puſzczy. Num: 21. Potrzećie żebyśmy ſobie przypomináli ták wielką łáſkę odkupienia nas przez Krzyż S. Poczwarte żebyśmy ſię wzbudzáli do wdźięczności ku ukrzyżowánemu Zbáwićielowi náſzemu, dla tego Krzyże ſtáwiáią ſię po ulicách, drogach, y polách, iáko nas nápomina do tego Páweł S. ad Hæbr: 12. *przypatruymy ſię początkowi Wiary IEZUSOWEY ktory*

Krzyż

Krzyż niost. Popiąte ná dowod że się Ukrzyżowánego Syná Bożego nie wstydźiemy, ále go śmiele y z rádośćią przed przyiaćiołmi y nieprzyiaćiołmi wyznawamy, mowiąc z Páwłem S. 1. Cor: 2. *absit nobis gloriari nisi in Cruce Domini nostri IESU Christi, in quo est salus, vita, & resurrectio nostra.* Ná ostátek wyznáiemy przez znák Krzyżá S. iáwnie że żadney społeczności z nieprzyiaćiołmi Krzyżá Chrystusowego, iák to z Zydámi, z Turkámi Heretykámi, nie mamy.

Pytánie Drugie.

Czy to dawny, czy nowy zwyczay znák Krzyżá S. czynić?

Odp: Iest bárdzo dawny zwyczay, gdyż Bázyli S. ktory w czwartym wieku żył świádczy, że ten zwyczáy od Apostołow pochodźi; słowá iego są te: *Lib: de Spir: S. C. 27. Mamy náukę ktorą Kośćioł*

trzy-

trzyma y ktorey naucza, częścią z piſaney nauki, częścią z taiemnicy, iak nam podana ieſt od Apoſtołow, tak żebym dał przykład co naypierwſza, y naypoſpolitſza ieſt (kto ſię z Piſma nauczył) żeby tych ktorzy w Imieniu IEZUSA Chryſtuſa nadźieię pokładaią znakiem Krzyża S. żegnáć. Poty Bázylius. Tertulianus ktory w trzećim wieku żył piſze: *ilekroć ſię ruſzamy, ilekroć wychodziemy albo przychodźiemy, kładźiemy na ſiebie odźienie, albo obuwie, kładźiemy ſię ſpać, czyniemy na czole naſzym znak Krzyża S.* S. Chryzoſtom ktory żył w czwartym wieku toż ſamo wſpomina. *Hom: 55. in Math: Hom: 14. in Cor: 4.* S. Hieronim *Epiſt: 22.* gdźie Pánnę Imieniem Euſtochium náucza żeby znák Krzyżá S. czyniłá, ilekroć iáką ſpráwę záczyna. Toż ſámo potwierdza Auguſtyn S. ktory w piątym wieku żył *Serm: 181. de Temp: Serm 14. mowiąc: Nośiemy Krzyż na ktorym*

Chry-

Chryſtus ukrzyżowany był na czole. Z-kąd ſię pokázuie iák bezbożnie Heretycy brzydzą ſię znákiem Krzyżá S. iák bluźnierſko Brencyuſz *in Cathe: ſuper Verbum Crucifixus* nápiſał że *znak Krzyża S. ieſt czarowaniem, wielkim grzechem y kuglarſtwem.* Dobrze o nich powiedźiał Páweł S. ad Philip: 3. *Ze ſą nieprzyiaćiele Krzyża Chryſtuſowego, ktorych koniec zguba:* bezbożna bowiem rzecz, gdyby ſię ſługá álbo poddány Páná ſwego bárwy álbo herbu wſtydźił dáleko bárdźiey gdyby lekce ważył y gárdźił.

Pytánie Trzećie.

Czemu Kápłan po Mſzy S. y po innych ſłużbách Boſkich, żegna zgromádzonych ludźi znakiem Krzyża Swiętego?

Odp: Dla tego áby zgromádzonym Chrześćiánom obfitość łáſki Boſkiey udźielona byłá, ktorą nam Chryſtus IEZUS przez Krzyż S. zá-

ſłużył iáko o tym Páweł S. mowi *Błogosłáwiony niech będźie Bog y Oćiec Pana naſzego IEZUSA Chryſtuſa, ktory nas pobłogosłáwił w Duchownych darach przez Chryſtuſa.* Piękną tego Figurą byłá Iákob Pátryárchá, ktory ná Krzyż złożonemi rękámi dwoch Synow Iozefowych Ephráimá y Mánáſſa błogosłáwił. Z teyże ſámey przyczyny dáie błogosłáwieńſtwo Kapłan Nayświętſzym Sákrámentem, ktory zwyczay záczął ſię zá Berengáryuſzá, ktory pierwſzy między Heretykámi przytomnośći ćiáłá y Krwie Chryſtuſowey w Nayświętſzym Sákrámenćie nie przyznawał wieku iedenaſtego.

Pytánie Czwarte.

Czyli zwyczay dawáć ludźiom błogosłáwieńſtwo ieſt dawny?

Odp: Bez wątpienia, bo *Concilium Agatenſe* ktore ſię odpráwiło zá czáſow Papieżá Symacha Roku 506. rozkázuie (iáko *Carranza* piſze) *Cap: 12. in ſumma Concilij. Plebs colle-*

cta

cta oratione ad Vesperam ab Episcopo cum benedictione dimittatur: żeby lud po odpráwioney modlitwie Nieszporney wźiąwszy od Biskupá błogosłáwieństwo był rozpuszczony. Owszem z Pismá S. Chryzostomá y Hieronimá pokázuie się że ten zwyczay iuż był zá ich czásow. Concilium też Aureliáńskie 3. ktore było Roku 1040 *Can*: 22. rozkázuie, áby nikt ze Mszy S. nie odchodźił, poki Kápłáńskiego błogosłáwieństwá nie weźmie.

Pytánie Piąte.

Czemu podczás czytánia Ewángeliy S. czyniemy Krzyż ná czole, ná ustách, y ná piersiach?

Odp: Czyniemy ná czole Krzyż dáiąc znáć że iáko czoło iest wszystkim widome, y nikt się czołá swego nie wstydźi, ták, wyznáiemy iáwnie sámym uczynkiem, y nie wstydźiemy się Kátolickiey náuki y S. Ewángeliy, gotowi iey záwsze bronić według náuki Páwłá S.

non erubeſco Evangelium. Czyniemy Krzyż ná uśćiech, pokázuiąc żeśmy ięzykiem y uſtámi przed przyiaćiołmi y nieprzyiaćiołmi, gotowi wyznáwáć prawdźiwą Kátolicką wiárę, według náuki Chryſtuſowey *Kto mnie wyzna przed ludźmi, do tego ſię przyznam przed Oycem Niebieſkim.* Czyniemy Krzyż ná pierſiách dáiąc znáć, że co uſtámi wyznáiemy, ſámym uczynkiem gotowiśmy zeznáć, y tegoż ſercá ieſteśmy.

Pytánie Szoſte.

Czyli znák Krzyżá S. ma moc wygániáć ſzátány?

Odp: Ma; czego nie tylko ſamo doświádczenie uczy, ále też y ſami Oycowie pierwſzego Kośćiołá, między ktoremi S. Athánázy ták piſze *Lib: 2. de Incarn: kiedy człowiek nic więcey tylko znáku Krzyża S. zażywa, odpędza wſzelkie oſzukanie Diabelſkie; niſzczy wſzelkie czary y zabobony.* Potwierdza Damaſcen S. *Lib: 3. de Patientia Cap: 3.* piſząc: *znák*

Krzy-

Krzyża S. ieſt tarczą y znakiem zwyćięſtwá przećiwko Diabłu. Piękniey ieſzcze Chryzoſtom S. *Hom: 25. ſuper Math: Gdy ten znák Krzyżá S. nie tylko po proſtu rękami ná ćiele twoim czyniſz, ale mocną wiárą w ſercu ryſuieſz, nie będźie śmiał y naygorſzy Diabeł, gdy włocznią ktorą śmiertelną ránę odnioſł obaczy, wdáć ſię z tobą w poiedynek, bo ieżeli my choć tylko to mieyſce na ktorym na śmierć ſkazánych tracą obaczemy, wzdrygamy ſię, coż rozumieſz co Diabeł ćierpieć muſi, gdy obáczy że maſz ten miecz ktorym Chriſtus ſiły iego ſtárł?* Dla tego znák Krzyżá S. dobrze ſię przyrownywa owey laſce Páſterſkiey Dawidowey, wraz z pięćią kámykámi, ktoremi Dawid uzbroiony Goliatá poráźił: iák niektorzy Rábinowie piſzą: *że Imię Boſkie Iehova ná nich nápiſane było.* dla czego Dawid mowił: *Idę przećiwko tobie w Imię Bogá zaſtępow.*

Py-

Pytánie Siodme.

Czemu przy znáku Krzyżá S. częstokroć kropiemy się święconą wodą?

Odp: O wodźie święconey nápisał Alexander S. Papież ktory żył Roku 119. *Aquam sale conspersam populis benedicimus, ut ea cuncti aspersi purificentur ac sanctificentur. Swięćimy wodę z solą mieszáną, dla ludźi, áby nią pokropieni, poświęceni, y oczyszczeni byli.* Wchodząc do Kośćiołá kropiemy się, żebyśmy sobie przypominali, że się z czystym sumieniem przed oblicze Boskie ná modlitwie stáwić mamy. Wychodząc z Kośćiołá álbo z domu kropiemy się, żeby nas przez moc Krzyżá S. Bog błogosłáwić, y od wszystkiego złego záchowáć raczył, iáko te mieszkánia, ktore znákiem *Tau* náznáczone były, od zábiiáiącego Anioła záchowáne były Ezech: 9.

Pytánie Osme.

Ieżeli wodá Swięcona ma tę moc, żeby nas od złego záchowáć y poświęćić mogłá?

Odp: Bez wſzelkiego wątpienia, iáko o tym pomieniony Papież S. mowi; słowá iego ſą te: *Ieżeli popioł iáłowice krwią ſkropiony, zmázánych poświęca, dáleko bárdźiey wodá z ſolą zmieſzána, y Boſkiemi modlitwámi poświęcona.* Potwierdza tego Hieronim S. iednym przykłádem, iáko czárt z Kośćiołá Jowiſzowego wodą święconą ieſt wygnány. *Dæmon aquæ aſperſæ vim non ferens penitus aufugit.* S. Epiphániuſz piſze, iáko ſiedm piecow wapiennych ktore Chrześćiánom ná złość Zydźi zczárowáli, prędzey ſię záiąć ogień w nich nie mogł, áż ie *Ioſephus* nieiáki wodą święconą pokropił. Ten Swięty Papież (według świádectwá *Martini Poloni*) ten zwyczay wprowádźił, żeby

Kápłá-

Kápłáni domy y inſze mieſzkánia święcili álbo benedykowáli.

Pytánie Dźiewiąte.

Czyli święcenie wody, funduie ſię ná Piſmie S.?

Odp: Nie ináczey: mowi bowiem Apoſtoł *ad Timo: 4. każda kreatura Boſka ieſt dobra, y niema bydź odrzucona, ktora ſię z dźiękczynieniem przyimuie, bo bywa poświącana przez słowo Boſkie w modlitwie.* Iżaliż nie doſyć iáſne Páwłá S. słowá w ktorych áni wody, áni ſoli excypuie? Mamy też tego pięknąą Figurę w Piſmie S. *Exod:* 15. gdźie Moyżeſz wody przedtym ſzkodliwe y gorzkie, y do pićia nie podobne drzewem, ktore w nie włożył, słodkiemi, y do pićia przyiemnemi uczynił. Coż innego figuruie to drzewo ieżeli nie Krzyż Iezuſow, ktorym gdy wodá przeżegnána bywa, przez słowo Boſkie mocy nábywa, żeby nas poświęćiłá y od wſzelkiego złego záchowáłá.

Py-

Pytánie Dźieśiąte.

Czemu ſol ſypią do święconey wody?

Odp: Że ſol niż do wody święconey wſypána bedźie wprzod poświęcona bywa, á iáko ſol wiele rzeczy od zgniłośći y záśmierdzenia záchowuie, ták Kapłan święcąc wodę proſi Bogá, żeby to wſzyſtko co wodą święconą pokropiene będźie, od wſzelkiego niebeſpieczeńſtwá, zgnilizny, duſzney y ćieleſney záchowáć raczył. Tego fundáment ma Kośćioł S. z Piſmá S. 4. *Reg*: 2. gdźie Elizeuſz Prorok przy Ierychu mieśćie, iádowite y niezdrowe wody, zdrowemi uczynił, iák o tym námienia pomieniony Papież S. Alexander, słowá iego ſą: *Ieżeli ſolą potrząśniona przez Elizeuſzá woda uzdrowiona ieſt, dáleko bárdźiey Boſkiemi modlitwámi poświęcona, oddali niezdrowość rzeczy ludzkich, odpędźi ſidłá Diabelſkie, y zmázánych poświęći.*

Pytá-

Pytánie Iedenáſte.

Czyli to dawny zwyczay záżywánia wody święconey?

Odp: Ták dawny, że początek iego ieſt od Apoſtołow SS. iáko Klemens S. w ſwoich konſtytucyách pokázuie, dowodząc: że Mátheuſz S. Apoſtoł, pierwſzy wniosł ten zwyczay: przywodząc przy tym iednę modlitwę ktorą mowić kazał przy święceniu wody: lubo to pewna ieſt iż Alexander Roku 119. ten zwyczay wſzyſtkim Kápłánom záchowywáć kazał, temi słowy: *święcimy wodę, co żeby y wſzyſcy inſi Kapłani czynili roſkazáliśmy.*

Pytánie Dwanaſte.

Czemu Kápłan w Niedźielę y innych czaſow lud zgromádzony w Kośćiele kropi święconą wodą?

Odp: Zwyżey námienionych przyczyn. Iednákże ieſt ieſzcze inſza y oſobliwſza przyczyná, to ieſt tá ábyśmy ſobie przypomináli że Nayś:

Krwią.

Krwią Iezuſową pokropieni, y obmyći ieſteśmy, iáko mowi Piotr S. *1. Petr: 1. Ná pokropienie Krwi Iezuſá Chryſtuſá.* y Ian S. *Apoc: 1. Obmył nas w ſwoiey Krwi.* Dla tego gdy Kápłan w Niedźielę wodą święconą lud kropi, ſpiewány bywa wierſz z Pſalmu 50. *Pokropiſz mnie Pánie Hizopem y oczyſzczony będę.* To záchowáć rozkazał pomieniony Papież Alexander S. według Duranda: *Zeby wſzelkie plugaſtwo nieczyſtych Duchow, tak z domu iáko z ſerc wiernych wyrzucone było.* Ze záś oſobliwie w Niedźielę w Kośćiołách wodę święcą wyiąwſzy Wielkanoc, y Zielone Swiątki, w ktore dni, lud wodą do Chrztu S. poświęconą (ktora ſię święći przed temi dniámi w ſobotę) pokropiony bywa, dźieie ſię to ná pámiątkę Chrztu S. przy ktorym przez wodę poświęceni ieſteśmy. Ołtarz też trzykroć święconą wodą pokropiony bywa, częśćią dla uczczenia táiemnic ktore

ſię ná Ołtarzu ſprawuią, częśćią ná dowod tego że wſzelką moc ma woda Swięcona od Chryſtuſa ktory ieſt miſtycznym Ołtarzem.

ROZDZIAŁ II.

O Ceremoniach ktore ſię odprowuią w Grudniu.

Pytánie Pierwſze.

Czemu Kośćioł Swięty ſwoy Rok od Adwentu záczyna?

Odp: Tego ſą bárdzo piękne przyczyny, ponieważ tego czáſu náſze zbáwienie y odkupienie zácżęło ſię iák Ewángelia Swięta pierwſzey Niedźieli Adwentowey námienia Lu: 21. *Wznieśćie głowy wáſze bo ſię zbliżyło odkupienie wáſze*: bo podczás tego Swiętego czáſu oſobliwſzym ſpoſobem przypominamy ſobie Wćielenie Syná Bożego, w żywoćie Nayśw: Pánny, ktore zápewne początkiem náſzego odkupienia było

ło. Więc że świát odnowienia swoiego wźiął nádźieię przez Wćielenie Syná Boſkiego, słuszna rzecz żeby Kośćioł rok swoy od tego czásu záczynał, z tey przyczyny czás Adwentowy, zowie się *tempus renovationis* to iest czás odnowienia.

Pytánie Drugie.

Czemu się ten czás zowie Adwentem?

Odp: Dla tego: *Adventus* po Łáćinie tłumáczy się ná polskie *Przyiśćie*, ponieważ tedy podczás tego czásu cáłe Chrześćiáństwo przykładem Oycow Swiętych w otchłániách będących przyśćia Chrystusa Páná oczekiwa, názywa się ten czás po łáćinie *Adventus* á po polsku *Przyiśćie Páńskie.* Osobliwie, że Syn Boski podczás tego czásu, w ćiele ludzkim ná świát przyszedł, do ktorego przyiśćia práwowierni przez trzy álbo cztery Niedźiele przez modlitwy y posty gotowáli się. Swięći Cæsarius y Maximus, pisáli Homilie o tym przygotowániu

niu śię. Officium álbo obrządek Boſki Adwentowy napiſał Grzegorz S. Papież.

Pytanie Trzećie.

Czemu o Swiętych Páńſkich kommemorácyi álbo pámiątki podczás Adwentu nie bywa w Officium álbo w obrządku Boſkim de Adventu?

Odp: Bo ten cáły czás Mátce Boſkiey ſámey ieſt poświęcony, y wſzelkie nabożeńſtwo ku Iey czći y Chryſtuſowey zmierza. Nie bywa też żadney kommemorácyi álbo pámiątki o SS. w Adwent, dla tego (iák Belecius mowi) bo przed przyiśćiem Chryſtuſowym, y Jego nas odkupieniem, wſzyſcy Swięći w otchłániách byli.

Pytanie Czwarte.

Z kąd to pochodźi że Adwent cztery Niedźiele w ſobie záwiera?

Odp: S. Piotr Apoſtoł (ktora ieſt Apoſtolſka trádycya) trzy Niedźiele Adwentu poſtánowił znáć dla

czći

czći Troyce Przenayśw: ktora łáſki pełne poſelſtwo, Wćielenia Syná Bożego przez Anioła Nayświę: MARYI Pánnie poſłáłá, iáko przez ten czás, po Antyfonie *Alma Redemptoris &c.* ten wierſz *Anioł Páńſki zwiáſtował Pannie MARYI* pokázuie. Dla tego Adwent tylko by powinien dwádźieśćiá y ieden dni w ſobie záwieráć, iednák dla czwartey Niedźieli y dla Wigilij Bożego Národzenia, y czwarty tydźień ráchowáć ſię muśi, ále y to nie bez Táiemnicy. Albowiem iáko czworákie ieſt przyiśćie Chryſtuſowe, ták żebyśmy ſię przez te cztery Niedźiele, tym lepiey przez pokutę y czynienie dobrych uczynkow do łaſkpełnego Swiętá Národzenia Bożego przygotowáli. *Pierwſze* przyiśćie Chryſtuſowe było w ćiele ludzkim ná świát, o tym czyni wzmiánkę Ian S. *Ioan: 1.* Páweł S. *ad Rom: 12. ad Tit: 2. Drugie* przyiśćie Chryſtuſowe, przez łáſkę Duchá

chá Przenayśw: do ſerc wiernych o ktorym Chryſtus Pan mowi *Ioan: 14. Trzećie* przyiśćie Chryſtuſowe ieſt przy śmierći káżdego człowieká: o ktorym piſze Iákob S. *Cap: 8. Czwarte* przyiśćie Chryſtuſowe będźie ná ſąd oſtáteczny, o ktorym wſzyſcy Ewángeliſtowie piſzą, oſobliwie Łukaſz S. *Cap: 25.* Czemu záś czwarty tydźień Adwentu nigdy zupełny nie ieſt, y nie kończy ſię wſzyſtkiemi dniámi? ieſt tá przyczyná, bo chwałá y ſzczęśliwość ktorą Swięći Páńſcy po oſtátnim przyiśćiu Chryſtuſowym ná oſtátecznym ſądźie odbierą, nigdy ſię nie ſkończy.

Pytánie Piąte.

Co znáczą Roraty?

Odp: Roraty to znáczą, że codźienie w Adwent Mſże Swięte ktorych początek ieſt *Rorate Cæli de ſuper Spuſzczayćie Niebá roſę* ku czći Wćielenia Syná Boſkiego czytáne by-

bywáią ná dowod gorącego prágnienia Chrześćiáńſtwá przykłádem ſtárych Oycow Swiętych, żeby Syn Boſki, iako ná świát w ćiele ludzkim národźił ſię, ták żeby Duchownym ſpoſobem w ſercách náſzych przez łáſkę był národzony. *Siedm ſwiec* ktore zwyczáynie podczás Roratow zapaláią názwáne Roratnice znáczą goráiącą miłość Nayś: MARYI Pánny y ſiedm dárow Duchá Przen: ktoremi w Wćieleniu Syná Boſkiego nápełniona byłá. Widźiał podobną Ceremonią Jan Swięty w Niebie *Ap:2 In medio ſeptem candelabrorum filium hominis*. Ze záś oſobliwie y w Polſzcze práwie tylko, tey używáią Ceremonij, záczął ią w Pozná-niu *Præmislaus Pius*, przeiął *Boleslaus Pudicus* (iáko *Bzovius* y *Nakielius* świádczy) ktorzy uwáżáiąc: że trzebá ſię z wiárą świecącą dobremi uczynkámi ná ſąd Boſki ſtáwić, á z drugiey ſtrony uważáiąc ſiedm ſtanom tey Rzeczypoſpolitey, gotowość

wość swoię ná sąd Páński oświádczyli tym sposobem. Przychodźił do Ołtarzá Krol y ná naywyższym lichtarzu stanu swego postáwił świecę, mowiąc *Gotowy iestem ná Sąd Boży*. Drugą imieniem Duchowieństwá Prálat iáki mowiąc: *Sum paratus ad Adventum Domini*. Trzećią Senator, czwartą Ziemiánin, piątą Rycerz, szostą Mieszczánin, Siodmą Oracz.

Pytánie Szoste.

Czemu w Adwent Kośćioł S. przy obrządkách Boskich błękitnego koloru záżywa, y czemu Gloria in Excelsis áni śpiewáne áni mowione bywa, á przećię się Alleluia mowi?

Odp: Bo Adwent iest czás smutku y rádośći. *Gloria in Excelsis* znáczy wykonáne przyiśćie Chrystusowe w Ciele ludzkim, gdyż Aniołowie toż *Gloria* przy Národzeniu Chrystusowym śpiewáli, ponieważ tedy w Adwent przyśćie Chrystuso-

ſowe ſkutkiem ſię nie ſpełniło, á-
le go oczekiwamy, nie przyſtoyna
by było, żeby to pienie Anielſkie
w Adwent ſpiewáć. *Powtore* żeby
Gloria w dźień Bożego Narodze-
nia tym nabożniey y z więkſzą rá-
dośćią ſpiewáne było, iáko ktore
ná to wielkie Swięto ſámiż Anio-
łowie ſpiewáli. *Te Deum laudamus*
tákże ſię nie mowi, bo ten Hymn
ieſt dźiękczynienia; ponieważ te-
dy Wćielenie Syná Boſkiego, ieſzcze
nie ieſt wykonáne, ále go oczeki-
wamy, dla tego Kośćioł S. tego Hy-
mnu nie záżywa. *Alleluia* często po-
wtarzáne bywa, bo Adwent dla pe-
wney nádźiei przyiśćia Chryſtuſo-
wego ieſt też czás rádośći. Dla te-
go iako *Polid: Vergil: Lib: 6. Cap: 4.*
świádczy: pierwſi Chrześćiánie cá-
ły Adwent pośćili, co zá czáſem
uſtáło, á ten zwyczay w klaſzto-
rách tylko zoſtał, oſobliwie S. O.
Fránćiſzká, gdźie pośćić z oleiem
záczynáią od Wſzyſtkich SS.

Pytánie Siodme.

Czemu ná dźień Bożego Národzenia Kápłáni Trzy Mſze SS. czytaią.

Odp: Naprzod ná podźiękowánie Troycy Przenayś: zá ták wielką łáſkę Národzenia Chryſtuſowego. *Powtore* ná dowod że Oycowie ktorzy żyli przez trzy wieki świátá, przez Chryſtuſa ſą odkupieni, iáko to Oycowie przed Zakonem od Moyżeſzá podánym, Oycowie w tym Zakonie, Oycowie potym Zakonie. *Potrzećie* ná pámiątkę troiákiego Národzenia Chryſtuſowego, *Pierwſze* przedwieczne od Bogá Oycá, *Drugie* w czáſie z Przenayś: MARYI Pánny, *Trzećie* w ſercách ſpráwiedliwych przez łáſkę.

Pytánie Oſme.

Czemu Swięto Bożego Národzenia záwſze ſię iednego dniá, to ieſt 25. Grudniá odpráwuie gdyż Wielkonoc y inne Swiętá Páńſkie w rożne dni przypadáią? *Odp:*

Odp: Swieći Auguſtyn y Izydor dáią tego przyczynę, temi słowy: *Trzeba wiedźieć że dźień Národzenia Páńſkiego nie obchodzi ſię dla táiemnicy iákiey iako Wielkanoc y Zielone Swiątki, ále tylko dla pamiątki że ſię národźił Chryſtus Pan.*

Pytánie Dźiewiąte.

Czemu o pułnocy pierwſza Mſza S. w Boże Národzenie ſpiewana bywa?

Odp: Bo rzecz wiáry godna, że Pan Iezus o pułnocy národźić ſię raczył, dla tego żeby dźień łáſki y odkupienia z dniem náturálnym wźiął ſwoy początek. 2. Ná pokazánie cáłemu świátu że Syn Boſki iáko prawdźiwe światło świátá *Lucæ 2.* teraz przyſzedł ná świát ná oświecenie w ćiemnośćiách będącego Pogáńſtwá. O tych trzech Mſzách Swietych piſze *Polidorus.* Mſza zwyczáynie pierwſza odpráwuie ſię o pułnocy, ponieważ Chryſtus o tym czáſie ná świát przy-

ſzedł:

ſzedł: druga przed wſchodem słońcá o ktory czás Páſtuſzkowie Nowonárodzonego Dźiećiątká ſzukáli. *Trzećia* wlam dźien, przez co ſię znáczy, że świátło prawdy cáły świát oświećiło. Rozumie ſię też przez te trzy Mſze Swięte troiáki ſtan Pogáńſtwá: przez pierwſzą o pulnocy rozumie ſię iáko Pogáńſtwo bez poznánia Bogá y Zakonu w ćiemnośćiách błądźiło, przez drugą przed wſchodem Słońcá rozumie ſię iáko Pogánie nie ze wſzyſtkim ieſzcze oświeceni byli, lubo iuż nie iáką wiádomość o Bogu mieli; przez trzećią, znáczy ſię zupełny dźień łáſki w ktorym Pogánie przez Słońce ſpráwiedliwośći cále ſą oświeceni.

Pytánie Dźieſiąte.

Czyli dawny tych Ceremonij ieſt zwyczay?

Odp: Bez wątpienia, iák kośćielna hiſtorya świádczy: ten Swięty zwyczay wniosł Telesforus Papież Roku 140. zá tym iuż bliſko ſzeſna-

ſnaśćie ſet lat: o czym piſze *Carranza*, *Gvilelmus Durandus*: *Alcuinus* też o tym ſwiádczy. Przyczyná ma bydź tá: Poſtánowienie trzech Mſzy ná tę Swiętą noc, pierwſza *apud S. Mariam Majorem*. *Druga* przed wſchodem Słońcá u S. Anáſtázyi. Trzećia u S. Piotrá. Trzy Mſze SS. naprzod tego dniá miewali ſami Papieżowie, iáko świádczy Grzegorz S. po niektorych też mieyſcách dwie tylko miewáno, iáko *Rupertus* piſze ná część dwoiákiego Rodzenia Chryſtuſowego.

Pytánie Iedenaſte.

Iák dawny zwyczay ſtáwiania Iáſełek?

Odp: Ten pobożny zwyczay wniosł S. O. Fránćiſzek około Roku 1208. ná pamiątkę Narodzenia Chryſtuſowego, ktory zwyczay że do nabożeńſtwa y proſtych ludźi náuki ſłuży, od Kośćioła przyięty ieſt.

Pytánie Dwunaſte.

Czemu gdy ſię tráfi w Piątek ál-

bo w Sobotę Swięto Bożego Národzenia pożywamy mięsnych potraw?

Odp: Bo Grzegorz Szosty Papież te dni wolnemi uczynił od postu na Rzymskim Concilium; potym zgodnie konkludowano, żeby się od mięsa wstrzymać w Piątek y w Sobotę, *wyiąwszy* (słowa są Concilij) *gdyby wielka słabość albo naywiększa uroczystość w te dni przypádłá.* Więc że większey uroczystości w te dni bydź może nád Narodzenie Iezussowe, za tym te dni są wolne od postu. *Powtore* sama słuszność pokazuie, żeśmy nie powinni w te dni wstrzymywać się od mięsa, gdyż *słowo stało się ciáłem*, y wszelkie ciało wzięło nadzieię odkupienia swego, iest tedy nieposzczenie znakiem powszechney radości całego Chrześciaństwa. Zkąd *Grancolas* pisze, że to starodawny zwyczay iest, gdyż *Concilium* w Aachis Roku 816. zakázuie y Zakonnikom w te dni pościć. Wyiąwszy Zakonnikow Oyca Swięte-

tego Francifzka ktorym Reguła bez excepcyi Piątki nakazuie pośćić.

Pytánie Trzynaste.

Dla czego Owies w dźień S. Szczepaná święcą?

Odp: Dla tego że iako owies między innym zbożem ma tę własność że rosnąc każde źiarno ma na osobliwym ździeble, y każde z osobna może bydź widźiane, tak cnoty S. Szczepana, osobliwsze nad innych Swiętych, osobliwie przy śmierći Iego, każdemu widome były, iako to naypierwsze wyznanie Chrystusa, Męka dla Niego, odpuszczenie nieprzyiaćiołom, y modlitwa za nich *Domine ne statuas illis hoc peccatum.* 2. Że iako owies, iest pospolitym ku pożytkowi ludźi y bydła, tak Szczepan S. nauką y cudami swoiemi, tak ludźiom dobrym, iako y złym (ktorych do bydła przyrownywa Psalmista S. *Homines & jumenta salvabis Domine*) był pożyteczny: iako mamy w Dźieiach Apostolskich. *Stephanus*

autem plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo.
3. Ze iako źiarno owsa pośiane iest początkiem drugiego owsa, tak Szczepan S. iest *Semen Martyrum* nasienie Męczennikow y Męczeństwa; dla Chrystusa, gdyż on pierwszy z tey ućierpiał okazyi. Zwyczay zaś w Polszcze rzucania na Xiędza poświeconym owsem, ieżeli nie iest *abusus*, ten na przypomnienie męczenstwa y kamienowania Szczepana S. praktykuią.

Pytánie Czternaste.

Czemu wino y inne napoie w dźień S. Iáná święcą?

Odp: Wszystká rácya tá iest, żeby nas dobrotliwy Bog Oćiec wszelkiego błogosłáwieństwá przez swoię Boską łáskę y błogosłáwieństwo od wszelkiego niebespieczenstwá Duszę y Ciáła záchowáć raczył, y żeby nam żaden trunek śmiertelnie nie szkodźił, iáko Iánowi S. iádowity trunek ktory z miłośći ku A-

ryſtodemowi Báłwochwálſkiemu Kápłánowi dla iego náwrocenia wypił, naymnieyſzey nie uczynił ſzkody. *Powtore* iáko Ian Swięty záráźliwy trunek pił z miłośći ku Iezuſowi ktorego ſerdecznie kochał, ták nas pićie napoiu Swięconego nápomina, żeby proſić Národzonego IEZUSA, żeby gorącą miłość Boſką (ktorey wino ieſt znákiem) w ſercách náſzych wzniećić raczył Dla tego po niektorych mieyſcách Kápłan podáiąc z Kielichá pić mowi: *Bibe amorem S. Ioannis. Pij miłość S. Ianá.*

Pytánie Pietnaſte.

Czemu oſobliwſzą Mſzą y obrządek Boſki ma S. Ian Ewángeliſtá?

Odp: Bo Ian S. nie tylko był Apoſtołem y Ewángeliſtą ále też y Prorokiem, y nád innych Apoſtołow od Chryſtuſa Páná rożnemi łáſkámi y przywileiámi był ubogácony.

Py-

Pytánie Szesnaste.

Czemu záraz po Bożym Národzeniu odpráwuie Kośćioł S. Swiętá S. Szczepaná, S. Ianá, y Niewinniątek, ponieważ S. Szczepan umęczony iest w Sierpniu, S. Ian Ewángelistá 24. dniá Czerwcá umárł, á Niewinniątká po SS. Trzech Krolach są pozábiiáne?

Odp: Ná dowod tego że Chrystus Pan iest Głową y Krolem wszystkich Męczennikow, ktorzy są troiácy Iedni wolą y samą rzeczą, iáki był S. Szczepan, Drudzy wolą ále nie sámą rzeczą, iáko był S. Ian, Trzeći samą rzeczą ále nie wolą iákiemi Męczennikámi były Niewinniątká.

Pytánie Siedmnaste.

Czemu w Swięto S. Młodźiankow záżywa Kośćioł S. błękitnego koloru, y czemu we Mszy S. nie mowi się Gloria áni Alleluia, áni Ite missa

ſa eſt, co ſię iednák w Oktawę Młodźiankow mowi?

Odp: Bo Kośćioł S. z płáczącemi Mátkámi nád zábićiem niewinnych dźiatek ubolewa, dla tego częſtokroć używá tych ſłow: *Rachel plorans Filios ſuos, Rachel płacząca Synow ſwoich.* w Oktawę záś mowi ſię *Gloria* y *Alleluia* y *Ite Miſſa eſt*, bo Kośćioł S. w tenczas niewinniątek chwałę ktorą máią zá Męczeńſtwo w Niebie, weſoło obchodźi y celebruie.

ROZDZIAŁ III.

O Ceremoniách w Styczniu y Lutym.

Ponieważ oſobliwſzych Ceremonij w Styczniu Kośćioł S. nie zażywa więc przyſtępuiemy do Ceremonij ktore ſą zwyczáynie w Lutym.

Pytánie Pierwſze.

Co znáczą goraiące ſwiece, ktore

Ká-

Kápłan święći w dźień Gromniczney Nayświętszey Mátki?

Odp: Znáczą naprzod Chrystusá Páná, ktory iáko świátło świátá tego dniá w Kośćiele się pokazał pierwszy raz. *Powtore* Znáczą iáko Chrystus Pan według Proroctwá Symeonowego w ćiemnośćiách będące pogáństwo oświećił, *Lucæ 2. Lumen ad revelationem Gentium. Potrzećie* dáią znáć te świece, iáko czyste pszczołki czysty wosk do ulow znoszą, ták czysta y Niepokalána Nayśw: Pánná Nayczystszego Bogá oraz y Człowieká Syná swoiego Oycu Przedwiecznemu ná okup świátá ofiárowáłá.

Pytánie Drugie.

Do czego służą poświęcone Gromnice?

Odp: Zeby ze wszystkich mieysc gdźiekolwiek zápalone będą, Xiążętá ćiemnośći z adherentámi swemi z boiáźnią y stráchem ućiekáli

y że-

y żeby ſercá náſze, ogniem miłośći Boſkiey zapalone, y Duchá Przeświátłośćią oświecone były.

Pytánie Trzećie.

Iak dawno ten zwyczay począł ſię w Kośćiele Bożym y to Swięto poſtánowione ieſt?

Odp: Swięto to poſtánowił, Gelazius I. Papież, ktory żył Roku 492. y naprzod ſię záczęło w Zachodnych Kośćiołách po znieſionym Pogáńſkim Feśćie názwánym *Lupercalia*, ktore ſię tego dniá odpráwowáło. Czytamy też w Rzymſkim Ordynarzu, że Papież Sergius w ten dźień Proceſſyą ze ſwiecámi z Kośćiołá S. Adryáná, do Kośćiołá *S. MARIÆ majoris* z Duchowieńſtwẽ odpráwował. Lubo S. Eligius dawnieyſzy od Sergiuſzá w iednym Kazániu ſwoim wiele o táiemnicách Gromnic mowi iáko świádczy *Macrobius. Durandus piſze Lib: 7. Cap: 7.* że to Swięto záczęło ſię w Konſtántynopolu, zá czáſow Juſtyniáná Ce-

ſarzá, ná uśmierzenie morowego powietrza. Inſi záś chcą że to Swięto poſtánowili Oycowie Swięći Papieże, ná mieyſce Swiętá, ktore Pogáńſtwo, ku czći Bożká ſwego názwánego *Februo* przy ſwiecach odpráwiáło.

Pytanie Czwarte.

Czemu po wielu mieyſcách ſwięcą ſwiece álbo iabłkáw dźień Swiętego Błáżeiá.

Odp: Ieſt to ſtárodawny zwyczay w Kośćiele, przez co ſię znáczy że S. Błáżey Biſkup ieſt Pátronem od bolenia gárłá, żeby pożywáiąc święconego iábłká ſtáliśmy ſię wolnemi przez iego przyczynę od tego bolu, właſnie iáko pomieniony Biſkup S. w Sebaśćie w Armenij ieſzcze żyiąc, ſwoią modlitwą rybią kość ktora poprzek chłopięćiu iednemu w gárle uwięzłá wyprowádźił. Suryuſz ile do święcenia ſwiec te rácyą dáie, iż Błáżey S: w więźieniu będąc iedney bogoboy-

ney Páni ktora mu świecę ofiárowáłá obiecał, kto go podobnym sposobem czćić będźie, że iego błogosłáwieństwo otrzyma.

Pytánie Piąte.

Co znáczą kártki ktore się S. Agáty zowią, zwyczáynie przylepiáne po Domách, y czemu Chleb sol y wodę w dźień S. Agáty święcą?

Odp: To z tąd ma swoy początek, gdy S. Agátá przez Męczeńską śmierć Duchá Bogu oddáłá, pod iey głową ználeźiona máła tabliczká, ktora miáła bydź nad grobem S. Agáty przybita, pewnie od Anioła przynieśiona, na ktorey były napisane te słowá: *Mentem Sanctam, spontaneam, Deo honorem, & Patriæ liberationem.* Co się znáczy że Bog tę Duszę Świętą miánuie, ktora dobrowolnie dla chwały Boskiey Męczeństwo podeymuie, zá tym dla wybáwienia Oyczyzny od wszelkiego nieszczęśćia, Bogá prośimy, żeby domy y pomieszkánia

ludz-

ludzkie przez zasługi Agáty S. ktora ogniem męczona byłá od ogniá záchowáć raczył. Z ktorey rácyi chleb, sol y woda się święći, gdyż tego rozumienia dawnowierni byli że za wrzuceniem poświęconego kawałka chleba albo soli pożar ognisty uśmierzony bywa.

ROZDZIAŁ IV.

O Ceremoniách w Márcu.

Pytánie Pierwsze.

Co się rozumie przeż te Niedźiele Septuagesima Sexagesima y Quinquagesima?

Odp: Nazywá się starozapustna Niedźiela Septuagesima z tey racyi, że w pierwszych sto lat iako się pokazuie z Aurelianskiego Concilium zwykli byli wierni przez siedmdźiesiąt dni do Wielkiey nocy pośćić. *Alcuinus* mowi że te siedmdźiesiąt dni są na pamiątkę siedmdźiesiątletniey niewoli Babilonskiey, iako

bo-

bowiem lud Izraelſki przez 70. lat za grzechy ſwoie pokutę czynił w Babilonij, tak my przez ſiedmdźieſiątdniowę pokutę łaſki Boſkiey doſtępuiemy. Inni pośćili ſzesdźieſiąt dni, dla tego ſię nazywa *Sexageſima* abo ſześćdźieſiątnica. Inſi pięćdźieſiąt a dla tego zowie ſię *Quinquageſima* abo Pięćdźieſiątnica. O tey rożnośći poſtu czyni wzmiankę *Euſebius* kośćielny Hiſtoryk *Cap: 34. Ta rożność* (mowi) *nie za náſzych czáſow lecz dawno ſię zá częła.* Ponieważ zaś ta rożność poſzczenia Kośćiołowi ſię S. nie podobała iako też że tak długi poſt wielom bardzo ćiężki był, dla tego Papież Vigilius na Aureliańſkim Concilium poſtanowił, żeby tylko czterdźieśći dni poſtu było, ſłowa iego ſą te: *Ante Paſchæ ſolemnitatem non Quinquageſima ſed Quadrageſima teneatur.* Zoſtały ſię iednak przy ſwoich nazwiſkach te Niedźiele: *Septuageſima &c.* żeby nas iako poprzedzaiące o naſtępuiącym czterdźieſto-

ſto-

ſłodniowym poście napominały. W tę Niedzielę *Septuagesima* przestaie się mowić *alleluia*, a to z rozkazu Honoryusza I. Roku 631. *gdyż ten czás aż do Wielkieynocy* (są słowa Oyca S.) *iest czás smutku*. Czemuby zaś był czas smutku, daie racyą Leo Papież S. naprzod, że nam przypomina wygnanie z Raiu pierwszego Rodźica, y niewolą piekielną, w ktorą nas grzech pierwszych Rodźicow wtrąćił. *Powtore* że ten czas iest czas pokuty, w ktorym za grzechy nasze pokutować mamy, dla tego się też Anielskie pienie *Gloria in excelsis*, ani wesoły Hymn *Te DEUM laudamus* w poście nie mowi, a to z postanowienia Alexandra II. y Leona VII. Zamiast *Alleluia* mowi się *Laus tibi Domine, Rex æternæ gloriæ*, to iest Chwała Tobie Panie Krolu wieczney chwały, bo te słowa nie są tak radości pełne iako *Alleluia*. *Laudes* też w obrządku Boskim zaczynaią się od

Pſalmu *Miſerere*, y zamiaſt weſołego Pſalmu *Iubilate* mowi ſię Pſalm *Confitemini*, bo Paćierze Kapłańſkie ſporządzone ſą do pokuty za grzechy. Dla tego Pſalmem *Miſerere* wyznaiemy grzechy naſze, a w *Confitemini* wyznaięmy żeśmy ſami te grzechy popełnili. W Niedźielę też ſtarozapuſtną albo *Septuageſima* czytane bywaią Lekcye z Xiąg Rodzaiu z Roz: I. przypominaiąc nam upadek y grzechy naſze.

Pytánie Drugie.

Z iákich przyczyn poſtánowiony ieſt Czterdźieſtodniowy poſt?

Odp: Z wielu pięknych przyczyn. *Naprzod* dla naſzladowania Chryſtuſa, ktory 40. dni y 40. nocy pośćił. *Math*: 9. Z kąd mowi Ignacy S. Męczennik : *nie gardźćie czterdźieſtodniowym poſtem, bo w ſobie zawiera naśladowanie Boſkiego obcowania. Powtore* żebyśmy przez umartwienie ćiała pokutę czyniąc BOGA błagali na wzor Niniwitow,

y iak nas Ioel Prorok napomina Ioel 2. *Potrzećie* żebyśmy ſobie przypominali, iż iak ſię wſtrzymuięmy od mięśnych potraw, takeśmy ſię od grzechow wſtrzymywać powinni według nauki Leona S. tak mowiącego. *Naſz poſt nie zawiſt w ſamym wſtrzymywaniu ſię od potraw, y z małym pożytkiem uymuie ſię ćiału pokarmu, ieżeli myśl od nieprawośći wſtrzymana nie będźie. Poczwarte.* Zebyśmy ſię tym goręcey y lepiey do chwalebnych Swiąt Wielkonocnych gotowali.

Pytánie Trzećie.

Z kąd to że my 40. dni przed Wielkánocą pośćiemy, ponieważ Chryſtus Pan nie przed ſwoią męką y Zmártwychwſtániem przez 40. dni pośćił, ále trzy látá przedtym?

Odp: Tego ſą te przyczyny. *Náprzod.* bo przez czterdźieſtodniowy poſt rozumie ſię lud Izraelſki,

kto-

ktory po 40. lat niewoli Egipſkiey pierwſzy raz Wielkanoc odprawował. *Powtore* bo na początku weſołey wioſny większą pobudkę ludźie do ſwawoli maią, potrzeba żeby przez poſt ćiało poſkromione było. *Potrzećie* bo iako Męka Chryſtuſowa, y Iego okrutna śmierć, poprzedza Zmartwychwſtanie Iego, tak (iako mowi Apoſtoł) Nam wprzod ćierpieć potrzeba, niżeli powſtaniemy do chwały Iego. *Poczwarte* iako Izraelitowie niżeli pożywali Wielkanocnego Baranka wprzod ſię martwić, niekwaśnego chleba, leśney ſałaty, y gorzkich źiołek pożywać muſieli, tak żebyśmy godnie prawdźiwego Wielkanocnego Baranka pożywali, potrzeba, żebyśmy ſię przez ten czas przez umartwienia ćiała y pokutę do S. Wielkanocney Kommunij gotowali. Dla tego napomina Dyakon albo ſam Kapłan ná końcu Mſzy S. żeby ſię lud upokarzał Bogu *Humiliate*

liate capita veſtra Deo. Upokarzayćie głowy waſze Bogu, żeby w pokorze modlitwa y pokuta naſza odprawowana była. Do czego tez y Kollekta Kapłańſka zmierza. Taż ſama Kollekta albo modlitwa y na Nieſzporze mowiona bywa, bo przedtym Nieſzpor zaraz po Kommunij Kapłańſkiey ſpiewany bywał. Ponieważ tedy teraz Nieſzpor w pośćie po zakonczoney Mſzy S. zaczyna ſię, na pamiątkę dawnego zwyczaiu, Nieſzporną Kollektę albo oracyą Kapłan po Kommunij mowi.

Pytánie Czwarte.

Iák dawny zwyczay ten poſt pośćić, y czyli ták dawno poſzczono iáko teraz?

Odp: Bez wątpienia dawny zwyczay, bo Apoſtołowie S. o pośćie w Kanonach ſwoich Can: 68. namieniaią, Katolicki Kośćioł ten poſt miał zawſze za Apoſtolſką tradycyą. Jako świadczy Hieronim S.

prze-

przećiwko Montánom. *Ep: 54. ad Marcellam.* temi słowy. *My pośćiemy Quadragezymę według tradycyi Apostolskiey.* Leo S. *Serm: 7. de Qua: Postánowienie Apostolskie czterdźiestodniowym postem niech wykonáne bywa.* O tymże Ambroży S. *Serm: 28.* y Augustyn S. *Ep: 119. ad Ianuarium. Martinus Polonus* o tym pośćie w swoiey Kronice ták pisze: *Sanctus Petrus Apostolus primus instituit ante Pascha Domini Quadragesimale jejunium. S. Piotr Apostoł, pierwszy postánowił przed Wielkánocą czterdźiestodniowy post.* Ile záś do sposobu poszczenia co do istoty postu, tenże był sposob co y teraz. Rożni się iednák teráznieyszy post od stárodawnego, bo dawny dáleko ostrzeyszy był gdyż się podczás niego y od mlecznych potraw wstrzymywáno, iáko nákázáło *Constantinopolitanum Concilium* Can: 56. co się ieszcze w Greckim Kośćiele y w Polszcze záchowuie, wstrzymywáli się też wierni od winá iák

świádczy *S. Cyrillus Hier: Ep: Paſch: ad diver: Eccl: Egyp: Ieiunamus & à vino carnibuſq; abſtinemus. Pośćiemy y od winá y od mięſa wſtrzymywamy ſię. Druga* rożność że przez dwánáśćie let lat przedtym (iák *Cabbaſucius* świádczy) raz tylko ná dźień y to wieczor iadano, y Bázyli S. piſze *Hom: 1. de ritu vet: jeju: Veſperam expectas ut cibum ſumas.* Potym w trzynaſtym wieku pozwolił Kośćioł S. zámiaſt wieczerzy południowego iedzenia. Ná oſtátek pozwolił y máłey kolácyi, dla pośiłku zwątlonych y coraz ſłábſzych ſił ludzkich. Záwiſłá tedy iſtotá poſtu w tym: żeby ſię tylko raz ná dźień czy w południe czy ná wieczor dobrze poſilić, á nic przećiwnego Ordynácyi Kośćiołá S. nie czynić, ná pámiątkę też tego, że przedtym dopiero po Nieſzporze w pośćie iadáli ludźie, poſtánowił Kośćioł S. żeby przed obiádem Nieſzpor w pośćie był odpráwowány.

Pytánie Piąte.

Czemu ná każdy dźień przez Post iest inna Mſza?

Odp: Bo ná káżdy dźień w Rzymie od Grzegorzá S. pewny Kośćioł ku czći ktorego Swiętego ieſt poświęcony. A ponieważ mowi ſię tu o pośćie, więc.

Pytánie Szoſte.

Czemu Piątki y Soboty pośćiemy?

Odp: Tego ſą piękne przyczyny, w Piątek pośćiemy, dla czći męki y śmierći Chryſtuſowey, iáko Piotr S. Alexándryiſki Biſkup y Męczennik świádczy temi słowy: *Iejunium ſextæ diei ideo præceptum, quia illo die IESUS Cruci affixus eſt* Toż ſię pokázuie z liſtu Ignácego S. Męczenniká. W Sobotę wſtrzymywamy ſię od Mięſa, ku czći pogrzebu Chryſtuſowego iák *Cabbaſucius* mowi. *Ad piam recolendam Chriſti mortis & ſepulturæ memoriam.* Pówtore Pośćiemy ſoboty zámiaſt ſrzody, ktorą wſchodny Ko-

śćioł pośćił, y do tychczas pośći, ná pámiątkę że tego dniá Zydźi uczynili rádę, iák IEZUSA poimáć y zábić.

Pytánie Siodme?

Czy to dawny zwyczay piątki y ſoboty pośćić?

Odp: Bárdzo dawny, bo Ignácy S. Męczennik ktory żył w pierwſzym wieku o tym pośćie piſze: *Epis: ad Philip:* Dla tego ſłuſzna áby ten poſt mieć zá Apoſtolſką trádycyą. *Conc:* też *Gangrenſe Anno 324. Can. 19.* rozkazuie przećiwko Eſtácyánom, ktorzy poſtem gardźili żeby zwyczáyne poſty Kościelne pośćić, słowá *Concilij* ſą te: *ktokolwiekby bez iáwney potrzeby, uſtanowione dla wſzyſtkich od Kośćiołá poſty zuchwale łamał niech będźie przeklęty. Balſamonius ad Apoſt: Can: 69.* piſze, że w wſchodnym Kośćiele u Grekow Piątek ták śćiśle poſzczono, że y śmiertelnie choruiącym nie pozwaláno mięſa ále tylko ryb; poſt záś ten

wźiął

wźiął początek z Klasztorow. Potym ten zwyczay poszczenia, iáko chwalebny cáły Kośćioł S. przyiął. Zkąd mowi *Concil: Turon: Can: 13.* Roku 507. *De jejuniis vero antiqua à Monachis instituta serventur. Ile do postu niech dawne od Zakonnikow postánowienia záchowáne będą.* Ile do Soboty zwyczay poszczenia w Sobotę nie iest prawdá ták dawny iák poszczenia w Piątek, iest iednak dosyć dawny iáko *Franciscus Sylvius glossâ super Concil: Elibern:* pisze. Ze zdawien dawna w Rzymskim Kośćiele Soboty poszczono *Solere jam olim sabbatho jejunare in Ecclesia Romana.* Słowa záś tego *Concil:* ktore było w wieku czwartym zá czásu Sylwestrá pierwszego Papieżá są te: *Errorem placuit corrigi, ut omni Sabbathi die jejunetur. Podobáło się żeby poprawić błędu, áby w Soboty poszczono.* Toż samo nákázuie *Concil: Agat: Can: 8.* Aureliáńskie. *Can: 2.* y Innocencyusz I.

Pytánie Osme.

Czemu w pierwszym Kośćiele zákazáno było Soboty pośćić?

Odp: Słuszne pytánie, ponieważ S. Ignácy Męczenik názywał tych ktorzy soboty pośćili *Christicidas* to iest zaboycámi Chrystusowemi: Grecki Kośćioł nić bárdźiey nie przeklinał iáko tych ktorzy sobotę pośćili, wyiąwszy soboty przed wielkánocą. Przyczyná záś ta tego byłá, że Symoniánie, y Mánicheyczykowie, tego czásu Heretycy, z nienawiśći przećiwko zydowskiemu Bogu, ktorego oni dla stworzenia świáta złym Bogiem bluźniersko zwáli, w soboty ktore Zydźi święcą y wnie nie poszczą, pośćili. Dla tego Kośćioł Swięty żeby się nie zdał z Mánicheyczykámi zgadzáć, ná ten czás w sobotę zákazał pośćić. Záustániem záś tych Herezyi, zwyczay poszczenia soboty záchowywał się y záchowuie.

Pytá-

Pytánie Dźiewiąte.

Czy tákaż ieſt powinność wſtrzymywáć ſię w ſobotę od mieyſcá, iáko y w Piątek?

Odpow: Bez wątpienia, ponieważ ieſt przykazánie Kośćiołá Bożego, ktory ieſt filarem prawdy y ktoregośmy ſłucháć powinni, ieżeli zá Pogány álbo Heretyki niechcemy bydź miáni.

Pytánie Dźieśiąte.

Czemu nam popiołem głowy poſypuie Kápłán ná początku poſtu?

Odpow: Dla tego żebyśmy ſobie przypomináli, że ten czás ieſt czáſem pokuty S. ktora ſię w popiele odpráwowáć zwykłá, iáko o Niniwitách, Eſterze, Iudićie wſpomina Piſmo S. *Powtore* dla tego żeby wynioſły człowiek uczył ſię pokory, pámiętáiąc ná to że ſię w proch y popioł obroći, z tey rácyi Kápłán poſypuiąc głowy popiołem tych ſłow záżywa: *Memento homo*

quia pulvis es & in pulverem reverteris. Pámiętáy człowiecze, żeś proch y w proch śię obróćisz. Toż śię pokázuie z Izydorá S. *Lib: 2. de Offic: Div: Cap: 16.* Ze záś post w ten dźien śię záczyna, postánowił to Grzegorz S. Papieśz, gdyż śię przedtym w Poniedźiáłek zápustny post záczynał, ktory zwyczay trwa ieszcze w niektorych Zakonách. *Grancolas* pisze, że ten dźien postu postánowiony był dla publicznie pokutuiących, ktory iednák znábożeństwá, y dla wielu wzwyż pomienionych przyczyn cáły Kośćioł przyiął.

Pytánie Iedenaste.

Czemu przez post zástániáią śię Ołtarze?

Odp: Dla tego naprzod, że ten czás iest czás żałoby iáko *Concil: Tolet:* mowi, *quia tempus mœroris est. Powtore* że iest czás pokuty. *Potrzećie* że iest czás w ktorym męká Chrystusowa uważana bydź powinná. Zá-

tym

tym słuszna żeby wszelkie ozdoby y piękności zásłonione były, y żeby wszelka rádość y wesele ustáło, z tey przyczyny Kościoł S. zákázuie táńcow, y wesela podczás postu S. iáko też y w Adwenćie. Ceremonie záś ktore się w Wstępną Srzodę odpráwuią postánowił Grzegorz S. Papież.

Pytánie Dwánaste.

Co znáczą Stácye Rzymskie?

Odp: Stácye názywáią się *Naprzod à stando* od stánia, że ná pewnych mieyscách, y w pewnych Kośćiołách stoiąc nabożeństwo odpráwuie się. *Powtore* Że pewne czásy *statis diebus* do modlenia się y do poszczenia są náznáczone. *Potrzećie.* postánowione są Stácye dla przymnożenia nabożeństwá ku Męce Iezusowey, z tey rácyi Grzegorz S. Papież, tyle Kośćiołow w Rzymie odpustámi nádał, ile dni iest w pośćie, y tych odpustow pozwolił tym, ktorzy te Kośćioły z Na-

bożeństwem náwiedzáć będą y mękę Chrystusową rozmyśláć.

Pytanie Trzynaste.

Czy nie lepieyby było, gdyby káżdy według swego upodobánia pościł, á nie dla tego że to iest przykazánie Kościelne?

Odp: Sam BOG Wszechmogący táki post odrzućił. *Isaiæ 58.* że się przy nim własna wola znáyduie. Mowi też BOG *1. Reg: 15. Lepsze iest postuszeństwo niżeli ofiara.* Nam Kátolikom niech będźie dosyć co Chrystus Pan powiedźiał: *Kto Kośćiołá nie słucha niech będźie za Pogániná y iáwnogrzeszniká miány.* Może káżdy pośćić kiedy chce, ále naprzod powinien Kośćielne posty należyćie záchowáć. To naprzod powinien czynić ná co iest obowiązány, dopiero potym co iego Nabożeństwo álbo dobra wola rádźi.

RO-

ROZDZIAŁ V.

O Ceremoniách ktore ſię odpráwuią w Kwietniu.

Pytánie Pierwſze.

Czemu druga Niedźielá przed Wielkanoca ktorą u nas w Polſzcze zowią Białą, zowie ſię Dominica Paſſionis *Niedźielá Męki?*

Odp: Bo w tę Niedźielę Kośćioł S. záczyna goręcey y nabożniey mękę Jezuſową rozmyśláć. Od tey Niedźieli ſą ieſzcze dwá Tygodnie do Wielkánocy, bo Chryſtus zá dwoiáki lud, Pogáńſki y Zydowſki ćierpiał. 2. Pierwſzy tydźień reprezentuie nam ſtáry Teſtáment w ktorym prorokowáno o śmierći y męce Meſyaſzá. Drugi Tydźień reprezentuie nam Nowy Teſtáment, w ktorym wſzyſtkie proroctwá y Figury wypełnione ſą.

Pytánie Drugie.

Czemu od tey Niedźieli aż do zá-

ko-

kończenia Wielkánocnego czáſu, w Paćierzách Kápłáńſkich y przy Mſzy S. opuſzczáią ſię kommemorácye, álbo pamiątki Swiętych?

Odp: Dwie ſą przyczyny czemu Swiętych po *Laudes* y po Nieſzporze wſpominamy. 1. żebyśmy ſobie ich cnoty y świątobliwość przypomináli. 2. żebyśmy ich przyczyny uczeſtnikámi ſię ſtali. Ponieważ tedy oſobliwſzym ſpoſobem przy męceChryſtuſowey iego cnoty nam iáśnieią, y oſobliwiey przy Męce ſwoiey, Zmartwychwſtániu, y wNiebowſtąpieniu Chryſtus Pan zá nas ſię modlił, dla tego Swiętych Páńſkich nie wſpominamy. *Powtore* dla więkſzey czći, ktorąśmy ſzczegulniey Chryſtuſowi Pánu podczás tego czáſu wyrządzáć powinni.

Pytánie Trzećie.

Czemu w te Niedźiele záſłániáią Krzyże?

Odp: Bo Ewángelia Swięta námie-

mienia, że się Pan IEZUS tego dniá ukrył przed Zydámi ktorzy go kámienowáć chćieli. 2. Ná dowod żáłośći Kośćiołá S. ktory iáko Oblubienica Chrystusowa, niewymownym żalem z śmierći Oblubieńcá swego, nápełniona iest. Właśnie iáko kiedy ktory wyśmienity málarz, chcąc wyráźić serdeczny żal iákiey Mátrony, kłádźie ná iey twarz iáką czarną záslonę, dáiąc znáć, że te boleśći prawdá bydź uważane mogą, ále ich wyráźić nie podobna.

Pytanie Czwarte.

Co znáczy Dominica Palmarum *albo Niedźela Kwietna?*

Odp: Znaczy tryumfalny wiazd Chrystusá do Ieruzalem ktorego obywátele Jerozolimscy rzucániem szat swoich ná źiemię z pálmámi y okrzykámi przyimowáli. *Lucæ* 19. dla tego po wielu mieyscách odpráwuie się Processya, na ktorey Pálmy lud zgromádzony niesie, y

po niektorych mieyſcách ieſt ten zwyczay że gdy ſpiewáią *Hic eſt qui venturus eſt*, *Ten ieſt ktory ma przyiść* chłopiętá ſłużące Kápłánowi zdeymuią z ſiebie z prędkośćią komeżki y ná żiemi kłádą, ná dowod ochoty Jerozolimſkich Obywátelow, z ktorą ſzáty ſwoie ná żiemi IEZUSOWI ſłáli. Gáłąſki Pálmowe znáczą náſze uczynki, ktore potrzebá żeby Swięte były, ieżeli chcemy, áby BOGU przyiemne były. Oliwne gáłąſki znáczą uczynki miłoſierne, nápomináiąc nas do pokoiu y do ćichośći. W Duchownym ſenśie noſiemy Pálmy, gdy ſzátáná y grzechy zwyćiężamy, żielone gáłąſki noſimy, gdy Duſze naſze cnotámi ozdabiamy. Sćielemy ſzáty náſze gdy ćiáło náſze umartwiamy, ſtrzegąc ſię w ſzátách pychy y prożnośći.

Pytánie Piąte.

Czemu w tę Niedżielę Pálmy ſwięcą?

Odp:

Odp: Zeby mieſzkánia w ktorych Pálmy chowáne bywáią BOG błogosłáwił, modlitwy bowiem ktorych przy święceniu Palm Kośćioł S. záżywa, ſą bárdzo ſkuteczne y Swięte. Chowamy Pálmy w domách żebyśmy ſobie przypomináli, iż ináczey tryumfalney Pálmy Niebieſkiey z Chryſtuſem mieć nie możemy, tylko przez dobre uczynki.

Pytanie Szoſte.

Czemu Kápłan po ſkończoney Proceſſyi w ten dźień trzy rázy do drzwi Kośćielnych kołáce niżeli mu otwárte bywáią?

Odp: Ná dowod tego, że Niebo ſpráwiedliwym zámknięte było áż do przyiśćia Chryſtuſowego, ktory nam przez ſwoię śmierć y zaſługi otworzył Niebo. Kołáce Kápłan do drzwi mowiąc *Attollite portas* bo przedtym był ten zwyczay, że ſię tá Proceſſya przed bramą mieyſką záczynáłá.

Py-

Pytanie Siodme.

Co znáczy ten wierſz Gloria, laus, & honor, Tibi ſit Rex Chriſte Redemptor? *Po polſku* Chwała, ſławá, y cześć Tobie niech będźie Krolu Chryſte Odkupićielu?

Odp: Znáczy rádość dźiatek y Obywátelow Jerozolimſkich. Ten záś wierſz złożył *Theodulphus* Biſkup Orlándſki, gdy niewinnie od Ludwiká Ceſarzá, Károlá Wielkiego Syná do więźienia był wtrącony, z ktorego więźienia widząc przechodzącą Proceſſyą w Kwietnią Niedźielę, w zwyż námieniony wierſz głośno śpiewał, co ſię ták Ceſarzowi ſpodobáło, że go z więźienia uwolnił y Biſkupſtwo mu wroćił, y od tego czáſu Kośćioł S. tego wierſzá używa.

Pytánie Oſme.

Czemu w Wielki tydźień Iutrznia we Srzodę Czwartek y Piątek ná-

zywa *ſię* Tenebroſum Matutinum, *to ieſt Ciemna Iutrznia?*

Odp: Właśnie mowiąc powinnáby ſię raczey názywáć *Veſpertinum Matutinum* wieczernią álbo Nieſzpornią Jutrznią, gdyż ſię około wieczorá odpráwuie iáko y Nieſzpor zwyczáynie, ále żeby ſię nie zdáłá mieć iákiey konnexyi z Nieſzporem, názywa ſię inſzym imieniem, to ieſt ciemną Jutrznią. A to dla tego, że ponieważ Jutrznia znáczy poymanie Chryſtuſowe według owego wierſzá *Matutina ligat Chriſtum qui crimina ſolvit*, Chryſtus záś poymány był z wieczorá, á potym przez cáłą náſtępuiącą noc wiele urągánia y boleśći w więźieniu aż do ráná ućierpiał: więc poſtánowił Kośćioł S. áby ſię podczás tych dni około wieczorá Jutrznia odpráwowáłá, żebyśmy y my tákże zacząwſzy w te dni z wieczorá rozpámiętywáć poymánie y krępowánie Chryſtuſowe,

cáłą noc (gdyby można) ſtráwili ná tym pobożnym rozmyśláníu. Ażeby nas Kośćioł Swięty tym bárdźiey do tego pobudźił, zwykł przy tych Jutrzniách ſpiewáć Lámentácye, álbo żáłoſne pienia Jeremiaſzá. Inákſzym ſię też ſpoſobem w te dni, á niż w inſze Jutrznia odpráwuie, bo ſię nie záczyna od tego wierſza. *DEUS in adjutorium &c. BOZE ku wſpomożeniu &c.* opuſzcza ſię *Gloria Patri*; nie dáie ſię benedykcya przy czytániu Lekcyi, co wſzyſtko znáczy milczenie Jezuſowe ná Krzyżu y náſz ſmutek oſobliwie z niebytnośći Chryſtuſowey z námi. Nie bywáią też ſpiewáne Hymny, álbo pienia chwały, bo Chryſtus od bezbożnych Zydow zelżony y zbluźniony. Opuſzczáią ſię *Capitula*, tytuły, álbo początki lekcyi, bo głowá náſzá Chryſtus ktory ieſt początkiem y końcem wſzyſtkich rzeczy przez śmierć z Swiátá ieſt wźięty.

Py-

Pytánie Dźiewiąte.

Co znáczą goráiące trzynaśćie świec, z ktorych zá káżdym Pfalmem iednę gáfzą, áż do Naywyżfzey, ktorą ná oftátek zá Ołtarz chowáią?

Odp: Znáczą dwunaftu Apoftołow ktorzy ieden za drugim Chryftufa odftąpili y od Niego ućiekáli według proroctwá Dáwidá. *Qui videbant me foras fugerunt à me Pfal: 30.* Aż ná oftátek y Chryftus prawdźiwe świátło Swiata od oczu ich ieft wźięty; Chowaią zaś świecę gorałącą za Ołtarz, na dowod że Boftwo Chryftufowe pod czás męki Iego ták utáione było, iákby Chryftus tylko był fzczyrym człowiekiem. 2. Ná dowod że lubo Chryftus Pan umárł, żyie iednák utáionym fpofobem dla nas ludźi. Bywáią też gáfzone wfzyftkie świátłá w Kośćiele po odfpiewánym *Benedictus* co znáczy ćiemnośći ktore

re trwáły ná ziemi podczás Męki Chrystusowey, y ślepotę Zydowską. A że w Polszcze tákich świec zwyczáynie iest piętnaśćie, przydáne są dwie ná znák tego, że nie tylko Apostołowie Swięći odstąpili Chrystusa Páná, ále też inni wierzący w Niego oboiey płći (ktorych te dwie przydáne świece znáczą) w Wierze ustáli, ták iż tylko w samey Mátce Przenayświętszey zupełna y nienáruszona wiárá w Chrystusa Páná záwsze trwáłá. Z tey rácyi niektorzy przez ostátnią świecę ktora nie bywa gászona, rozumieią Przenayświętszą MARYĄ Pánnę.

Pytánie Dźiesiąte.

Co znáczy kołátánie y łoskot po Jutrzniách w te dni?

Odp: Znáczy naprzod, háłás y wrzásk z ktorym JEZUSA poimáno, 2. Znáczy strách ktory ogárnął Apostołow. 3. Znáczy grzmot ktory trwał podczás trzęsienia źiemi

mi gdy ſię ſkáły padáły y gdy ſię otwieráły groby. 4. Znáczy láment y nárzekánie piekielney mocy, ktorą Chryſtus śmierćią ſwoią ſkruſzył.

Pytánie Iedenaſte.

Czy dawny zwyczay święcenia oleiu S. w Wielki Czwartek?

Odp: Ieſzcze od czáſow Apoſtolſkich, iáko świádczy drugie *Conc: Carthagineńſkie Can*: 2. y Bázyli S. *Lib: de Spiritu S. Cap*: 22. Przy tym święceniu ieſt Biſkup, ktory Chryſtuſa, y dwánaśćie Kapłánow ktorzy Apoſtołow reprezentuią, Dyákonowie y Subdyákonowie reprezentuią Uczniow y ſług Chryſtuſowych. 2. Niżeli Biſkup Oley święći, chucha po trzykroć z Kápłánámi ná Oley, przez co ſię znáczy, że iáko Chryſtus Pan chuchnąwſzy ná Apoſtołow, udźielił im łáſki Duchá Przenayświętſzego *Ioan*: 20. ták żeby Bog teyż łáſki tym wſzyſtkim udźielić raczył, ktorzy

rzy tym Oleiem Swiętym námá-ſzczeni będą. 3. Wita Biſkup oraz z Kápłánámi Oley S. przez co ſię znáczy rádość Chrześćiáń-ſtwá y Kośćiołá S. że ſię godnym ſtał przyięćia tego Oleiu S. ku zbáwieniu y doſkonáłośći Duſzy.

Pytánie Dwánaſte.

Czemu ſię w te dni dopiero po Nonie záczyna Mſza Swięta z Ceremoniámi?

Odp: Bo Chryſtus Pan o godźinie dźiewiątey umárł, y dla tego te Ceremonie podobne ſą Ceremoniom pogrzebowym.

Pytánie Trzynaſte.

Czemu w ten tydźień cztery rázy Páſſya bywa czytána?

Odp: Bo wſzyſcy czterech Ewángeliſtowie o Męce Chryſtuſowey świadectwo daią. Ten zwyczay wniosł Alexander Papież, gdyż iáko świadczy *Aug: S. Serm: 144. de Tem:* raz tylko Paſſyą czytywano.

Py-

Pytánie Czternaſte.

Co znáczy Grob S. ktory po wielu Kośćiołách wſpániále wyſtáwiány bywa?

Odp: Znaczy naychwalebnieyſze poſtanowienie Nayświętſzego Sakramentu, iako też y grob własny Chryſtuſow, w ktory według Proroctwa Izaiaſza z nabożeńſtwem był włożony, y ktory do tych czas ieſt chwały pełny *Erit ſepuchrum ejus glorioſum. Iſaiæ* 11.

Pytánie Pietnaſte.

Czemu przez te dni nie dzwonią w dzwony?

Odp: Na dowod, że w ćichośći ſerca Męka JEZUSOWA uważana bydź powinna. 2. Ze wſzelkie ſtworzenie z JEZUSEM umarło, iako pięknie o tym Apoſtoł S. mowi, *mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto.* 3. Cichość dzwonow, znaczy milczenie Apoſtołow iak świadkow Chryſtuſowych

ia-

iako przećiwnym sposobem dzwonienie w wielką Sobotę znaczy świadectwo Apostolskie, ktore dawali Zmartwychwstaniu JEZUSOWEMU. Zamiast dzwonow używa Kośćioł S. drewnianych instrumentow, *ad humilitatis indicium* mowi *Alcuinus na znák pokory*. 2. Znaczą te drewniane instrumenta boiaźń ktorą Apostołowie od Zydow mieli. 3. Znaczą drzewo Krzyża S. przez ktore wszelkie narody do chwały wieczney powołane są.

Pytánie Szesnaste.

Czemu w Wielki Czwartek po Mszy S. Kápłan z Ołtarzow wszystek apparat zdeymuie?

Odp: Na znak tego, że Chrystus Pan z szat swoich był obnażony, dla czego y Psalm 21. Kapłan czyta, w ktorym oczywiste proroctwo iest o męce Chrystusowey, y w ktorym są te słowa *Diviserunt sibi vestimenta mea, podźielili się odźieniem*

moim. 2. Znaczy też że Chrystus Pan według proroctwá Izáiaszá, podczás męki swoiey z wszelkiey chwały y ozdoby był złupiony, iáko w ktorym nie było piękności. *Non est ei species neq; decor.* 3. Znáczy też rozdárcie Zasłony Kościelney iáko *Alcuinus* mowi. Umywanie nog, ktore się w wielu Kościołách práktykuie, iest ná pámiątkę pokory Chrystusa Paná, z ktorą Uczniom swoim nogi umywał.

Pytánie Siedmnaste.

Czemu w Wielki Czwartek w Klasztorach, y w innych Kościołách, przy ktorych iest dosyć Xięży, iedna tylko Msza S. odpráwowána bywa? á w Wielki Piątek żadney nie bywa?

Odp: W wielki Czwartek iedna tylko Msza bywa, bo Chrystus P. tego dniá, sam tylko niekrwawą ofiárę, to iest siebie samego BOGU Oycu ofiárował, y sam uczniow swoich Ciáłem y Krwią swoią Nayświętszą nákarmił. Ná pámiątkę

tego w Klasztorách, z rąk Przełożonego swego, ktory reprezentuie Chrystusa, Zakonnicy, w innych záś Kośćiołách z rąk stárszego swego, Kápłáni, y Klerycy Kommunią biorą. W wielki Piątek Mszy S. nie bywa, (y Ceremonie zwyczáyne zwáć się obchodem pogrzebowym mogą, bo y Kápłan w czarny apparat ubrány, Chrystusa do grobu kłádźie) z tey rácyi, że tego dniá Zbáwićiel nász Chrystus IEZUS iáko naywyższy Kápłan, siebie samego ná drzewie Krzyżá Swiętego krwáwą ofiárę Oycu Przedwiecznemu, zá grzechy cáłego świátá ofiárował. 2. Bo Chrystus Pan tego dniá umárł y pogrzebiony iest, więc nie przystoyna, żeby Go przez nową konsekrácyą iák żywego Oycu Przedwiecznemu ofiárowáć. 3. Bo Msza Swięta iest ofiárą rádośći y wesela, dźień záś Wielkopiątkowy iest dźień smutku y żáłośći.

Py-

Pytánie Osminaſte.

Czemu Kapłan czytaiąc Páſſyą ani ſiebie, áni mſzału żegna?

Odp: Bo Páſſya námienia, że Chryſtus Pan wźięty ieſt od oczu náſzych przez śmierć, ktory ieſt początkiem wſzelkiego błogoſłáwieńſtwa. Dla tego też w Wielki Piątek, Paſſya przy niezapalonych świecách czytána bywa, bo świátło świátá to ieſt Chryſtus zgáſło przez okrutną śmierć.

Pytánie Dźiewietnaſte.

Czemu ku końcu Paſſyi, Kápłan na kolaná upada y trochę pauzuie?

Odp: To ſię dźieie, dla rozmyślánia śmierći IEZUSOWEY, y dla uproſzenia ſobie ſzczęśliwey śmierći przez Mękę IEZUSOWĄ, Gdyż po tych ſłowách iák Chryſtus Pan w ręce Oycá Przedwiecznego Duchá ſwego oddał, nákoláná upada.

Pytánie Dwudźieſte.

Czemu w Wielki Piątek Ceremonie zá-

czynaią ſię od czytania dwoch lekcyi?

Odp: Ná znák tego że Chryſtus Pan zá Zydow y zá Pogány umárł, dla tego pierwſza Lekcya ieſt z ſtárego Zakonu, druga z Prorokow wźięta.

Pytánie dwudźieſte pierwſze.

Dla czego ſię Kápłan w ten dźień publicznie zá Pogánow, Zydow, y Heretykow modli, gdyż za wyklętych, iáko ći ſą, modlić ſię nie godźi?

Odp: Bo Chryſtus Pan tego dniá zá wſzyſtkich ćierpiał, y umárł, zátym ſłuſzna, żeby Oycá Przedwiecznego prośić, żeby dla krwáwych zaſług Syná ſwoiego, nád temi ślepemi ludźmi, zmiłowáć ſię, y ich oświećić raczył.

Pytánie dwudźieſte drugie.

Czemu Kápłan nie klęka y nie mowi flectamus genua, *gdy ſię za Zydow modli?*

Odp: Modli ſię Kápłan zá wſzyſtkich przyklękuiąc bo Chryſtus Pan zá ſwoich nieprzyiaćioł ná Krzyżu

ſię

śię modlił, nie mowi záś *flectamus genua* áni klęka, gdy śię zá Zydow modli, bo Zydźi przyklękáiąc ná kolána, z Chrystusá śię urągáli. Powtarzáią śię często te słowá *flectamus genua, upadaymy na kolána*, nápominááiąc ludźi do pokory, y klęczenia. Nie mowi Kápłan *Dominus vobiscum Pán z wámi.* Bo Pan nász IEZUS Chrystus nie iest nam teraz przytomny.

Pytánie dwudźieste trzećie.

Co znáczy czarnym velum zákrytego Krucyfixa odkrywánie?

Odp: Znáczy, że Chrystus Pan obnażony ná Krzyżu, cáłemu świátu, iáko prawdźiwy BOG, do ádorácyi iest wystáwiony, dla tego po trzykroć Kápłan śpiewa. *Ecce lignum Crucis &c. Oto drzewo Krzyża, ná ktorym zbáwienie nasze wiśiáło, poydźćie oddaymy mu pokłon.*

Pytánie dwudźieste czwarte.

Czemu Kápłan zdeymuie obuwie z nog gdy przystępuie do cáłowánia Krzyża?

Od-

Odp: To ſię dźieie z wielkiey uczćiwośći, y pokory, ku Krzyżowi Chryſtuſowemu, przykłádem Moyżeſzá, ktorego gdy BOG z goráiącego krzaká do ſiebie wołał, rozkazał mu, áżeby zdiął obuwie z nog ſwoich. Iżaliż Krzyż Chryſtuſow nie był prawdźiwie goraiącym krzakiem ná ktorym Chryſtus IEZUS, niewypowiedźiáną ku nam gorzał miłośćią ? *Cum dilexiſſet ſuos, in finem dilexit eos, Io: 13.* Z tey rácyi, ten dźień pierwſzych y dawnych czáſow, w tákiey był obſerwáncyi, że iák *Bollandus in vita S. Conſtabilis* świádczy, Kápłáni tego dniá obrządek Boſki boſo odpráwowáli, Chrześćiánie záś tylko chlebá y wody záżywáli. Iáko czwárte *Conc: Tolet:* poſtánowiło *In Paraſceve nihil aliud niſi panis & aquá ſumatur.*

Pytánie dwudźieſte Piąte.

Czy báłwochwalſtwa nie popełniamy, gdy ſię Krzyżowi kłániamy?

Odp:

Odp: Byłoby báłwochwálſtwo, gdybyśmy ſię Krzyżowi ile drewnem ieſt, kłániáli, lecz my Krzyż ádoruiemy *reſpectivè* dla Chryſtuſa, to ieſt kłániamy ſię Chryſtuſowi, ktory ná Krzyżu umárł, álbo iáko Theolog mowi, upadamy *directè* przed Chryſtusē, *indirectè* przed Obrázem, właśnie iák gdyby kto przed Krolem ná koláná upadł, tym ſamym *indirectè* upadłby przed iego Tronem y Krolewſkim odźieniem. Pięknie to wyráźiło *Concil: Nicen:* Roku 787. temi wierſzami.

Nam Deus eſt quod imago docet, ſed non Deus ipſa, (*nis in ipſa.*
Hanc videas, ſed mente colas quod cer-

Co ſię ták tłumáczy.

Nie BOG obraz, lecz Boſkim ieſt wyobráżeniem, (*kłonieniem.*
BOGA czcij w nim nie farbę, niſkim po-

Z kąd ſię pokázuie, że żadney kreáturze, Boſkiego pokłonu nie oddáiemy, ále ſamemu BOGU ktorego nam Krzyż reprezentuie. Spy-

tać

táć Lutrow ktorzy nam Báłwochwálstwo zádáią, czemu Boſki pokłon oddáią náturze ludzkiey Chryſtuſowey, gdyż tá ieſt ſtworzeniem? pewnie ináczey tylko po Kátolicku odpowiedźieć nie mogą, że to czynią dla nátury Boſkiey, z ktorą ieſt złączona náturá ludzka. Tę ádorácyą Krzyżá, poſtánowił Grzegorz S. Papież *in ſuo Sacramentali*, y *Paulinus S.* ktory w piątym wieku żył, piſze ták: *Epiſcopus urbis hujus &c. Biſkup tego Miáſtá to ieſt Nolánſki corocznie przed Wielkánocą, Krzyż Páńſki do ádoracyi wyſtáwia.*

Pytánie dwudźieſte ſzoſte.

Czemu Kápłan w Wielki Piątek, Hoſtyą, tylko iedną ręką podnośi?

Odp: Na znák że żadney ofiáry nie ofiáruie, ale że tylko ſam tego dniá kommunikuie, ktora Kommunia dźieie ſię pod iedną oſobą.

Pytánie dwudźieſte ſiodme.

Co znaczy w innych kraiách, palenie

Iu-

Iudaszá, y czemu ogień w Wielką Sobotę święcą?

Odp: To ieſt dawne w tych tám kráiách przyſłowie, y nic innego nie znáczy, tylko że Judaſz ktory przedał IEZUSA, w piekle goreie. Iáko y Kápłan przeſzłoroczne *Olea Sacra* ogniem niſzczy, ktory zwyczay palenia Oleiu S. záczął ſię od Fábiáná S. Pápieżá, Roku 242. ktory piſząc do wſchodnich Kośćiołow, rozkázuie, żeby co rok nowe *Olea Sacra* święcono, á ſtáre palono. *Sacri Chrismatis confectio per singulos annos est agenda, & de anno in annum renovanda, & vetus Chrisma in Sanctis Ecclesijs cremandum.* Ile do ogniá, święći Kápłan ogień, bo wſzyſtkie ognie ktore goreią w Kośćiele Bożym, święte bydź powinne, iáko ktore nam reprezentuią Chryſtuſa JEZUSA, prawdźiwe świátło świátá, y w nim prawdźiwe świátło wiary. Z nowego ogniá zapalaią ſię świece y lampy w Ko-

ściele, na dowod, że lubo Chrystus Pan ile iest światłością świata, zgasł przez śmierć, teraz iednak przez Zmartwychwstanie swoie, stał się znowu nigdy niezgasłym światłem świata.

Pytánie dwudżieste siodme.

Co znáczy Tryanguł, y trzy ná nim goraiące świeczki?

Odp: Znaczą Troycę Przenayświętszą, ktora iest iedna w naturze Boskiey, a troiaka w Personach, z ktorych iedna, to iest Syn Boski ztąpiwszy na świat, cały świat oświećił, dla tego Dyakon albo Kapłan, przy zapalaniu tych świeczek po trzykroć śpiewa *Lumen Christi*, *światło Chrystusowe.*

Pytánie dwudżieste osme.

Co znáczy Paschał, y pięć gran w nim?

Odp: Paschał znaczy Chrystusa Pana, ktorego Paweł S. nazywa iasnośćią chwały Boskiey, ktory się w iasnośći przy swoim Zmartwych wstaniu pokazał światu. Pięć gran

zna-

znaczą pięć ran Iego Nayświętſzych, ktore w ćiele ſwoim uwielbionym nam dla poćiechy zostawił. Ze te grana z kadźidła bywaią robione, znaczy koſztowny Balſam y inſze drogie maśći, ktoremi Nikodem y Jozef *ab Arimathæa* Ciało Chryſtuſowe namazali. *S. Rabbanus* Arcybiſkup Medyolanſki, rozumie przez Paſchał, ow ſłup ogniſty, ktory Izraelitow z Egiptu prowadźił, ktory ſłup był Figurą Chrystuſową, ktory nas z niewoli ſzatańſkiey na wolność Synow Boſkich wyprowadźił.

Pytánie dwudźieſte dźiewiąte.

Czemu Dyakon nie Xiądz Paſchał święći?

Odp: Bo przy benedykcyi Paſchału opowiada ſię Zmartwychwstanie Chrystuſowe, ktore że nie przez Apostołow naprzod, ktorych Kapłan reprezentuie, ogłoſzone było, lecz przez Niewiaſty, dla tego też nie Kapłan ale Dyakon iako niżſzy w godnośći święcenia, Paſchał zwyczaynie święći. *Py-*

Pytánie Trzydźieśte.

Iák dawny zwyczay Páſchał w Kośćiele S. święćić?

Odp: Zaczął ſię Roku 633. za czáſow Honoryuſza 1. Papieża, iako czwarte *Concil: Tolet:* świadczy. *Rabbanus* piſze, że ieſzcze za Zozyma Papieża Roku 417 Paſchał świecono. *Polyd: Vergil:* ſpoſob święcenia Paſchału ktory ſię teraz zachowuie, przypiſuie S. Grzegorzowi wielkiemu.

Pytánie trzydźieśte pierwſze.

Czemu Páſchał ſwieczką z Tryangułu zapalony bywa?

Odp: Na znak tego że Chrystus Pan ktory ieſt iaſnośćią Oyca Przedwiecznego, od Oyca wyſzedł, iako S. *Concil: Nicen:* mowi *Deum de Deo, lumen de lumine. BOG z BOGA, świátłość z świátłośći.* Podczas święcenia Paſchału zapalone bywaią w Kośćiele ſwiece y lampy, przez co ſię znaczy że wſzyſtkie oświecenia naſze ſą od BOGA iako Oyca świa-

tło-

tłośći, ktore nam Chrystus zasługami swoiemi ziednał. 2. Na dowod, że iutrzeysze Zmartwychwstanie Chrystusowe całemu światu obiawione będźie.

Pytánie trzydźieste drugie.

Czemu Profecye álbo Proroctwa w Sobotę Wielką śpiewáne bywáią?

Odp: Na znak tego że wszystkie proroctwa o Chrystusie y wszystkie Figury ktore z początku świata o nim były, są wypełnione.

Pytánie trzydźieste trzećie.

Czemu wodę do Chrztu S. służącą święcą w Wielką Sobotę, y czyliż nie iest ták dobra naturálna wodá?

Odp: Bez wątpienia, y naturalną wodą tak dobrze człowiek może bydź ochrzczony iako y święconą, ale Kośćioł S. święći wodę żeby z większą uczćiwośćią, nabożeństem y poszanowaniem, ten S. Sakrament był przyimowany y administrowany.

Py-

Pytánie trzydźieste czwarte.

Iák dawny zwyczay święcenia tey wody?

Odp: Dawność pokazuie śię z tąd, że Bazyli S. między Apostolskiemi tradycyami kładźie święcenie tey wody *Lib: de Spiritu S. Cap:* 27. także y inni Oycowie Swięći, osobliwie Hieronim S. Ep: 23. ad Oceanum.

Pytánie trzydźieste piąte.

Iákby odpowiedźieć Lutrom náśmiewáiącym śię z święcenia wody, y mowiącym że BOG przy stworzeniu świáta wszelkie stworzenie poświęćił?

Odp: Że też ich benedykcya stołu śmiechu godna, y zle czynią, gdy potrawy albo napoie przed obiadem błogosławią y żegnaią, gdyż ie iuż BOG pobłogosławił, y Paweł S. Apostoł muśiał nie wiedźieć że BOG wszelkie stworzenie pobłogosławił, ponieważ 1. *Timot:* 4. naucza, że każda kreatura przez modlitwę y słowo Boskie pobłogosławiona y poświęcona bywa.

Pytánie trzydźieste szoste.

Czemu Kápłán świecąc wodę w Chrzćielnicy dźieli ią ná cztery części?

Odp: Przez to daie znać: że wszystkie cztery części świata Chrztu S. uczęstnikami są, iako napisano *Math: 28. Idźcie opowiadayćie Ewangelią wszelkiemu stworzeniu, chrzcąc ie &c,* Z tey racyi rzuca Kapłan ku czterom częściom świata wodę, na dowod że iako cztery rzeki z Raiu na świat wypłynęły, tak na cztery części świata woda łaski Boskiey przez Chrzest S. na obmyćie pierworodnego grzechu wypłynęła. Czyni też rożne Krzyże nad wodą Kapłan, żeby w Imię Troyce Przenayświętszey poświęcona była. Kładźie w nię Paschał, ná znák, że wszelka moc ktorą ma woda Chrztu S. iest od Chrystusa, y od Iego zasług swoy początek wźięła. Gdy Kapłan dłonią ręki swoiey dotyka się wody, znaczy się że iako po stworzeniu świa-

ta Duch Boſki nad wodami ſię unośił, *Gen: 1.* tak wſzyſcy ći łaſką Ducha Przenayświętſzego napełnieni będą, ktorzy będą ochrzczeni. Y z tey też przyczyny chucha Kapłan trzy razy na wodę. Wlewa też do teyże wody trochę Oleiu S. y Chryzmy, na pokazanie łaſki Ducha Przenayświętſzego, z ktorey przy Chrzćie Swiętym trzy Boſkie cnoty, to ieſt wiarę, nadźieię y miłość w Duſzę chrzczonego wlewa.

Pytánie trzydźieſte ſiodme.

Czemu Kápłan ſkończywſzy te Ceremonie, na źiemi krzyżem leży, y nie wſtawa áż po odmowioney Litanij o wſzyſtkich Swiętych?

Odp: Przez Litanią prośi wſzyſtkich Swiętych żeby ſwoią przyczyną to u BOGA ziednali, żeby łaſka Chrztu S. wſzyſtkim ludźiom, oſobliwie nowo ochrzczonym udźielona była, żeby wſzyſcy z niemi to ieſt Swiętemi, do łaſki Chryſtuſowey y do żywota wiecznego powſtać mogli.

Py-

Pytánie trzydźieste osme.

Czemu w Wielką Sobotę pięknie zdobiąc znowu ubieráią Ołtárze?

Odp: Bo iuż Kośćioł S. zaczyna obchodźić Uroczystość Zmartwych wstania Chrystusowego. Msza S. tego dnia nie ma Introitu, albo zwyczaynego początku, bo początek wszystkich rzeczy Chrystus ieszcze w grobie. Zaczyna zaś Kapłan zaraz *Gloria in excelsis* na znak że nowo ochrzczonym iako odrodzonym zwody y z Ducha S. iest dany pokoy, ktory Aniołowie przy Narodzeniu Chrystusowym przez ten hymn opowiadali. Iest też *Gloria* znakiem radośći z blisko następuiącey uroczystośći. Nie mowi się we Mszy S. Offertorium, bo Chrystus ieszcze w grobie, ktorego żywego ofiarować mamy. Nie mowi się *Agnus DEI*, Bo Chrystus ieszcze pokoiu nieoznaymił Apostołom Swiętym. Nie mowi się *flectamus genua*, bo iuż ta Msza do Wielkanocy należy,

leży, nie mowi ſię *Credo* żeby była rożność między Wielkanocną Uroczyſtośćią.

Pytánie trzydźieſte dźiewiąte.

Czmu tak krotki bywa Nieſzpor w Wielką Sobotę y to podczas Mſzy?

Odp: Jest to bardźiey dźiękczynienie aniżeli Nieſzpor: że zaś za Nieſzpor ſię odprawuie, postanowiło *Concil: Arelat:* 836. Roku. Bywa podczas Mſzy, dla poſpolitey radośći. Jest krotki, bo Chrystus Pan krotki czas w grobie leżał y prętko zmartwychpowstał.

Pytánie Czterdźieſte.

Z kąd to że w dzwony dzwonią przy záczęćiu Gloria in Excelſis?

Odp: Na znak że iuż wſzelka żałość y boleść minęła, gdy po trzech dniowym w żywoćie źiemi byćiu, prawdźiwy Jonaſz Chrystus JEZUS powstał. Z tey też racyi częstokroć *Alleluia* we Mſzy S. ſię powtarzá. Przez dzwonienie tedy y *Alleluia* wiktorya y tryumf Chrystuſow.

ſow świátu ſię obiawia. Na oſtatek podczas Jutrzni uderza trzy razy w grob Kapłan, gdy Pſalm 23. zaczyna, na znak tego że Chryſtus grobowe drzwi otworzył, co figurował Samſon, ktory bramy Miaſta Gaza otworzył, y na gorę zanioſł. *Iudic:* 16.

ROZDZIAŁ VI.

O Ceremoniách Wielkánocnych y o innych odpráwuiących ſię w Máju.

Pytánie Pierwſze.

Co znáczy Wielkanoc?

Odp: Wielkanoc tyle znaczy co Zmartwychwſtanie Chryſtuſa Pana. U Zydow zowie ſię *Phaſe* to ieſt *tranſitus* albo przeyśćie. Taiemnica w tym zawiſła, że iako lud Izraelſki przez czerwone morze do źiemie obiecaney przeſzedł, y z niewoli Faraonowey ieſt wybawiony, tak my w tych dniach przez Chryſtu-

ſtuſa Páná przez przelanie Krwi Iego Nayświętſzey z grzechow rozwiązáni, y z piekielney Tyránnij wykupieni ieſteśmy, y przez czerwone morze męki Iego przeprowádzeni.

Pytánie Drugie.

Czy dáwno, a w Niedzielę to Swięto ieſt poſtánowione?

Odp: Od początku Chrześćiáńſtwá iáko w ſwoim liśćie piſze *Proberius* Biſkup Alexan: do Leoná Papieżá. *W. Beda* świádczy że Piotr S. w Rzymie będąc, to Swięto postánowił, nigdy záś wraz z Zydámi nie obchodzono Wielkieynocy, iák ſię pokázuie z tych ſłow Ignácego S. Męczenniká, trzećiego Biſkupá po S. Piotrze w Antyochij *Si quis &c. ktoby z Zydámi Wielkanoc obchodźił, albo ich znáki przyimował, ſtáie ſię uczeſtnikiem tych ktorzy Chryſtuſa zábili y Apoſtołow iego.* Byłá, prawdá, rożność między wſchodnym y zachodnym Kośćiołem

ſem Wſchodny Kośćioł 14. dniá Márcá podczás pełni, *poſt æquinoctium Vernale* chćiał obchodźić Wielkánoc, odwołuiąc ſię ná Iana S. Apoſtołá, od ktorego (iáko mowili Grecy) te trádycye mieli, y trwáłá tá kontrowerſya od czáſow Papieżá Anicetá, Roku 159. áż do czáſow S. Wiktorá Papieżá Roku 198. ktory rozkazał żeby Wielkánoc w cáłym Kośćiele Chrystuſowym w Niedźielę po pełni Márcá obchodzono, co ná wielu Conciliách ieſt potwierdzono, iáko to ná Niceńſkim, Rzymſkim, Páleſtyńſkim, y innych. Poniewaź záś wſchodni Biſkupi nie chćieli w tym ſłucháć Pápieżow, oſobliwie Wiktorá S. byli od niego wyklęći, z kąd ſię wſzczęło *Schiſma* álbo rozerwánie w Kośćiele Bożym, y ći ktorzy z Grekámi Wielkánoc święćili, názwáni ſą kwártodecymánámi. Trwáło záś to *Schiſma* áż do Niceńſkiego Concilium, ktore,

rego powagą, y mocą Konstántyná Wielkiego Cesárzá zniesione iest, y Grecy z Rzymskim Kośćiołem są ziednoczeni.

Pytánie Trzećie.

Czemu podczas Wielkánocnego czásu ták często się Alleluia *mowi?*

Odp: Alleluia iest to Hebráyskie słowo, ktore iedno znáczy, co *chwalćie B O G A*, álbo niech będźie BOG pochwalony, przez co Kośćioł S. chce wyráźić, żeś my Chrystusowi Odkupićielowi naszemu, nieustánną chwałę y dźiękczynienie oddawáć powinni zá ták wielkie łáski nam wyświádczone. To słowko *Alleluia* iest sławne w Psalmách Dawidowych, w ktorych go więcey niż dwádźieśćiá rázy powtarza, iáko też y w obiáwieniu Ianá S. Zeby zás *Alleluia* często powtarzáć, ták w Obrządku iáko y przy Mszy S. postánowił Grzegorz S. Papież, dla tego w pierwsze dni Wielkánocne nie

śpiewa

ſpiewa ſię Hymn, ále ſię zá miast Hymnu powtarza *Alleluia*, y zámiast Gráduału we Mſzy S. bo Kośćioł S. tylko BOGA chwalić y Iemu dźiękowáć chce zá łaſk pełne Zmartwychwstánie Jego. O tym *Alleluia* piſze S. Augustyn do S. Januáryuſzá Biſkupá. *In omnibus Dominicis &c. W kożdą Niedźielę ſpiewáne bywa przy Ołtárzu Alleluia na pámiątkę Zmártwychwſtánia Chryſtuſowego.*

Pytánie Czwarte.

Czemu Baranká, y inſze mięſiwá, ktorych ſię w ſtarym Teſtámenćie pożywać nie godźiło, chrzan náwet y iáiá ſwięcą w dźień Wielkanocny?

Odp. Swięcą Báránká, przypomináiąc prawdźiwego Báránká Chrystuſa y Iego tryumf, dla tego też zwyczáynie chorągiewki ná pieczonym Báránku stáwiáią. Swięcą mięſiwá ktorego ſię Zydom pożywáć nie godźiło; ná dowod żeśmy przez Chrystuſa Páná z iárzmá Stárego Zákonu uwolnieni, y praw

Sta-

Stározakonnych zákázuiących pożywánia tákiego mięſiwá, chowáć nie powinniśmy. Swiecą chrzan, na znak tego że gorzkość Męki JEZUSOWEY tego dnia w ſłodycz ſię nam y radość zamieniłá, y dla tego też przytym máſło święcą, ktore znáczy tę ſłodycz. Swięcą ná oſtátek y iáiá, ná dowod tego, że iáko kokoſz dwoiáko niby kurczętá rodźi, raz nioſąc owoc, drugi raz go wyſiáduiąc, ták przez Chrystuſa (ktory ſię u Mátheuſza S. w Roz: 23. przyrownywa do kokoſzy *Sicut gallina congregat populos ſuos*) dwá rázy odrodzeni iesteśmy, raz przez Chrzest S. drugi raz przez chwałę Niebieſką, nam zaſługámiChrystuſowemi ziednáną.

Pytánie Piąte.

Czemu Kapłan podczas Wielkánocnego czáſu gdy wodą święconą kropi, zámiaſt Aſperges me *mowi* Vidi aquam. Widźiałem wodę wychodzącą z práwey ſtrony Alleluia &c.?

Odp: Bo przez wodę znáczy się łáſká Chrztu S. ktora wypłynęłá z Boku JEZUSOWEGO, inſzych záś czáſow ſpiewáne bywa *Aſperges me. Pokropiſz mnie Panie Hyzopem &c.* ktore słowá ſą z Pſalmu pokutnego, bo inny czás ieſt czás pokuty.

Pytánie Szoſte.

Czemu Wielkánoc bez Oktáwy celebruiemy?

Odp: Dawnych czáſow uroczyſtośći tylko przez 7. dni trwáły, iáko ſię z Piſmá S. ſtárego Testámentu pokázuie, więc ſtáry ſpoſob święcenia záchowuie ſię. 2. Słuſznie Wielkánoc w Sobotę przed Przewodną Niedźielą po Nonie ſię kończy, bo ſię też po Nonie Soboty Wielkiey záczęłá.

Pytánie Siodme.

Czemu Niedźielę pierwſzą po Wielkánocy (ktorą Polacy zowią Przewodnią) Kośćioł S. názywa: Dominica in Albis, Niedźielá w Bieli?

Odp: Przyczyná tego ieſt tá: iż

przed tym nowo chrzczeni Chrześciánie od Wielkiey Soboty áż do tey Niedźieli w białych ſzátách chodźili, ktore ná tę Niedźielę z ſiebie zkłádáli, iáko o tym S. Augu: piſze *Serm: 1. in Octav: Paſch: Wielkánocna Uroczyſtość dźiśieyſzym Swiętem zákończona bywa, y dla tego Nowo chrzczonych odźienie odmienia ſię, ták iednák, żeby biáły kolor ktory ſię z odźienia ſkłada, w ſercu zawſze trwał.* Z tey rácyi Mſza ſię záczyna: *Quaſi modo geniti infantes.* Jáko teraz národzone dźiatki *mamy rozumnego y niezfałſzowánego mleká prágnąć.*

Pytánie Oſme.

Co znáczy Proceſſya w dźień S. Márká y inne Proceſſye?

Odp: Proceſſya nic inſzego nie ieſt, tylko zgromádzenie ludźi, ktorzy z należytym porządkiem obchodzą Kośćioły, lub inne mieyſcá, modląc ſię y śpiewáiąc, á to ná ubłagánie zagniewánego Má-

jeſtatu BOSKIEGO pod czás iákiey plagi, álbo ná uproſzenie potrzeb do żyćia náleżących. Jáko mowi *Concilium: Mediol:* Roku 813. temi ſłowy: *Litaniæ indicuntur propter rogandum DEUM, & impetrandum in aliquo miſericordiam Ejus. Litánie* (ktore ſłowo kłádźie ſię zá Proceſſyą, ná ktorych zwyczáynie Litánie o WW. SS. ſpiewáne bywáią) *nákazáne bywáią, żeby BOGA proſić, y żebráć od niego miłoſierdźia.* Zwyczay Proceſſyi ieſt bárdzo dawny w Kośćiele S. bo S. Rabbanus Arcybiſkup Medyoláński, ktory żył dawniey tyſiącá lat *Lib: 2. de Inſtit: Cleric: Cap:* 33. wſpomina że lud y Duchowieńſtwo z goráiącemi świecámi przez Miáſto názwáne *Fulda* y Medyolan Proceſſye czynili. O tymże inni Doktorowie Swięći *Polid: Verg: Lib: 6. Cap: 11. de Inven: Re:* początek więkſzey Proceſſyi Leonowi r. Papieżowi, ktory żył około Roku 146.

przypiſuie, gdyż zá niego podczás wielkiego ziemie trzęſienia nákazáne były.

Pytánie Dźiewiąte.

Czy máią Proceſſye fundáment z Piſma S?

Odp: Ani wątpić, dowod tego *Ios: 6.* Gdźie opiſuie Piſmo S. iáko lud Izráelſki z Arką Páńſką miáſto Jericho ſiedm rázy obchodźił, y Dawid S. *2. Reg: 6.* z wielką Proceſſyą y tryumfem Arkę Páńſką z Domu Obededoma do Jeruzalem wprowadzał. Czytamy też *4. Reg: 8.* Iáko Krol Sálomon wſpániáłą Proceſſyą przy wprowádzeniu Arki przez Kápłánow y Lewitow do Kośćiołá nákazał. Y u Janá S. *Cap: 12.* dowod tego ná owym ludu Jerozolimſkim, ktory Chryſtuſowi z okrzykámi weſołemi záſzedł drogę *Proceſſerunt obviam ei & clamabant.*

Pytánie Dźieſiąte.

Co ná to odpowiedźieć Lutrom náśmiewáiącym ſię z Proceſſyi y mowiącym

co to

co to po tym bieganiu, y zgromadzeniu ſię ludu płći oboiey, czy nie mogłby ſię każdy w Domu ſwoim modlić, iako Chryſtus rozkazał Math: 25. Gdy ſię modliſz wnijdź do komory Twoiey y zamknij drzwi?

Odp: Urągánia ich trzebá z ubolewániem nád ich záślepieniem znośić, z tego zaś Luterſkiego árgumentu to ſię wnieść może przećiw nimże ſamym: Że Chryſtus Pan zle uczynił gdy Apoſtołow ſwoich do Kośćiołá Jeruzalemſkiego ná modlitwę poſłał. 2. Ieżeli ſię według rozkazu Chrystuſowego w domu, drzwi zámknąwſzy modlić potrzebá, niech ſię ſami oſądzą iák bezbożnie przećiwko Ewángelij czynią, á przećię ſię Ewángelikámi zwáć chcą, gdy nam Kátolikom ták wiele Kośćiołow w Niemczech y w Pruſiech y po innych Páńſtwách gwałtem powydźieráli, ponieważ w domu według Ewángelij modlić ſię potrzebá, właśnie,

 iak-

iákby Kośćioły nie były domámi modlitwy od BOGA ná to ustáwione *Lucæ 9. Domus mea Domus Orationis.* Musieli tego Heretycy nie czytáć; *Gdźie iest dwoch albo trzech w Imię moie zgromadzonych, tam ia iestem w pośrzodku ich. Math: 19.* Służą tu Słowá S. Chryzostomá: *Orare inquiunt &c. Mowią niektorzy, modlić się możemy y w domu, záwodźisz się człowiecze, bo lubo w domu modlić się możesz ale nie podobna żeby się ták dobrże w domu modlił iáko w Kośćiele.*

Pytanie Iedenaste.

Czemu po niektorych mieysćách z Processyami obchodzą pola spiewaiąc ná czterech mieyscach, cztery Ewangelie?

Odp: Obchodzą polá prosząc P. BOGA żeby owoce źiemi, zboża, od szkody záchowáć raczył, iáko wszelkie stworzenie błogosłáwieństwem nápełnia y karmi, ták żeby y człowiekowi potrzebnego udźielił pokarmu. Czytáią się ná czterech mieyscách Ewángelie że-

by

by dobrotliwy BOG mocą Słowá swoiego, (ktorym obiecał, że kto w Imię Jego o co prosić będźie, to otrzyma) wszystkim polom BOSKIEGO błogosłáwieństwá udźielić raczył, á to przez przyczynę Ewángelistów SS.

Pytánie Dwunaste.

Czemu Krzyże y Chorągwie na Processyách noszą?

Odp: Tego są piękne przyczyny. 1. Poprzedza Krzyż Processyą ná znák że my w Imię IEZUSA ukrzyżowánego ná Processyą zgromádzeni iesteśmy. 2. Ze wszystkie násze nabożeństwá według napomnienia Páwłá S. w Imię IEZUSOWE záczynamy. 3. Ze ukrzyżowány JEZUS iest nászym wodzem. 4. Ze prośimy Oycá Przedwiecznego przez zasługi ukrzyżowánego IEZUSA y Nayświętsze Imie Iego, á to z rozkazu Chrystusowego *Ioan: 16. Ieżeli o co Oyca moiego prosić będźiećie w Imię moie, da*

wam

wam. Ile do Chorągwi trzebá wiedźieć, że Kośćioł Boſki ieſt dwoiáki, ieden tryumfuiący, ktory záwiſt w wybrânych Swiętych Páńſkich w Niebie, drugi woiuiący ná źiemi, w ktorym my żyiący Kátolicy z łáſki Boſkiey ieſteśmy, chorągwie tedy nic innego nie znáczą, tylko że lud Kátolicki, ná Proceſſyą, iáko uſzykowáne woyſko, pod chorągwie Chryſtuſowe ieſt zgromádzony, y gotowy ieſt zá część Boſką z widomemi y nie widomemi nieprzyiaćielámi potykáć ſię. Chorągwie też znáczą tryumf y zwyćięſtwo Chryſtuſowe z grzechu, ſzátáná, y Synagogi Zydowſkiey w dźień Zmartwychwſtánia ſwego.

Pytánie Trzynaſte.

Czy dawny zwyczay zażywánia Krzyżow y Chorągwi w Kośćiele?

Odp: Muſi bydź dawny, bo Chryzoſtom S. o Krzyżách wſpomina. y *Sozomenus Lib: 8. Cap: 8.* w ſwoiey

iey Historyi świádczy, że pomieniony Doktor S. Krzyż ná Processyi nosić rozkazał. Chorągwie swoy początek máią od czásow Konstántyná Wielkiego pierwszego Kátolickiego Cesarzá, y S. Sylwestrá 1. Papieżá, ná początku czwartego wieku, gdy ten S. Cesarz wszystkie Chorągwie woyská swoiego znákiem Krzyżá S. náznáczyć kazał. Z tym nápisem iáko mu BOG ná powietrzu pokazał. *In hoc signo vinces. W tym znáku zwyćiężysz.* O czym Bároniusz z Prudencyuszá temi wierszámi świádczy.

✠ *Christus purpureum gemmanti textus in auro (Christus.*
Signabat labarum, clypeorum in signia
Scripserat, ardebat summis Crux addita Cristis.

Co po polsku ták się tłumáczyć może

Złotem, perłą, chorągiew droga Konstántyná,
Droższa, gdy ią szarłatny Krzyż Boskiego Syná.

Ozdabia, y ná Tarczach Krzyż się połyskuie,
Złotym blaskiem w proporcu ogień Mársa (psuie.

Pytánie Czternaste.

Czemu w dźień S. Marka co rocznie Processya bywa, także y w dni Krzyżowe?

Odp: Processya w dźień S. Márká początek ma od Grzegorzá S. Roku 590. z tey rácyi żeby wielkie morowe powietrze ktore wiele ludźi y bydłá gubiło, ták w Rzymie iáko w cáłey Włoskiey Ziemi zá miłosierdźiem Boskim oddalone było. Z podobneyż przyczyny y Processye są postánowione, gdy drugi raz ták zárážliwe powietrze w Rzymie było, że ktokolwiek ustá albo nos przez kichnienie otworzył, záraz nagle umierał, y od tego czásu wszczął się zwyczay że kicháiącym mowiemy *Boże day zdrowie*. 2. Z tey przyczyny te Processye odpráwowáne bywaią żeby BOG nowe owoce, y zboża od grádow y innych szkod

zá

záchowáć raczył. 3. Iest też y tá przyczyná: po Krzyżowych dniách Chrystus do Niebá wstępuie, więc żeby się zá nas do BOGA Oycá modlił (iáko Paweł S. mowi) Słuszna żeby go przez przyczynę SS. Pańskich prośić.

Pytanie Pietnaste.

Co znaczy zwyczay ná wielu mieyscách iż po wźiętey w gorę statuy Zmartwychwstáłego Chrystusa, kwiáty y wodę z gory na doł rzucáią?

Odp: Kwiáty znáczą łáski y dáry, ktorych nam Chrystus Pan iáko nász Pośrzednik, u Oycá Przedwiecznego ie uprośiwszy udźiela, według Proroctwá Dawidowego *Ps:* 64. *Wstąpiwszy ná wysokośći dał dáry ludźiom.* Woda znaczy łaskę Duchá Przenayświętszego ktorą Chrystus obiecał Kośćiołowi S. y wlać w sercá násze po swoim Wniebowstąpieniu, według Ezechielá Proroká *Cap: 36. Effundam super vos aquam mundam.*

Pytánie Szeſnaſte.

Dla czego Paſchał po Ewángeliy w dźień Wniebowſtąpienia gáſzą y od Ołtarzá biorą?

Odp: Dla tego że Chryſtus Pan teraz świát opuśćiwſzy poſzedł do Oycá ſwego Przedwiecznego, iáko ſam przepowiedźiał *Ioan: 16. Opuſzczam świat y idę do Oycá.* 2. Że teraz Chryſtus widomy od oczu náſzych ieſt wźięty, iáko przepowiedźiał, *Modicum & non videbitis me.*

Pytanie Siedmnaſte.

Co za przyczyna że po niektorych mieyſcach w dźień S. Urbana Papieżá Proceſſyą odpráwuią, na ktorey Obraz pomienionego Swiętego w liśćie winne uſtroiony noſzą?

Odp: Ta: bo około dniá Urbana S. wina ſą w wielkim niebeſpieczeńſtwie, gradu, y robactwa, dla tego Urbaná S. te narody w ktorych ſię wino rodźi za Pátrona ſobie obráły, żeby za iego przyczyną winograd od ſzkody był záchowany.

ROZDZIAŁ VII.

O Ceremoniách zwyczáynych w Czerwcu.

Ponieważ zwyczáynie w tym Mieśiącu przypadáią Zielone Swiątki, przed ktoremi ieſt Wigilia, y po ktorych náſtępuią *Quatuor tempora* álbo Suche dni, zatym niech będźie

Pytanie Pierwſze.

Co znaczy Wigilia?

Odp: Wigilia z Łáćińſkiego znáczy nieſpánie álbo czućie, ktore Wigilie zwyczaynie poprzedzáią wielkie święta, bo dawni pierwſi Chrześćianie ná Cmentarzách álbo w Kośćiołách wieczor przed świętem zgromádzeni, nie ſpiąc przez noc czuli, rozmyślániem ſię y modlitwą zábawiáiąc, y do náſtępuiącey ſię uroczystośći gotuiąc. Do czego pewnie Apostołowie Swięći byli im powodem, ktorzy ták-

tákże, gotuiąc ſię ná przyiśćie Duchá Przenayświętſzego, zámknięći, w Jeruzalem, przez modlitwę gotowáli ſię. Bywa też poſt w wigilią bo według świádectwa Tobiaſzá dobra ieſt Modlitwá z poſtem y iáłmużną. *Tobiæ 2.*

Pytánie Drugie.

Czy dawny zwyczay Wigilij w Kośćiele S?

Odp: Bárdzo dawny, bo *Plinius* Pogánin oznáymuie o tych Wigiliách Tráiánowi Ceſarzowi, ktory pánował Roku 98. ták piſząc: *quod ſoliti eſſent ſtato die ante lucem convenire, carmenq; Chriſto quaſi DEO dicere. Ze Chrześćianie pewnych dni przed świtem zwykli ſię ſchodźić, y Chryſtuſa iáko BOGA pieśniámi chwalić.* Swiádczy tákże o Wigiliách Tertulian ſtárodawny Doktor, y Bazyli S. *Ep: 63.* Concilium tákże Brákáreńſkie *Can: 20.*

Pytanie Trzećie.

Z iákich przyczyn ten Swięty zwyczay uſtał?

Odp: Dla wielu nieprzystoynośći, y nieporządkow ktore się záczásem u Chrześćian przez ludźi złośliwych dźiały, ták dálece, że rożne Concilia tákich schadzek zákázywáć muśiáły, gdyż zámiast nabożeństwá, swawolą się ludźie zgromádzeni báwili, iáko się pokázuie z Audomárynskiego Concilium gdźie ich też Can: 10. zákázuie ták: *Firmiter inhibemus ne Vigiliæ aut choreæ in Cæmeterijs & locis sacris fiant. Zakázuiemy mocno, żeby Wigilij y tańcow ná Cmentarzach y innych mieyscach Swiętych nie było.* Do tego też iest niezliczona liczbá Zakonnych ludźi ktorzy BOGA o pułnocy chwalą, więc nie potrzebne podczas tych zepsowanych czasow ludźi oboiey płći nocne ná Cmentarze y do Kośćiołow schadzki. Zá tym Bonifacyusz Papież Roku 422. znioższy Wigilie albo niespánia y czućia, post tylko zostawił.

Py-

Pytánie Czwarte.

Co znaczą Zielone Swiątki?

Odp: Znáczą Zeſłanie Duchá Przenayświętſzego ná Apostołow y ná Kośćioł Jego, iáko obiecał Chrystus Pan: *Będę prośił Oyca, a innego Poćieſzyćielá przyśle wam Duchá prawdy.* W ſtárym Testámenćie był Figurą tey Uroczyſtośći ow dźień, w ktory Moyżeſz Zakon ná gorze Synai w ogniu piorunach y grzmotách odbierał, gdyż w te Zielone Swiątki nowey łáſki Zakon w ſercách Apostolſkich przez Duchá Przenayświętſzego ieſt wyrážony.

Pytanie Piąte.

Czemu Uroczyſtość Zielonych Swiątek trwa tylko przez ſiedm dni?

Odp: Dla ſiedmiu darow Duchá Przenayświętſzego, o ktore Go mamy prośić. Co też wyrážáią poprzedzáiące ſiedm Niedźiel po Wielkieynocy. *Iáko náuczáią Ven: Beda y Alcuinus.*

Pytanie Szoste.

Czy iest iaka rożność między wodą do Chrztu S. należącą, ktorą święcą w Sobotę przed Zielonemi Swiątkami, od tey ktorą święcą w Sobotę Wielką?

Odp: Ze żadney nie máſz, gdyż ieden ſpoſob ieſt iey święcenia, wyiąwſzy że Profecye albo Proroctwa ktore ſpiewáne bywaią przed święceniem wody w Sobotę przed Zielonemi Swiątkami, ſą o Figurách nowego Teſtamentu y przyiściu Duchá Przenayświętſzego.

Pytanie Siodme.

Dla czego wodę do Chrztu S. należącą tylko w te dwie pomienione Soboty święcą?

Odp: Bo w te dni naylepiey táiemnice Chrztu S. pokázuią ſię, w Wielkánoc, ponieważ ochrzczony człowiek, iáko nowa kreatura z Chryſtuſem przez Chrzeſt S. do łaſki powstáie, W Zielone Swiątki, bo ochrzczonemu człowiekowi przez Ducha S. poświęconemu

zła-

z łáſką trzy Theologiczne albo Boſkie cnoty wlewáne bywaią. Z tey rácyi zwyczay ten był dawno że Kátechumenow albo Chrztu czekáiących, w te dwa dni chrzczono, iáko ſię z kanonu Mſzy S. po *Communicantes* pokazuie, gdźie ſię Kápłan zá nowo ochrzczonych modli. *Pro his quoq; quos regenerare dignatus es ex aqua & Spiritu S. Y zá tych Panie, ktorycheś odrodźić raczył z wody y z Ducha S.* Y ná pámiątkę tego do tych czas w Rzymie, gdy kátechumenow nie máſz, dźieći niektore ochrzczone bywáią. Y Paulinus S. świádczy, że SS. Ambrozy y Konſtánty Wielki Ceſarz w Sobotę przed Zielonemi Swiątkámi ochrzczeni byli. Zeby záś w te Soboty tá wodá święcona byłá, poſtánowił Hormiſda Papież ná Gerundſkim Concilium Roku 417.

Pytánie Oſme.

Co znáczą Quatuor Tempora *albo Suchedni?*

Od-

Odp: Bárdzo wiele. Początek Suchych dni ieſt od Kálixta 1. Roku 217. ktory nákazał żeby w czwartym Mieśiącu przez trzy dni poſt był záchowány, ná uproſzenie Bogá, żeby wſzyſtkie owoce Ziemie od ſzkody záchowáć raczył. A to według Proroctwá Zacharyaſza *Ieiunium quarti Menſis erit domui Iudæ in gaudium & lætitiam Zach: 8.* Potym Roku 492. Gelaſius Papież poſtánowił żeby Kápłánow y klerykow w Suchedni święcono, gdyż tym poſtem Kośćioł S. Páná Bogá prośi, áby go bogoboynemi, y ná ták wielki urząd zdolnemi Kápłánámi opatrzył. O tym więcey niżey.

Pytánie Dźiewiąte.

Czemu nie z tak wielką uroczyſtośćią iáko Wielkanoc y Zielone Swiątki, obchodźiemy Swięto Troyce Przenayświętſzey bo ſub ritu 2dæ Claſſis?

Odp: To Swięto záczęło ſię naprzod we Fráncyi, potym w Niemczech, zá Iáná XXII. w Rzymie,

ná

ná ostátek od Benedyktá XI. nakazane w powszechnym Kośćiele, gdyż go przedtym w ostatnią Niedźielę przed Adwentem odpráwowano. Czemu záś nie tak solennie iák Wielkánoc y Zielone Swiątki odprawowáne bywa, dáie rácyą Alexander III. temi słowy: *cum in omni Dominica imò quotidie Illius memoria agitur*. Gdyż w każdą Niedźielę y owszem codźień o Niey bywa pamiątka. Y Rzymski Ordynarz *Cùm singulis diebus Gloria Patri & Filio & Spiritui S. dicantur ad laudem Trinitatis. Bo codźiennie chwała Oycu y Synowi y Duchowi S. mowi się na część Troycy Przenayświętszey. Alcuinus* ná rekwizycyą Bonifacyusza Arcybiskupa Medyolanskiego Wotywę albo Mszą o Troycy Przenayświętszey napisał. *Officium* albo obrządek Boski o Troycy SSS. złożył *Stephanus Leodinensis*. Prefacya na to Swięto iest Pelagiusza Papieża, ktory żył około Roku 555.

Py-

Pytanie Dźiesiąte.

Czemu zaraz po Zielonych Swiątkach odprawuie śię Swięto Troyce Przenayś.?

Odp: Bo tá táiemnicá Troyce Przenayświętszey po przyyściu Duchá Przenayświętszego dopiero świá tu opowiadana byłá. To Swięto iako świadczy Jan Pellecius postanowione było przećiwko Heretykom ktorzy w tę Nayświętszą Taiemnicę nie wierzyli, iako Maryani y Macedoniani.

Pytanie Iedenaste.

Z iakiey przyczyny na dźien BOZEGO Ciała tak solemna Processya bywa?

Odp: 1. Dla publicznego wyznania prawdźiwey wiary naszey o tym Nayświętszym Sakramenćie. 2. Dla wypełnienia Figur starego Testamentu o Arce P. y o Mannie 3. Dla iawnego uczczenia y adoracyi Syna Boskiego. 4. Dla nadgrodzenia wszystkich bluznierstw y nieczci ktore przez Rok od Heretykow niewiernych y złośliwych lu-

ludźi, ćierpi Chryſtus w Przenayświętſzym Sakramenćie. 5. Na pokazanie godnośći, zacnośći, y Majeſtatu tey Taiemnicy. 6. Na tryumf y pohańbienie wſzyſtkich Sakramentarzow albo Heretykow Sakramentowi Nayświętſzemu przećiwnych. 7. Dla zaproſzenia wielu gośći do tego Boſkiego ſtołu. 8. Na podźiękowanie zá niewypowiedźiane łaſki, ktore odbieramy przy uczęſzczaniu do Nayświętſzego Sakramentu. 9. Na utwierdzenie prawdźiwego y ſkutecznego Chleba y Wina w Ciało y Krew Pańſką przemienienia albo konſekracyi. 10. Na otrzymanie błogoſławieńſtwa Boſkiego, na domy, Miaſta y ludźi. 11. Na pomnożenie nabożeńſtwa do tego Nayświętſzego Sakramentu. Z tych przyczyn, około Roku 1261. od Urbana IV. Rzymſkiego Papieża na ten dźień ta Uroczyſtość ieſt poſtanowiona. Do czego był powodem

dem Anielſki Doktor Tomaſz S. z Akwinu Zakonu Kaznodźieyſkiego.

Pytanie Dwanaſte.

Czemu podczas tey Proceſſyi naywięcey lud z pochodniami y ſwiecami aſſyſtuie?

Odp: Dźieie ſię to naprzod na znak tego, że gorącą wiarą wyznawamy, że w Monſtrancyi, ktorą Kapłan nieſie, ieſt Chryſtus P. ktory ieſt światłośćią świátá. 2. Zebyśmy ſobie przypominali, iż iak z naygorętſzym Nabożeńſtwem, powinniśmy ſłużyć y Boſki pokłon oddawać Chryſtuſowi w Nayświętſzym Sakramenćie.

Pytanie Trzynaſte.

Czemu między Wielkanocą y Zielonemi Swiątkami oprocz Piątkow żadnego poſtu obliguiącego nie bywa?

Odp: Bo te ſiedm Niedźiel ſą czaſem powſzechney radośći, iako bowiem ſiedm Niedźiel poſtu ieſt czaſem ſmutku, tak te ſiedm Niedźiel ſą czaſem weſela. Wyra-

raźił to Chryſtus *Math:* 9. do Faryzeuſzow mowiąc: *Czy mogą bydź Synowie Oblubieńca ſmutni, poki u nich Oblubieniec ieſt? przyidą te dni, gdy od nich Oblubieniec wźięty będźie, to w tenczas* (po Jego Wniebowſtąpieniu) *pośćić będą.* O tym zwyczaiu piſał *Tertulianus Lib: de mil: Coron:*

Pytanie Czternaſte.

Czemu nigdy w Niedźielę poſtu niemaſz?

Odp: Bo według Izydorá S. *Lib: 1. de div: Offic:* Chryſtus Pan národźił ſię w Niedźielę (ktora ná ten czas przypádłá dniá 25. Grudniá, ktorego y teraz Uroczyſtość Bożego Národzenia odpráwuie ſię) Więc iáko ſam dźień Bożego Národzenia excypuie Kośćioł S. od poſtu; ták też y wſzytkie Niedźiele. Powtore że y ſam Chryſtus w Niedźielę nákarmił 5000. ludźi. *Ita Gavant.*

Pytanie Pietnaſte.

Co ſię ieſzcze ma mowić (iáko wzwyż namieniono) o pośćie Quatuor Temporum *albo ſuchych dniách? Od:*

Odp: Naprzod trzeba wiedźieć że z początku Chrześciaństwa, tylko trzy rázy przez Rok były Suchedni. Calixtus záś Papież postánowił, żeby cztery kroć záchowáne były, według Proroctwá Zacháryaszá ktore się wzwyż położyło. 1. Rácya tego żebyśmy przez post ten zádosyć uczynili cośmy przez cztery części Roku przewinili. 2. Pośćiemy dwánaśćie dni, złożywszy dni postu Suchedniowego, zá grzechy ktoreśmy przez dwánaśćie Miesięcy popełnili. 3. Daie rácyą Augustyn S. że przedtym co ćwierć Roku dźieśięćiny y pierwiástki owocow Bogu w Kośćiele ofiárowáno. Ze záś wiele nieprzystoyności przy tákich ofiárach się działo, zá tym námiast tych ofiar post postánowiony, ktory się ná pámiątkę stárożytnego zwyczáiu y dawnych ofiar zowie: *Iejunium primitiarum*. Leo Papież postánowił żeby Suchedni w Zi-

mię były w trzećim Tygodniu Adwentu, ná Wiosnę po pierwszey Niedźieli w post, w Lećie po Zielonych Swiątkách, w Jesieni iák się zwyczáynie poszcza. Zeby záś w tenczas Biskupi klerykow święćili, postánowił iáko się rzekło Gelazius Papież.

Pytánie Szesnaste.

Czemu ná Mszy S. w Suchedni często się powtarza Flectamus genua *Upadáymy ná kolána, czego nie mász w innych Mszách oprocz postu?*

Odp: Dla tego. Bo przedtym iáko Gelazius Papież postánowił, bráli klerycy święcenie w Suchedni, á to od Połnocy Soboty áż ku dniu Niedźieli, ponieważ tedy wierni zgromádzeni przededniem w Niedźiele do Kośćiołá, ku czći Zmartwychwstánia Chrystusowego wstawáć zwykli, musiał Dyákon ná cáły głos lud nápomináć, temi słowy *Flectamus genua* żeby podczás kollekt y orácyi ná koláná upadł

y klę-

y klęczał. Ze záś Suchedni po Zielonych Swiątkách ieszcze są podczás Wielkánocnego czásu, zá tym dla czći Zmartwychwstánia Chrystusowego, nie mowi się podczás Mszy S. *Flectamus genua*. Cæsárius Arelatenski pisze ták *Hom: 3. Rogo vos Diacono clamante Flectamus genua non solum corda sed etiam corpora fideliter corpora inclinetis. Proszę was żebyśćie, gdy Dyakon woła* upadaymy *ná koláná, nie tylko sercá ále też y ćiáłá wiernie nakłániáli.* Upadáli tedy ná koláná y klęczeli wierni podczás orácyi álbo modlitw, po modlitwie záś gdy się Epistołá záczynáła, wołał Subdyakon *Levate* żeby wstáć.

Pytánie Siedmnaste.

Czemu więcey Epistoł y Lekcyi czyta Kápłan, przy Mszy Suchedniowey niżeli przy innych?

Odp: We Srzodę bywáią dwie Lekcye, ná znák tego że ći ktorzy święcenie bráć máią, powinni

ni mieć umieiętność ſtárego y nowego Teſtámentu. W Piątek tylko iedná czytána bywa Lekcya, ná znák umieiętnośći Ewángelij S. iáko w ktorey wypełnione ſą wſzytkie Proroctwá y Figury, o ktorą naybárdźiey ſtáráć ſię máią ktorzy święcenia czekáią. W Sobotę lekcyi cztery Kapłan czyta ná część ſiedmiu święcenia, ktore ſię tego dniá odpráwuie, bo we Srzodę dwie, w Piątek iedná, á w Sobotę cztery lekcye do iednego celu zmierzáią.

Pytánie Ośminaſte.

Czemu oſtátnia Lekcya o trzech Pacholętach w piec Bábilonſki wrzuconych czytáná bywa?

Odp: Dla nápomnienia święcenie biorących, áby pámiętáli, iż ták ſię ſpráwowáć máią, żeby w ogniu niepráwośći świátá tego nie zgorzeli. 2. Ze káżdy Kápłan y Duchowna Oſobá ogniem miłośći Boſkiey y bliźniego gorzeć y gorącym

cym ſercem zbáwieniu ludzkiemu ſłużyć powinien.

Pytánie Dźiewiętnaſte.

Czemu po ſkończoney tey Lekcyi w Sobotę nie mowi ſię Flectamus genua, *we Srzodę zaś czemu tylko raz ſię mowi* Flectamus genua?

Odp: Dla tego, bo te trzy Páchołętá, obrázu álbo ſtátuy Nabuchodonozorowey ádorowáć, álbo ſię ſrzoiey kłániáć nie chćiáły. We ſrzodę záś, raz ſię tylko *Flectamus genua* mowi, bo te Lekcye znáczą ofiáry y nowy Teſtáment, á w obudwu Teſtámentách albo Zakonách iednákowo Pánu BOGU oddawano, y oddáie ſię pokłon.

A że w innych Mieſiącách oſobliwſze od tych wyrážonych Ceremonie nie praktykuią ſię w Kośćiele Boſkim, zátym przyſtępuiemy do Ceremonij SAKRAMENTOW Swiętych.

CZĘSC II.

O Ceremoniách SAKRAMENTOW Swiętych.

ROZDZIAŁ I.

O Ceremoniách Chrztu S.

Pytánie Pierwſze.

Ktore ſą y co znáczą Ceremonie Chrztu S.?

Odp: Naprzod z dźiećięćiem przed Kośćiołem ſtać potrzebá, ná znák że nikt bez Chrztu S. do Niebá nie wńijdźie, według ſłow Chryſtuſowych: *Niſi quis renatus &c. Ieżeli ſię kto nie odrodźi z wody y z Ducha S. nie wnieydźie do Kroleſtwá Niebieſkiego Ioan: 20. 2.* Ná znák że Chrzeſt S. ieſt drzwiámi do łáſki Boſkiey, kroleſtwá Niebieſkiego, y wſzystkich Sákrámentow Swiętych, co wſzystko ieſt zámknięto nie chrzczonemu. *Powtore* Dáie ſię Imię Dźiećięćiu, ná znák że przez

Chrzeſt

Chrzeſt S. w liczbę Chrześćian wpiſane bywa. Ták Roku P. 50. ći ktorzy Chryſtuſa wyznawali, w Antyochij názwáni ſą Chrześćianami. A że Kárpokrácyánie Heretycy zwać ſię Chrześćiánámi śmieli, dla tego práwowierni Kátolikámi ſię zwáć poczęli. 2. Dáie ſię dźiećięćiu imię ktorego Swiętego álbo Swiętey, żeby miáło Pátroná y przykład według ktoregoby żyćie ſwoie prowádźiło. O dawaniu Imienia Chrześćiánom piſze *Concil: Carthag: Can: 25.* Ambrozy S. *Lib: 2. de Sacr: Cap: 2,* y inni Oycowie SS. ſtárzy. *Potrzećie* Chucha Kapłán ná dźiećię, ná znák, że iáko Chryſtus Pan chuchnieniem ſwoim dał Apoſtołom Duchá S. ták przez Chrzeſt łáſká Ducha S. chrzczonemu udźielona bywa. S. Chryzoſtom dáie tego tę fundámentalną rácyą, że iáko BOG Wſzechmogący przez chuchnienie dał Adámowi y Ewie náturálne żyćie, ták

przez

przez Chrzest S. bierze człowiek duchowne żyćie. O tey Ceremonij dawno pisał Augustyn S. *Lib: 2. de Nup: & Concup: Cap: 17. 18. 19. Poczwarte* Czyni często znák Krzyżá S. nad dźiećięćiem Kápłan, ná znák, że przez Chrzest S. pod chorągiew Chrystusową zápisane bywa. 2. Ze Chrzest S. moc zmázánia pierworodnego grzechu ma z zasług y Krzyżá Chrystusowego. 3. Zebyśmy Krzyż Chrystusow y iego iárzmo z dźiećinstwá ná siebie bráli y nosili. O tey Ceremonij pisze Chryzostom S. ták *Hom: 55. in Math: Gdy się odradzamy, znaczą nas Krzyżem S. Popiąte.* Przez częste Exorcyzmy, záklina y rozkázuie Kápłan złemu Duchowi żeby z swoią mocą z dźiećięćiá, ktore dotąd w swoiey mocy miał ustąpił, y dał mieysce Duchowi S. O tych Exorcyzmách pisze Grzegorz S. Nazyanzenski *Orat: 3. in Lavacrum. Poszoste* Kłádźie Kápłan trochę dźiećię-

ćięćiu w uſtá ſoli, przez co ſię znáczy, iż proſi Chryſtuſa Páná żeby przez ſwoię łáſkę dźiećię, od wſzelkiey zgnilizny grzechowey záchowáć raczył. 2. Zeby Duſzę Jego prawdźiwą mądrośćią, (ktorey znákiem ieſt ſol) nápełnił. Jáko Páweł S. nápomina, *Niech mowa wáſzá ſolą záwſze záprawiona będźie. Ad Col: 4.* O tey Ceremonij piſze trzećie Concil: Kártágineńſkie *Can: 5. & 1.* *Po ſiodme* Námázuie Kápłan śliną ſwoią uſzy y nos dźiećięćiá, przez co ſię rozumie: 1. Jáko Chryſtus Pan iednego głuchego y niemego *Mar: 7.* y ślepego *Ioan: 9.* dotknieniem śliny ſwoiey uzdrowił, wzrok ſłuch, y mowę, przywroćiwſzy, ták żeby z duſzy ludzkiey ślepotę głuchotę y niemotę Duchowną ktorą przez grzech pierworodny człowiek ná ſiebie záćiągnął, rugowáć ráczył. 2. Jáko uſzy człowieká zawſze ſą otwárte, ták żeby otwárte záwſze były ná przyięćie

náuki Chryſtuſa Páná. O tey Ceremonij piſze Ambroży S. *Lib: de Sacr: Cap: 1. Po Oſme.* Nioſą dźiećię do Chrzćielnicy, gdźie przez uſtá Chrzeſnych ſwoich wyrzeka ſię złego Duchá y wſzelkich ſpraw iego, á to według náuki Páwłá S. *Ad Ephes: 5. żeby ſpráwy ćiemnośći porzućić, y wźiąć ná ſię zbroie świátłá.* O tym piſze *Tertulianus de Coron: Mil: Cap: 3. Po dźiewiąte.* Námaſzcza Kápłan pierſi y plecy dźiećięćiá oleiem S. przez co ſię znaczy, że chrzczony człowiek, powinien bydź odważnym Zołnierzem Chryſtuſowym, iáko Ambroży S. mowi. *Lib: 1. de Sacr: Námaſzczony ieſteś iako rycerz Chryſtuſow.* 2. Zeby námáſzczony ná Zołnierſtwo Chryſtuſowe przy łáſce Duchá S. mocną wiarą, y ochotą przećiwko Duchownym nieprzyiaćielom walczył. O tey Ceremonij piſze *Nicephorus Lib: 1. Hiſt: Ecc: Cap: 33.* Słowa iego te ſą: *Iako Ce-*

ſarzá

ſarzá (Konſtántyna Wielkiego) *oleiem námáſzczono, wſzedł potym do Chrzćielnicy. Po dźieśiąte* Dźiećię iuż ochrzczone chryzmem namaſzczone bywa, na znak tego, że Chryſtus Pan ktory ieſt *Unctus Domini* odtąd ieſt głową iego. Przećiwko temu pomazaniu Chryzmem, Heretycy Nowacyuſz y Nowatus powſtáli, ale im dobrze Oycowie SS. wſzyſcy prawie ták Wſchodniego iako y Zachodniego Kośćiołá odpiſali. *Poiedenaſte* Przez białe odźienie ktore na dźiećię kładą, znaczy ſię 1. Białość, to ieſt niewinność ktorey przez Chrzeſt doſtępuie duſzą. 2. Znaczy godową ſzatę w ktorey ſię trzeba ſtawić przed Niebieſkiego Krola. 3. Znaczy czyſtość ſumnienią, o ktorą ſię ochrzczony ſtarać powinien. 4. Znaczy iaſność wybranych w przyſzłym Zmartwychwſtaniu. Tak piſze S. Rabbanus *Lib. Inſtit. Cap.* 29. *Naoſtatek* Daie ſię Dźiećięćiu gorającą

iąca świeca, na znak że ochrzczony człowiek z ciemnośći do światła przyszedł, iako Paweł S. mowi *Ad Ephes: 5. Byliście przedtym ciemnośćią, teraz zaś świátłem w Pánu.* 2. Ze wiara naszá gorzeć miłośćią Boską powinna. 3. Ześmy powinni dobrym przykładem bliźnim naszym świećić, iako Chrystus mowi *Math: 5. Niech świeći świátłość wásza przed ludźmi.* O tey Ceremonij pisze Grzegorz S. Naz: *Orat: 4. de Bap:*

Pytánie Drugie.

Na co przy Chrzćie S. potrzeba Chrzesnego Oycá y Matki?

Odp: Na to, bo ći są Duchowni Rodźice, za tym gdyby dźiećięćiu, niż przyidźie do doskonałego rozumu, Rodźice pomarli, do Chrzesnych należy, áby mu dali należytą w wierze S. y w dobrych obyczaiach edukacyą. 2. Zeby byli świadkami, iż dźiećię Chrzest S. przyięło.

Pytánie Trzećie.

Iak dawny zwyczay zażywania Chrzesnego Oyca y Matki?

Odp: Od czasow Apostolskich, iako S. Dyonizyus Areopagita *Lib: de Hier: Eccl: Cap: 2. & 7.* swiadczy, y pokazuie się to z słow Orygenesa, ktory pisząc na te słowa Pawła S. *Pozdrawia was Tymoteusz moy pomocnik, y Lucyus y Iason moi zpowinnowaceni* ták mowi: *Rozumiem że to zpowinnowacenie wszczęło się ze Chrztu.*

Pytánie Czwarte.

Czemu po niektorych mieyscach, ochrzczonemu dźiećięćiu, daią troszkę mleka y miodu w usta?

Odp: Był to starodawny zwyczay iako pisze *Tertulianus*, przyczyna była ta: iż Kośćioł S. chćiał przez to pokazać, że nowochrzczone iako nowonarodzone dźiećię powinno się o niewinność starać, poki do słodkośći chwały wieczney nie przyidźie. 2. Na dowod że słod-

kie

kie ieſt iarzmo Chryſtuſowe, ktore przy chrźcie człowiek na ſiebie bierze.

Pytánie Piąte.

Czemu Chrzeſt S. powtorzony bydź nie może?

Odp: Jeſt to z ordynácyi Apoſtołow Swiętych, iáko ſię z liſtu Páwłá S. pokázuie *Ad Rom: 6. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel. Bo Chryſtus że umarł grzechowi, umarł raz.* Z ktorych ſłow Kościoł S. tę ſobie wźiął náukę: iáko Chryſtus raz umárł, y raz powſtał, á iuż więcey nie umiera, ták kto raz przez grzech pierworodny umárł, y raz przez Chrzeſt do łáſki powſtał, iuż więcey przez grzech pierworodny nie umiera, á zátym teżiuż więcey zniego powſtawáć nie może. 2. Powtarzáć ſię Chrztu nie godźi z rácyi Chárákteru, ktorym duſzá przy Chrzćie S. naznáczona bywa, y przez ktory człowiek ſtáie ſię Dworzáninem Chryſtuſowym. RO-

ROŻDZIAŁ II.

O Ceremoniách Bierzmowania.

Pytánie Pierwſze.

Co znáczy Bierzmowánie?

Odp: To słowo ma ſwoy początek z łáćińſkiego *Confirmo* co ſię po Polſku tłumáczy *umácniam utwierdzam*, bo przez łáſkę Sákrámentu Bierzmowánia S. Chrzczony człowiek od Duchá S. w Wierze Swiętey umocniony, y utwierdzony bywa, żeby nie uſtráſzonym ſercem Wiárę Swiętą, gdyby tego potrzebá było, przed wſzyſtkiemi niewiernemi y Heretykámi wyznawał, co Chrystus wyráźił, gdy Apoſtołom ſwoim rozkazał żeby po iego Wniebowstąpieniu w Jeruzalem czekáli, *Quoaduſque induamini virtute ex alto. Poki nie będźiećie uzbroieni mocą z wyſokośći.* 2. Przez Bierzmowánie rozumie ſię piękność y niewinność ſumnienia ták-

tákże wdźięczny zapách dobrego imienia, ktore *chrisma* albo Oley S. znáczy, iáko náucza S. Concilium Florentskie, zátym bierzmowáni pámiętáć powinni, żeby się o czyste sumnienie, y bogoboyne żyćie stáráli, iako Apostoł 2. *Cor:* 2. námienia: *My iesteśmy dobry zapách Chrystusow.*

Pytánie Drugie.

Czemu przy Bierzmowániu, Oleiu S. záżywa Biskup?

Odp: Dla tego: że przedtym był ten zwyczay iż się Zołnierze, żeby tym ochotniey y mocniey potykáć się mogli, oleiem smárowáli, ták żeby Chrześćiański Zołnierz (Zołnierzem się bowiem przez Bierzmowanie stáie) mężnym sercem Wiáry Swiętey bronił, wlewa mu łáskę swoię, (ktorą znáczy Oley) Duch Przenayświętszy, żeby przez nię był zmocniony, y sił duchownych nábył.

Pytánie Trzećie.

Czemu czoło Oleiem S. namaſzczone bywa?

Odp: Dla tego: że iák czołá ſwego nikt ſię nie wſtydźi, y káždemu ieſt iáwne, ták ſię nikt wſtydźić nie powinien, wolnie y iáwnie wyznáć Wiárę S. y iey od nieprzyiaćioł bronić. Tego náucza S. Rabbanus *Lib: 1. de Inſtit: Cler: Cap: 3.* y Auguſtyn S. *in Pſal: 141.* A Páweł S. mowi *Non erubeſco Evangelium. Nie wſtydzę ſię Ewangelij.*

Pytánie Czwarte.

Iaka ieſt rożność między Chryzmem, ktorym Dźiećięćiá głowá przy Chrzćie S. á Chryzmem ktorym przy Bierzmowániu czoło námáſzczone bywa?

Odp: Tá: bo przez námáſzczenie głowy dźiecięcey znáczy ſię, że Duch Przenayświętſzy ná dźiećie iáko do ſwoiego mieſzkánia wstąpił, przez námáſzczenie czołá znáczy ſię iáko ſiedmią dárámi człowieká nápełnił. 2. Przez pierwſze námáſzczenie Duſzá Chryſtuſowi záſlubiona bywa, przez dru-

gie od Duchá S. zbogácona, y łáſkámi nápełniona bywa.

Pytánie Piąte.

Czemu tu Kośćioł S. zażywa Oleiu o ktorym w Piſmie S. żadney wzmiánki nie maſz?

Odp: Nie potrzebá ſię dźiwowáć, bo Chrystus Pan wiele znákow y cudow czynił, ktore nie ſą nápiſane w Ewángelij, iáko wyznáie S. Ian *Cap:* 20. A przećię zá tym nie idźie że tych cudow nie czynił. Ba y Chrystus ſam mowi Apoſtołom, że im ieſzcze wiele miał powiedźieć, ále że ná ten czas nie byli ſpoſobni do poięćia tego, więc to zostáwił náuczyćielowi Duchowi S. *Ioan:* 16. Zátym nam dosyć ná tym że Oycowie SS. y Doktorowie práwowiernego Kośćiołá Oley S. do Bierzmowánia zá prawdźiwą y nieomylną trádycyą Apoſtolſką máią. Jáko świádczy Augustyn S. *in Pſal:* 44. Ambrozy S. *in Pſal:* 18. Dawnieyſze ieſzcze świádectwá ſą: W pierwſzym wieku pi-

pisał o tym S. Clemens *Ep*: 4. S. Dyonizyusz Areop: *p.* 2. *Cap*: 2. & 4. *de Eccl: Hyer*: w drugim wieku *Dionisius Corinthius Lib*: 10. *Cap*: 9. W trzećim S. Fabian Papież *ad Episc: Hisp*: W czwartym wieku S. Melchiades y S. Ambroży. W piątym wieku S. Augustyn *Lib*: 2. *contra Pertil*: *Cap*: 104.

Pytánie Szoste.

Czemu Biskup sam bierzmuie á nie inſi Kápłáni ?

Odp: Dla tego, bo przez Sákráment Bierzmowánia S. człowiekowi doskonáłość Chrześćiańska udźielona bywa, to iest wszystkie łáski ktore do boiu (ile Chrystusowemu Zołnierzowi) potrzebne, á iáko doskonáłość álbo wyprowádzenie iákiey máchiny nie do pospolitego robotniká należy, ále do wyższych Magistrow y Architektow, ták mogą prawdá pospolići Kápłáni zácząć dźieło doskonáłośći w człowieku przez udźielenie

lenie mu Chrztu S. ále doſkonáłość zupełna należy do Biſkupá iáko ſtárſzego Mágiſtrá, álbo náuczyćielá w Kośćiele Bożym.

Pytánie Siodme.

Czemu tylko raz w Rok to ieſt w Wielki Czwartek Oley S. álbo Chryzma ſwięcone bywa?

Odp: Ták rozkazáło *Concil: Meldenſe Cap; 46.* słowá ſą te: *Nemo &c. Zaden Biſkup niech ſię nie waży Oleiu S. ſwięćić, tylko we Czwartek wielkiego tygodnia, to ieſt w dźień wieczerzy Pańſkiey.*

Pytánie Oſme.

Czemu znak Krzyżá S. czyni Biſkup ná czole tego ktorego bierzmuie?

Odp: Przez ten Sákráment iáko ſię rzekło, ſtáie ſię człowiek zołnierzem Chryſtuſowym, ſłuſzna tedy żeby iáko żołnierz znák y moderunek Páná ſwego nośi, ktorym ſię od innych rożni; ták y on znák Chryſtuſow, to ieſt znák Krzyżá S. nośił. O czym ták Concili-

um Florentſkie mowi. *Dla tego bierzmowany na czole namáſzczony y Krzyżem naznáczony bywa ktore ieſt mieyſcem wſtydu, żeby ſię Imienia Chryſtuſowego, á oſobliwie iego Krzyżá (ktory Zydom był zgorſzeniem á Pganom głupſtwem) nie wſtydżił.* Z tey rácyi Cypryan S. *Ep: 73.* názywa znák Krzyżá S. *Signaculum Domini.* Konstánty wielki Ceſarz o ſobie świádczy, ſłowa iego ſą te, *Iakom był ochrzczony y w białe ſzáty ubrany, znák ſiedmiorákiey łaſki Duchá Przenayświętſzego námaſzczáiąc czoło moie Oleiem S. położył* (S: Sylweſter Papież) *y chorągiew Krzyża ná moim czole uczynił ?*

Pytánie Dźiewiąte.

Czemu Biſkup kłádźie ręce ná bierzmowánego ?

Odp: Dla dwoch przyczyn. 1. Ná dowod że ten S. Sákráment przez Chryſtuſa poſtanowiony od Apostołow pochodźi, gdyż oni przez kłádzenie rąk *Act: 8.* ten Sá-

krá-

kráment administrowáli, ktorzy też w pierwszym Kośćiele zwał się *Impositio manuum. Kłádzenie rąk.* 2. Na dowod, że bierzmowány osobliwszym sposobem w Boskiey protekcyi zostáie. Pięknie obiáśnia Melchiades Papież *Ep: ad Episc: His:* mowiąc: *ná coż się zdały wielkie bogactwa ktore zostáwili Rodźicy sierośie dźiećięćiu, ieżeli mu Opiekuna nie obmyślą? tak Duch S. odrodzonym w Chrystusie iest strożem, poćieszyćielem, y Opiekunem.*

Pytánie Dźiesiąte.

Czemu zwyczáynie ten Sakráment w Zielone Swiątki ádministrowány bywa?

Odp: Bo w ten czás Apostołowie SS. przez Duchá S. oświeceni, zápaleni, y w Wierze S. umocnieni byli.

Pytánie Iedenaste.

Czemu Duch S. ná Apostołow zstąpił? iżali Chrystus Pan nie mogł

sam

ſam potwierdźić y poświęćić Apoſtołow ſwoich?

Odp: 1. Jako trzy Boſkie oſoby z początku człowieka ſtworzyły, ták też po upadku człowieka wſzyſtkie trzy Oſoby do iego repárácyi, zbáwienia y doſkonałośći konkuruią. Oćiec przez poſłánie Syna ſwego, Syn przez odkupienie, Duch S. przez oświecenie. 2. Wyżſzą rácyą daie S. Rupertus Abbas to ieſt niepłodność, (*że tak rzekę:*) w Boſtwie Trzećiey Oſoby, bo Boſka natura w Oycu ieſt rodząca, gdyż rodźi przed wieki Syná, w Synu Boſkim tákże, gdyż Syn z Oycē Przedwiecznym tchnie Duchá S. (albo iáśniey od Oyca y Syná Duch Swięty pochodźi) w ſamey zaś Oſobie Duchá Przenayświętſzego náturá Boſka *ad intra* (iák Theolog mowi) ieſt niepłodna: ponieważ więcey nád trzy Oſoby Perſon bydź nie może, nádgradzaiąc tedy (że ták po proſtu dla proſt-

prostszych mowię) tę niepłodność Duchowi S. táka od wiekow stánęła Boska konkluzya: *Spiritus Sanctus producat, faciat Sanctos ad extra. &c.* Niech Osoba Trzećia Duch S. ma moc *ad extra* to iest ludźiom y Aniołom przy stworzeniu udźieláć łaski, niechay nápełnia serca miłośćią Boską, niech Kośćiołem S. rządźi, niech umacnia Apostołow y wszystkich Chrześćian, niech im dodáie sił na zwyćiężenie wszystkich wiary nieprzyiaćioł widomych y niewidomych.

Pytánie Dwanaste-

Z iákiey przyczyny policzek dáie Biskup bierzmowánemu?

Odp: Na znak że powinien bydź gotowy, ochotny, y mocny na wytrzymanie wszelkich przećiwnośći y prześladowania dla Wiary Swiętey. Przykładem Apostołow SS. o ktorych Pismo Swięte mowi *Acto: 5. Szli Apostołowie, weseląc się, od Sądu, ponieważ się godnemi stali*

dla

dla imienia Iezuſowego zniewagę ćierpieć. 2. Auguſtyn S. dáie tę rácyą *in Pſal. 141.* Zeby pamiętał bierzmowány iż ſię tego Sákrámentu powtarzać nie godźi. Z tey rácyi máłym dziećiom zwyczáynię Biſkup trochę więkſzy policzek dáie. Przyczyná záś czemu ſię tego Sákrámentu powtarzáć nie godźi tá bydź może, że iáko żołnierz raz ſłużbę żołnierſką przyiąwſzy, porzucáć iey nie ma, poki go Hetman nie odpráwi álbo nie umrze, ták żołnierz Chryſtuſow (iákim ſię człowiek przez bierzmowánie ſtáie) ſtátecznie ſłużyć Chryſtuſowi naywyżſzemu Hetmánowi, y iego wiáry áż do śmierći bronić powinien.

Pytánie Trzynaſte.

Czemu mowi Biſkup bierzmowánemu Pax tibi *pokoy tobie?*

Odp: Ná znák że łáſkę y pokoy Duchá S. przyiął.

Pytanie Czternaſte.

Czemu potrzebá Chrzeſnych iáko y przy Chrzćie S.?

Odp: *Abſolutè* mowiąc przy bierzmowániu Chrzeſnych nie potrzebá, gdyż Chrześni Rodźicy przy Chrzćie S. ná uczenie Artykułow Wiáry Swiętey ſwego Duchownego dźiećięćiá ſą obowiązáni; iednákże gdźie iest ten zwyczay, iest z teyże ſamey przyczyny ktora ſię położyłá przy Ceremoniách Chrztu S. Ceremonie przy tym Sákrámenćie zwyczáyne postánowił Higinus Papież iáko świádczy *Martinus Polonus.*

ROZDZIAŁ III.

O Ceremoniách Sakramentu Ołtarza Swiętego.

Pytanie Pierwſze.

Czemu Wieczerzą Páńſką albo Kommunią S. ráno przyimuiemy, ponieważ Chryſtus po wieczerzy

Apo-

Apostołom SS. dawał Kommunią Swiętą?

Odp: Dla tego: żebyśmy ten Nayświętszy pokarm z tym większym nabożeństwem, uspokoieniem sercá, y mnieyszym rozerwániem przyimowáli, gdyż zráná iesteśmy dáleko bárdźiey uspokoieni niżeli wieczor, gdźie dla wielorákich spraw dźiennych zwyczáynie rozerwáni iesteśmy, ktorego rozerwánia Apostołowie SS. nie mieli, będąc przez kilká dni przed postánowieniem Nayświętszego Sákrámentu dla boiáźni Zydow z Chrystusem zgromádzeni.

Pytánie Drugie.

Z iákiey przyczyny ná czczo Kommunią S. bráć mámy, ponieważ Apostołowie wprzod pożywáli Wielkánocnego Báránká?

Odp: Z teyże samey wzwyż námienioney przyczyny, żeby się wszelkiey nieprzystoyności ustrzedz

iáka się tráfiáłá za czásow Apostolskich, gdy niektorzy bez nabożeństwá obetkáni, podpici do Kommunij S. przystępowáć ważyli się. *Alius quidem esurit, alius enim ebrius est 1. Cor: 11. 2.* Zeby z czystośćią ták duszną iáko y ćielesną tey Niebieskiey Mánny pożywáć. Zwyczay żeby Kápłáni náczczo Mszą S. miewáli wniosł S. Soter Papież Roku 163. Zeby záś wszyscy ludźie náczczo kommunikowáli, Augustyn S. ma to zá Apostolską trádycyą; o czym wzmiánkę czyni y Kártáginskie Concilium *Can: 6.*

Pytánie Trzećie.

Nie dźiw że w Kátolickim Kośćiele iest ten zwyczay, gdyż nie sam literalny sens Pisma S. Kośćioł S. przyimuie. Ale czemu Lutrzy y Kálwini przećiwnym sposobem swoię Wieczerzą Páńską przećiwko Wieczerzy Chrystusowey y przećiwko Pismu S. odpráwuią, á przećię Pismo S. zá iedynę regułę wiáry swoiey mieć chcą? gdyż naprzod

bio-

biorą wieczerzą ráno, y tak z wieczerzy śniadanie czynią. co iest przećiwko przykłádu Chrystusowemu. 2. Biorą naczczo iako y my, co iest znowu przećiwko przykłádowi Apostolskiemu, ktorzy nie náczczo bráli. 3. Apostołowie siedząc Kommunią bráli, á Lutrzy biorą ią stoiąc. 4. Chrystus P. do rąk dáwał Kommunią Apostołom SS. á Luterscy Predykánći daią w usta. 5. Chrystus po Swiętey Wieczerzy swoiey umył Apostołom nogi z wyráźnym rozkazániem, żeby y oni toż samo czynili, czego nie czynią Luterscy Pásterowie, co wszystko iest przećiwko Pismu, á przećię mowią, że nie máią nic w swoiey wierze tylko co iest w Pismie S.?

Niech náto odpowiedzą, bo ieżeli chcą bydź punktuálnemi Ewágelikámi, iák się przed prostemi ludźmi udáią, potrzebá żeby się we wszystkich punktách z Ewángelią z przykłádámi Chrystusowemi, y Apostolskiemi zgadzáli. Ale żal się Boże, máło u nich waży przykazánie.

 nie.

nie, przykłády Chrystuſa y Apoſtolſkie, u nich grunt *Sic volo ſic jubeo ſtat pro ratione voluntas*, co chcą to wierzą, co nie chcą to odrzucáią. A ieżeli powiedzą że to tylko Ceremonie? muſzą naprzod pokazáć moc odmienienia, bá cále odrzucánia Ceremonij Chryſtuſowych, álbo ſobie gębę zátkáć, y Ceremonij náſzych nie ſzpocić, gdyż y oni ſobie ſámi, według włáſney woli Ceremonie knuią.

Pytánie Czwarte.

Czemu klęcząc bierzemy Kommunią S. á czemu Apoſtołowie SS. nie klęcząc brali?

Odp: Klęcząc bierzemy, bo pod oſobámi chlebá ieſt prawdźiwy Bog Chryſtus JEZUS, przed ktorym według náuki Páwłá S. wſzelkie ſtworzenie ná koláná upadáć powinno, y Chryzostom S. *Hom: 6. ad pop:* mowi: *Adora & Communica. Odday wprzod pokłon, á potym Kommu-*

munikuy. Apostołowie záś SS. nie klęcząc Kommunikowáli, z tey rácyi, *naprzod* że nie przyzwoita byłá, áby większa część utáionemu w Sákrámenćie Chrystusowi wyrządzána była, niżeli obecnemu ktorego przed oczymá mieli widomie. 2. Nie wyćiągał tego Chrystus Pan po Apostołách swoich; ináczey trzebáby im było záwsze, przed nim ná koláná upadáć. Przyczyná záś czemu Chrystus tego nie chćiał, byłá tá: bo Chrystus Pan z Apostołámi swemi obchodźił się nie iák z sługámi álbo poddánemi, *Non dicam vos servos* ále iák z nayukocháńszemi przyiaćiołmi *Vos amici mei estis Ioan: 15.*

Pytánie Piąte.

Czemu Kápłan niżeli poda Kommunią, absolucyą dáie?

Odp: Nie iest to żadna Sákrámētálna absolucya, ale iest tylko nápomnienie, żeby Kommunikuiący

w zbu-

wzbudzáli w ſobie żal zá grzechy, y żeby z tym większą pokorą przyſtępowáli, dla tego Kápłan powtarza te słowá: *Panie nie ieſtem godźien &c.* á dopiero mowi te słowá: *Ciało y Krew Paná náſzego Iezuſa &c.*

Pytánie Szoſte.

Co ma zá fundáment S. Katolicki Kośćioł, że wſzyſtkim ludźiom (procz Kapłánow) pod iedną tylko oſobą Kommunią dáie?

Odp: Pierwſzy fundáment iest, bo Chrystus Pan przy ostátniey Wieczerzy pod dwiemá oſobámi ſiebie ſamego Apostołom podał; czego potrzebowáło postánowienie Sákrámentu Kápłáństwá S. gdyż ofiárá Mſzy S. ktora ſię w ten czas záczęłá, oboygá oſob koniecznie potrzebuie, iáko ktora ieſt prawdźiwą reprezentácyą y pámiątką śmierći Chryſtuſowey, co ſię doſyć pokázuie z Ewángelij S. *Lucæ* 22. *Mar*: 14. gdźie Ewángelistowie SS.

mo-

mowią że wſzyſcy Apostołowie (ile Kápłáni) z kielichá pili: nie maſz záś wzmiánki, żeby toż ſamo Láicy nie Kápłáni czynili. *Drugi fundament*, bo Chrystus prędko po poſtánowieniu Nayświętſzego Sakramentu Uczniom do Emaus idącym, tenże Sakrament pod iedną oſobą podał: *Wżiął chleb, błogoſławił, łamał, y podawał, im. Lucæ 21.* Ze záś nie przydał ſłow: *To ieſt Ciáło moie*, ta tego przyczyna była, bo niechćiał żeby go byli poznali: tak te ſłowa tłumaczy Auguſtyn S. *Lib: 3. Cap: 25. de Conſens: Evan: Trzeći fundament*, bo *Actorum 2. y 20.* Pierwśi Chrześćianie także też pod iedną oſobą kommunikowali *Trwáli w nauce Apoſtolſkiey y udżielaniu łamania chleba* Syryiſki text czyta *Communicabant in precibus & fractione Euchariſtiæ*: ſtawali ſię uczestnikami w modlitwie y łamaniu Nayświętſzego Sakramentu. *Czwarty fundament.* Bo Apostoł S. *1. Cor: 10.*

H5 tyl-

tylko o iedney osobie namienia, *Unus panis & unum corpus sumus, qui de uno pane participamus. Iednym chlebem y iednym ciałem iesteśmy, ktorzy iednego chleba pożywamy.* 2. mowi Apostoł o obudwu Osobach, raz *copulativè*, gdy o Ciele y Krwi Jezusowey mowi: drugi raz *disjunctivè* mowi, gdy iedno od drugiego odłącza, przez to słowko, *Uel*, *Albo. Itaq; quicunque manducaverit panem hùnc vel biberit calicem Domini. Ktokolwiek by pożywał Chleba tego, alboby pił kielich Pański:* gdźie Apostoł przez to słowko *albo* iaśnie daie znać, że Ciała y Krwi Chrystusowey (albo pod osobami Chleba, albo też pod osobami wina pożywać możemy. *Piąty fundament.* Bo Chrystus zupełny skutek tego Sakramentu w pożywaniu Ciała Iego pod iedną osobą chleba przypisuie, ktory skutek iest żywot wieczny *Ioan: 6. Si quis manducaverit ex hoc pane &c kto będźie pożywał tego chleba, będźie żył*

na

na świeki. Że zaś Christus w tymże Rozdźiale tenże skutek pod osobami wina, krwi swoiey przypisuie, racya tego ta: bo w tym Rozdźiale naucza Zydow, że Uczniowie iego nie umarłego ćiała (iak Zydźi rozumieli) pożywać będą, ale żywego, w ktorym oraz y krew bydź muśi. *Szosty fundament*, bo ten Sakrament iest dla wszystkich narodow y kraiow postanowiony, a w wielu kraiach z ćiężkośćią wina dostać. 7. Bo wiele ludźi takich, ktorzy samego zapachu wina znieść nie mogą, ani go w chorobach wstrzymać. 8. Dla uchronienia się wielu irreverencyi dla rozlania. Zatym słusznie Kośćioł S. iako nieomylna reguła wiary, pod iedną osobą Sakramentu tego używanie postanowił.

Pytánie Siodme.

Z kąd to że ten Nayświętszy Sakrament w Monstráncyách y Cyboryách chowány bywa?

Odp:

Odp: Figura tego była Arka Pańſka, w ktorey manna Niebieſka chowana była, chowania zaś Nayświętſzego Sakramentu ma fundament Kośćioł S. z tych słow: *Ecce ego vobiſcum ſum uſq; ad conſummationem ſæculi. Oto ia z wami ieſtem* (nie tylko ile BOG przez wſzędźiebytność moię ale też Sakramentalnie) *aż do ſkończenia świata.* Zwyczay ten ieſt bardzo dawny bo Klemens S. Papież w pierwſzym wieku *Lib: 8. Conſtit: Apoſt: Cap:* 15. rozkazuie Dyakonom aby zoſtaiące od Kommunij partykuły chowali w Cyborium. Co ſię y w naſtępuiących wiekach przez rożne Concilia potwierdźiło.

Pytánie Oſme.

Czemu ſię uſtáwicznie lampá pali y palić powinná przed Nayświętſzym Sákrámentem.

Odp: Mamy tego piękną Figurę w ſtárym Teſtamenćie *Levit: 6. cap:*

gdźie

gdźie BOG Wſzechmogący rozkazał, żeby ſię zawſze ogień na Ołtarzu przed Arką Pańſką (Figurą Nayświętſzego Sakramentu) palił. *Ignis in altari ſemper ardebit, ignis iſte eſt perpetuus.* Ieżeli tedy w ſtarym Teſtamenćie, gdźie tylko była Figura tego Sakramentu, nieuſtannie ogień palić ſię muſiał, iako daleko ſłuśnieyſza, żeby na naſzych ołtarzach dźień y noc ogień gorzał, gdźie prawdźiwy B O G Sakramentalnie prawdźiwie mieſzka. 2. Goraiąca lampa znaczy nieuſtanne nabożeńſtwo, żywą wiarę, y zawſze trwaiącą miłość ku temu Nayświętſzemu Sakramentowi, ktorą mieć wſzyſcy ludźie mamy. 3. Znaczy też goraiącą miłość Chryſtuſową w tym Sakramenćie, z ktorey miłośći gotow nas zawſze Boſkiey ſwoiey łaſki promieniámi, iako światłość świata oświecać, y ogniem miłośći ſwoiey zapalać.

RO-

ROZDZIAŁ IV.

O Ceremoniach Mſzy S.

Mſzą S. nazywa S. Dyonizyuſz Areopa: *Eccl: Hier: Cap:* 3. *Nayświętſzą taiemnicą nad wſzyſtkie taiemnice.* Nie maſz zaś żadnego artykułu y Taiemnicy wiary naſzey świętey na ktorąby bardźiey ſarkali Lutrzy, Kalwini, y inſi Heretycy, iáko na tę. Y prawdźiwie ofiara Mſzy S. ieſt wſzyſtkim Heretykom ſolą w oczach, niepodobna wypowiedźieć, iak ſię urągaią, y iak bez bożnie tę Nayświętſzą Ofiarę bluźnią. Ale śmiać ſię z ich ſlepoty, ieżeli nie bardźiey płakać nad nią potrzeba. Czyliż ſię y głupia Michol nie urągała z Dawida 2. *Reg:* 6. gdy przed Arką w ktorey była manna ſkakał? a iako urąganie Micholi nie odſtraſzyło pobożnego Krola od nabożenſtwa, y nic na nie nie dbał, tak nas bynaymniey od ſprawowania tey Nayświęt-

świętſzey Ofiary nie odſtraſzą Heretyckie urągania, y bynaymniey na nie nie dbamy.

Pytánie Pierwſze.

Co ieſt właśnie Mſza Swięta. ?

Odp: Mſza Swięta z łacinſkiego zowie ſię *Miſſa*, co ſię znaczy po polſku *poſelſtwo* albo *poſyłanie*, bo Kapłan iako Poſeł Chryſtuſow przez ſwoie ręce nie krwawą ofiarę Oycu Przed wiecznemu poſyła. Ze ſię zaś ta Swięta Ofiara nazywa *Miſſa* albo Mſzą S. początek tego od czáſow Apoſtolſkich iáko S. Klemens uczeń Piotrá S. *Epiſt* : *3.* námienia. Ták záś Mſza S. należycie może bydź opiſana: że *ieſt iedyną powierzchowną nie krwawą ofiarą Nayświętſzego Ciáła y Krwie Iezuſowey pod oſobami Chleba y Winá ná oſtátniey Wieczerzy od Chryſtuſa Pana ná pámiątkę męki y śmierći ſwoiey zámiaſt wſzyſtkich ofiar ſtarego Teſtamentu poſtanowiona.*

Pytánie Drugie.
W ktorych częśćiach záwiſła Mſza S.?

Odp: We trzech 1. w Ofiárowániu, 2. w Konſekrácyi. 3. w Pożywániu Ciáła y Krwie Jezuſowey. Oprocz tych trzech częśći, ná ktorych iſtotá Mſzy S. záwiſła, cokolwiek ſię przy Mſzy S. dźieie, ſą ſzczegulne Ceremonie, reprezentuiące Mękę Chryſtuſową, iako ſię niżey powie. Mſza S. iáko ktora ná oſtátniey Wieczerzy poſtánowiona, záraz z początku Kośćiołá Chryſtuſowego w wielkiey záwſze uczćiwośći byłá. S. Jákob Apoſtoł w Jeruzalem naypierwey Mſzą S. czytywał, y w ſwoicy Liturgij mowi: *Mſza ieſt niekrwawa czći godna ofiára, ktora zá náſze grzechy, y zá nie wiádomość ludu ofiárowána bywa*, y przez wſzyſtkie wieki o Mſzy S. piſali Oycowie Swięći. Bá y ſam rozũ pokázuie, że gdźie ieſt ſłużba Boſka, tám muſi bydź y ofiárá, w kto-

ktorey właśnie *actus Religionis* záwiſt, przez ktory iednego BOGA wyznáiemy. Zaden też narod ták gruby nie był, żeby ofiáry Bogom ſwoim nie czynił, iáko *Aug: S. Lib: 1. de Civit: Dei* mowi: *Nulla fuit gens tam barbara quæ non ſacrificaverit eis quos aut putavit aut finxit eſſe Deos.* Więc że ofiárá ieſt Duſzą y iſtnośćią Religij, potrzebá było, żeby Chrystus ktory Religij nie znioſł, y Ofiáry nie znośił, ále ią poſtánowił. Y owſzem zacnieyſzą, to ieſt nie krwáwą według porządku Melchizedechá, iáko też y Religia teraz ieſt zacnieyſza niżeli w ſtárym Teſtámenćie.

Pytánie Trzećie.

Ktore ſą Ceremonie Mſzy S.?

Odp: Mſza S. iáko ſię wyżey rzekło, ná trzy częśći ſię dźieli. Pierwſza część záczyna ſię z początku áż do Offertorium: Druga od offertorium do konſekrácyi, Trze-

ćia

ćia od konſekrácyi áż do końcá. Zá tym y Ceremonie Mſzy S. ná trzy częśći ſię dźielą.

Ceremonie Pierwſzey Częśći.

1. Gdy Kapłan do Ołtarzá z Miniſtrántámi wychodźi, znáczy iáko Chryſtus Pan z ſwemi Uczniámi ná gorę Oliwną wyſzedł *Ioan:* 18. *Lucæ* 22.

2. Modli ſię Kápłan przed oſtátnim graduſem Ołtarzá, y często ſię náchyla, co znáczy iáko Chryſtus Pan modlił ſię ná gorze Oliwney *Lucæ* 22. y iáko ná twarz ſwoię Nayświętſzą upadał *Math:* 26.

3. Gdy Kápłan Ołtarz cáłuie, znáczy iák Judaſz Chryſtuſa Páná cáłował *Mar:* 14.

4. Gdy Kápłan ná rog Ołtarzá gdźie Epiſtołá czytána bywa idźie, znáczy iáko Chryſtus do Annáſza był prowádzony *Ioan:* 18.

5. Gdy záczyna Kápłan głośno Introit, znáczy iák Chryſtus Pan przed Annaſzem o ſwoiey náuce mowił *Ioan:* 18.

6.

6. Powtarza Kápłan Kyrie eleyson, co znáczy iák Chrystus Pan ná wielorákie pytánia odpowiádał Arcykápłánom. *Math: 26.* Ze záś Kyrie eleyson powtarza się dźiewięć rázy, dźieie się to 1. ku czći trzech Person Boskich do káżdey po trzy rázy. 2. Zeby z dźiewiąćią chórámi Anielskiemi Májestat Boski chwalić. 3. Powtarza się często, bo częste wzdychánia y pragnienia stárych Oycow SS. znáczy.

7. Gdy czyta Kápłan Epistołę, znáczy się iák Chrystus do Piłatá prowádzony *Ioan: 18.*

8. Gdy Kápłan do czytánia Ewángelij idźie, znáczy iáko Chrystus Pan od Piłatá do Herodá prowádzony *Lucæ 23.*

9. Po przeczytáney Ewángelij, powráca Kápłán ná środek Ołtarzá: Znáczy się iák Chrystus od Herodá powroćił do Piłatá *Ioan: 18.*

10. Odkrywa Kápłan kielich: znáczy się iáko Chrystus Pan z szat swoich był obnażony. *Mar: 15.* Dru-

11. Gdy Kápłan Chleb y wino ofiáruie, znaczy śię iáko Chrystus swo ie Ciáło ná biczowánie dla nas ofiárował. *Ioan: 19.*

12. Nálewa Kápłan winá y wody w Kielich: znáczy iáko zbiczowánego Jezuſa Krew śię Nayświętsza leie *Ioan: 19.*

13. Nakrywa kielich, co znáczy iáko Chrystus był ukoronowány.

14. Umywa Kápłan ręce: znáczy iáko Piłat chcąc śię niewinnym pokazáć umywał ręce.

15. Gdy śię Kápłan obráca ná *Orate fratres.* znáczy iáko Piłat Chrystuſa Zydom pokazał mowiąc: *Oto człowiek.*

16. Gdy śię Kápłan ćicho modli albo *Secreta* mowi. Znáczy, táiemne y wnętrzne boleśći Jezuſowe.

17. Przez Prefacyą Znáczy śię nieśienie Krzyżá *Ioan: 19,*

18. *Memento* Znáczy wielkie boleśći Chrystuſowe ná gorze Kálwáryi.

19. Gdy Kápłan po trzy kroć Krzyż czyni nád kielichem. Znáczy iák Chrystus trzemá gwozdźiámi do Krzyżá przybity *Ioan*: 19.

Trzećiey Częśći Ceremonie.

20. Gdy Kápłan Hostyą poświęconą y kielich podnosi: znáczy iáko Chrystus z Krzyżem był podniesiony. *Lucæ* 23.

21. Częste Krzyże nád kielichē y Hostyą znáczą wielkie boleśći Chrystusowe *Thren*: 1.

22. Modli się Kápłan zá umárłych, Chrystus modli się zá grzesznikow y swoich nieprzyiaćioł. *Lucæ* 23.

23. Biie się Kápłan w pierśi mowiąc *Nobis quoq; peccatoribus*: Chrystus odpuszcza Łotrowi. *Lucæ* 22.

24. Mowi Kápłan *Pater noster*: Chrystus siedm słow ná Krzyżu mowi.

25. Łamie Kápłan Hostyą: Chrystus ná Krzyżu umiera. *Lucæ* 23.

26. Wpuszcza Kápłan pártykułę

łę do kielicha: Duszá Chrystusa wstępuie do otchłań. *Ad Ephes: 4.*

27. *Agnus DEI* znáczy Setniká y innych publiczne wyznánie Bostwá Chrystusowego *Math: 27.*

28. Biie się Kápłan w piersi mowiąc: *Domine non sum dignus.* Znáczy iáko wiele ludźi przy śmierći Jezusowey w pierśi się biło. *Luc: 23.*

29. Kommunia Kápłańska znáczy złożenie do grobu Ciáłá Chrystusowego *Math: 27.*

30. Ablucya albo popłokánie kielichá, znáczy obmyćie y wonnemi máśćiámi námázánie Ciáłá Chrystusowego. *Ioan: 16.*

31. Idźie potym Kápłan do Mszału, co znaczy Zmartwychwstánie Chrystusowe *Mar: 16.*

32. Obraca się Kapłan do ludźi mowiąc: *Dominus vobiscum:* Chrystus się Maryi Magdalenie y Uczniom pokazuie. *Lucæ 24.*

33. Mowi Kapłan Oracye albo modlitwy, Chrystus Uczniom swoim łaski swoiey udźiela.

34. Oſtatnie *Dominus vobiſcum* znaczy iako odchodźi Chriſtus Pan od Uczniow ſwoich.

35. Mowi Kapłan *Ite Miſſa eſt*, co znaczy iako Chryſtus przed ſwoim Wniebowſtąpieniem Apoſtołow na cały świat na opowiadanie Ewangelii wyſłał.

36. Daie Kapłan błogosławieńſtwo; Chryſtus wſtępuie do Nieba dawſzy ſwoie błogoſławieńſtwo Apoſtołom SS.

37. Czyta na oſtatek Kapłan Ewangelią S. Iana, co znaczy zesłanie Duchá Przenayświętſzego.

To zaś pewna, że oprocz ofiarowania, konſekracyi y Kommunij, ktore ſą iſtotą Mſzy S. iako ſię rzekło, wſzyſtkie inne Ceremonie Mſzy S. częśćią Apoſtołowie SS. częśćią ich naſtępcy oſobliwie Piotra S. Rzymſcy Papieżowie rożni poſtanowili.

Pytánie Czwarte.

Czy nie máſz innego wykłádu Mſzy Swiętey? Odp:

Odp: Ieſt naſtępuiący: 1. Introit y częſte *Kyrie eleyſon* znaczy wzdychanie Oycow SS. ſtarego Teſtamentu, ktorzy na Chryſtuſa czekali, oſobliwie też proroctwa o Chryſtuſie Prorokow SS. dla tego początek Mſzy albo introit zawſze ieſt z Prorokow oſobliwie z Proroctwa Dawidowego. Chor albo ſpiewaiący, ktorzy introit ſpiewaią, znaczą Prorokow, y ſtarozakonnych Oycow. Powtarza tenże introit Kapłan, ku czći Boſkiey y natury ludzkiey Chryſtuſowey.

2. *Gloria in excelſis* znaczy Anielſkie pienie gdy ſię Chryſtus narodźił.

3. Pierwſze *Dominus vobiſcum* znaczy iako ſię Chryſtus Paſtuſzkom, Symeonowi, y Trzem Krolom dał widźieć.

4. Czytanie Epiſtoły znaczy, iako Ian S. pokutę opowiadał na puſzczy.

5. Graduał znaczy pokutę ludu.

6. Ewan-

6. Ewangelia znaczy Kazania Jezusowe.
7. Offertorium znaczy, iako się Chrystus sam dla nas dobrowolnie na śmierć ofiarował.
8. *Sanctus &c.* znaczy wiazd Chrystusow do Jeruzalem.
9. Memento znáczy wieczerzą Chrystusową.
10. Elewácya znáczy Męke Chrystusową.
11. *Pater noster* siedm słow Chrystusowych.
12. Kommunia znáczy pogrzeb Chrystusow.
13. *Dominus vobiscum* po Kommunij znáczy Zmartwych wstánie Chrystusowe.
14. *Ite Missa est* znáczy Wniebowstąpienie Chrystusowe y zesłánie Duchá S.

Pytánie Piąte.

Co znáczą Ceremonie Pontyfikálney álbo Biskupy ey Mszy S.?

Odp. 1. Gdy Biskup z assystuiące-

mi Práłatámi y inſzemi Miniſtrántámi z Zakryſtyi wychodźi, znáczy iáko Syn Boſki z łoná Oycá Przedwiecznego ná świát (żeby ſię ſtał człowiekiem) wyſzedł.

2. Turiferarz znáczy narod ludzki, ktory BOGA o ſwoie wybáwienie z niewoli ſzátáńſkiey proſił.

3. Dwá Akolitowie świece nioſący znáczą Zakon y Prorokow, ktorzy o Wćieleniu Syná Boſkiego prorokowáli.

4. Dyakon y Subdyakon y inni aſſyſtuiący znáczą iáko Oycowie SS. y Prorocy nápomináli świát, żeby gotował drogę ná przyiśćie Pańſkie.

5. Biſkup naprzod turyfikuie Ołtarz, ná znák że Chryſtus wdźięcznego zapáchu łáſki ſwoiey wſzytkim udźielił.

6. Ma około ſiebie Biſkup wielką aſſyſtencyą, ktora znáczy Apoſtołow y Uczniow Páńſkich, ktorzy Chryſtuſowi aſſyſtowáli.

7. Mowi Biſkup *Pax vobis* Pokoy wam, á nie mowi *Pan z wámi Dominus vobiſcum*, bo Biſkup doſkonáley Chryſtuſa reprezentuie, á Chryſtus Pan ták Uczniow ſwoich pozdrowił.

8. Siedźi Biſkup podczás *Gloria in Excelſis*, bo *Gloria* znáczy pokoy ktory Aniołowie świátu opowiáda li. 2. Znáczy iáko Chryſtus ſiedźiał między Doktorámi. 3. Ná znák że w ćichośći y w pokoiu mamy náuki Prorokow y Chryſtuſowey ſłucháć.

9. Bierze Subdyakon y Dyakon pozwolenie od Biſkupá ná czytánie Epiſtoły y Ewángelij, bo bez powołánia y poſłánia Boſkiego nikt nie ma Ewángelij opowiádáć.

10. Cáłuie Biſkup Ewángelią, ná znák że Ewángelią z miłośćią y rádośćią ſercá przyimowáć mamy.

11. Gdy ſpiewa Dyákon Ewángelią, ſtoią przy nim dwá świece goráiące trzymáiący Cereferarze, ná

znák świátłośći náuki Chrystusowey, ktorą Chrystus przez Ewángelią cáły świát oświećił.

12. Turyfikuie Dyakon Ewángelią, bo Káznodźieyski urząd bez zapáchu cnot nic nie spráwi w sercách słucháczá.

13. Nákrywa Subdyakon pátenę ále iey cále nie obwiia, co znáczy że podczás Męki Jezusowey pokryli się Uczniowie Jego ále nie wszyscy, iáko Ian S. y Mátká Boska. 2. Ná znák że táiemnice ktore dáley we Mszy Swiętey máią bydź spráwowáne iesżcze są zákryte.

14. Turyfikuie trzy rázy kielich Biskup, bo Márya Mágdálená trzy rázy Chrystusa Páná wonnemi máśćiámi námázáłá.

15. Po *Pater noster* podáie Subdyakon Biskupowi odkrytą pátenę, co znáczy iáko pobożne Márye z iáwnym nabożeństwem po Zmartwychwstániu Chrystusowym udáły się do grobu Jego.

16. Mowi Biſkup po *Pater noſter* ćicho *Libera nos &c.* co znáczy iáko Chryſtus ćicho zſtąpił do otchłáni. Innych Ceremonij wykład ten że ieſt co wzwyż námienionych Ceremonij Mſzy S.

Pytánie Szoſte.

Czemu Kápłan máiący Mſzą S. w przytomnośći Biſkupá, proſi pozwolenia nádánie błogoſłáwieńſtwá ludźiom?

Odp: 1. Bo Biſkup Chryſtuſá iáko Oycá wſzelkiego błogoſłáwieńſtwá reprezentuie. 2. Bo wſzelką moc ktorą ma Kápłan, ma udźieloną od Biſkupá. 3. Bo w pierwſzym Kośćiele do ſámych Biſkupow należáło dawáć błogosłáwieńſtwo ludźiom.

Pytánie Siodme.

Co znáczy Apparat Biſkupi, tákże też Appárat Dyákoná y Subdyákoná?

Odp: 1. *Sandalia* albo obuwie Biſku-

ſkupie iáko tłumaczy *Stephanus Eduenſis Cap: 11.* znáczy Wćielenie Chryſtuſowe, czego figurá byłá gdy Jákob ręce ſwoię ſkorkámi kozłowemi pokrył, *Gen: 27.* ták Chryſtus náturę Boſką ćiáłem śmiertelnego człowieká pokrył.

2. Albá znáczy chwałę Zmártwychwſtánia Chryſtuſowego.

3. Pás znáczy miłość Chyſtuſową.

4. Krzyż ná pierſiách znáczy Mękę Chryſtuſową y náśládowánie Męczennikow SS.

5. Stułá znáczy poſłuſzeńſtwo Chryſtuſowe.

6. Tunicella y Dálmátyká znáczą nierozerwáną náukę Chryſtuſową.

7. Infułá znáczy wyſoką godność Chryſtuſową.

8. Páſtorał znáczy Moc Chryſtuſową ná Niebie y ná źiemi.

9. Hieroteki álbo rękáwiczki znáczą niewinność Chryſtuſową.

10. Pierſzćień znáczy zupełną

pel-

pełność dárow Duchá S. w Chrystusie.

11. Kápá Biskupia znáczy wielkie miłosierdźie y pełność łask Chrystusowych. O tym obszerniey niżey, gdy się o konsekrácyi Biskupiey mowić będźie.

Ile do Dyákoná y Subdyakona.

1. Dálmátyki, ktore są nákształt Krzyżá zrobione, nápominájią Dyákoná y Subdyakoná, żeby się stáráli bydź z Chrystusem ukrzyżowánemi, y żeby Krzyż Chrystusow z ćierpliwośćią nośili.

2. Przod y tył Dálmátyk znáczy dwie tablice Moyżeszowe, ná ktorych BOG miłość Bogá y bliźniego nákazał, żeby przez záchowánie tego przykázania Dyakon y Subdyakon doskonáłemi się stáli.

3. Máią Dálmátyki szerokie y otwárte rękawy, dla tego że iáko w pierwszym Kośćiele, do Lewitow rozdawanie iáłmuzny należáło, tak żeby y oni ná ubogich we

dług

dług przemożenia ſzczodrobliwemi byli.

4. Zeby Dyakon ſtułę miał, rozkazał Sylweſter I. tá zaś ſtuła z lewego ramienia przewieſzona zakłada ſię na práwym boku, dla tego, żeby Dyakon iarzmo Chryſtuſowe w tym żywoćie z nadźieią przyſzłego ſpoczynku nośił.

5. Subdyakon ma na lewey ręce manipularz, na znak że gdy mizerye doczeſnego żyćia z ćierpliwośćią znośić będźie, niebieſkiey radośći dostąpi. *Venient cum exultatione portantes manipulos ſuos Pſal: 125*

Pytánie Oſme.

Co znáczy Appárat Kápłáńſki ?

Odp: 1. Humerał znaczy plugawą Zydowſką ſzmatę ktorą oczy Chryſtuſowe zawiązali.

2. Alba znaczy białe odźienie w ktore Herod Chrystuſa na pośmiewiſko ubrał.

3. Pas, Manipularz, y Stuła, znáczą powrozy, y łancuchy ktoremi Chrystuſa krępowano. 4.

4. Ornat znaczy płaſzcz purpurowy w ktory Chrystuſa przy Koronacyi, (urągaiąc ſię z niego) ubrali

5. Krzyż zwyczayny na Ornaćie znaczy Krzyż Chrystuſow.

6. Korona wygolona na głowie Kapłańſkiey znaczy ćierniową Koronę Chrystuſowę.

Inſzy wykład Apparatu Kápłáńſkiego.

1. Humerał znaczy Niebieſkie y Swięte myſli ktoremi ſię Kapłan tak ma uzbraiać, żeby w ſercu iego prożne y doczeſne myſli nie miały mieyſca.

2. Alba znaczy niezmazaną wnętrzną ſprawiedliwość, bogoboyne, czyste, y nienaganne żyćie, ktore w oczach Boſkich y ludzkich ma prowadźić Kapłan.

3. Pas znaczy czystość Kapłańſką, y iako czystym ſercem y rękami tę Nayświętſzą ofiarę ma Bogu ofiarować.

4. Manipularz na lewey ręce zna-

czy pokutuiące życie, ktore Kapłan prowadźić powinien.

5. Stuła na pierśiach na Krzyż założona znaczy pragnienie (ktore Kapłan mieć powinien) złączenia śię z Bogiem.

6. Ornat znaczy posłuszeństwo, ktore obliguie Kapłana słuchać przykazań Boskich, Kośćielnych y Przełożonych. Tego zaś Apparatu Kapłańskiego używanie wniosł *Stephanus* 1. Papież, gdyż przedtym Kapłani w swoich zwyczaynych sukniach Msze odprawowali.

Pytánie Dźiewiąte.

Co znáczą komże, ktorych Kápłáni y inni Duchowni tak często używáią?

Odp: Komża znaczy to co y Alba, czego mamy przykład w Obiawieniu Jana S. *Apoc:* 7. gdźie czytamy że Swięći Pańscy, ktorzy stali przed Majestatem Boskim, w białe szaty przybrani byli. Zatym słu-

szna

ſzna żeby y ſludzy Ołtarzowi w bieli aſſystowali BOGU.

Pytánie Dźieſiąte.

Czemu náwet y chłopiętá ſłużące do Mſzy, Komeżek używáią?

Odp: Bo te dźieći iako niewinne Aniołow reprezentuią, ktorych urząd ieſt Kapłanowi wyrażaiącemu Chryſtuſa przy Ołtarzu ſłużyć y aſſystować; Aniołowie zaś Swięći częstokroć ſię w bieli pokazowali. *Mar:* 16. y *Actor;* 1.

Pytánie Iedenaſte.

Co znáczy Ołtarz, Swiece, Kielich &c.?

Odp: 1. Ołtarz znaczy Krzyż na ktorym ſię Chrystus Pan BOGU Oycu ofiarował. *Item*, Znaczy stoł na ktorym oſtatnią Wieczerzą z Uczniami ſwoiemi odprawował. 2. Goraiące świece znaczą przytomnego Chrystuſa, ktory ieſt prawdźiwym światłem świata. *Item* Napominaią nas, żebyśmy czystym ſercem

go-

gorącym nabożeństwem Mſzy S. ſłuchali. 3. Kielich znaczy grob Chrystuſow. *Item* Znaczy ſerce naſze ktoreśmy złotem miłośći Boſkiey zdobić powinni.

4. Patena znaczy kamień ktorym grob Chrystuſow był przywalony.

5. Pala znaczy Tuwalnią, ktorą twarz Chrystuſowa w grobie nakryta była.

6. Puryfikaterz, Korporał, obruſy Ołtarzowe znaczą prześćieradła w ktore Chrystus był uwiniony y do grobu włożony.

Pytánie Dwánaſte.

Czemu po Sanctus *ná Intortycyach albo wielkich lichtarzách przed Ołtarzem ſtoiących ſwiece zápalone bywaią?*

Odp: Dla tego, żebyśmy z tym gorętſzym nabozenſtwem tey częśći Mſzy S. ſłuchali, iako w ktorey nay większe ſię taiemnice zawieraią, y ſam Chrystus Pan Sakramentalnie na Ołtarzu ieſt przytomny.

Pytánie Trzynaſte.

Co znáczą rożne kolory, ktorych Kośćioł S. przy Mſzách y obrządkách Boſkich názywa?

Odp: Biały kolor znaczy radość z wielkiey uroczystośći. 2. Czerwony kolor znaczy przelanie krwi Apostołow y Męczennikow SS. 3. Błękitny kolor znaczy pokutę, dla tego tego koloru w Adwent, w pośćie, w Wigilie y w Suchedni zażywa Kośćioł S. bo te czaſy ſą czaſem pokuty. 4. Zielony kolor znaczy nadźieię przyſzłey ſzczęſliwośći. 5. Czarny kolor znaczy żal y politowanie nad umarłemi, y nad Duſzami w Czyſcu będącemi.

Pytánie Czternaſte.

Ieżeli te Ceremonie y modlitwy Mſzy S. máią fundáment z Piſmá S.

Odp: Bez wątpienia, albowiem. 1 Czyni Krzyż Kapłan mowiąc w Imie Oyca y Syna y Ducha S. Co wźięto ieſt z Biblij *ex Math: 28.*

2. Psalm *Iudica* iest czwarty z Psalmow Dawidowych.

3. *Confiteor* albo wyznanie grzechow, wzięte z 2. *Reg*: 12.

4. Bićie się w pierśi wźięte z *Lu*: 18.

5. *Deus tu conversus &c.* wźięte z *Psal*: 84.

6. Turyfikacya ma fundament z Obiawienia Jana S. *Cap*: 8.

7. Introit albo początek Mszy S. zawsze iest z Psalmow Dawidowych.

8. Kyrie eleyson iest z *Psal*: 122.

9. *Gloria in Excelsis* z *Luc*: 2.

10. *Dominus vobiscum Pan z Wámi* z *Ruth*: 2.

11. Kollekty albo Oracye rozkazał Paweł S. *ad Phil*: *Cap*: 4.

12. Epistołę czytać tenże Apostoł S. kazał *Colos*: 4.

13. Graduał y *Tractus* nic innego nie iest tylko wersykuły z Psalmow

14. Alleluia iest *Apoc*: 19.

15. Żeby Kapłan Ewangelią opowiádał rozkazał Chrystus Pan *Math*: 25.

16. *Credo* żeby przy Mſzy mowić, rozkazały pierwſze 4. Concilia SS. ktore iak S. Ewangelia maią poſzanowanie.

17. Umywa Kapłan ręce przykładem Dawida *Pſal*: 75.

18. *Orate Fratres* to ieſt *modlćie ſię Braćia* mowił ſam Chryſtꝰ *Mar*:14.

19. Ze Kapłan raz ćicho, drugi raz głośniey ſię modli, czyni to przykładem Chryſtuſowym, o ktorym Paweł S. *Ad Hæbr*: *Cap*: 5. mowi: że ſię modlił *cum lachrymis & clamore valido* z płaczem, y wołaniem wielkim.

20. Podnoſi częſto Kapłan ręce przykładem Dawida S. *Pſal*: 33.

21. *Surſum corda* ieſt z *Thren*: 3.

22. *Gratias agamus* ieſt z *Theſs*: *Cap*: 5.

23. Po trzykroć mowi ſię *Sanctus* ná wzor Serafinow *Iſaiæ Cap*: 6.

24. *Hoſanna*, *Benedictus* ieſt z *Mat*: 21.

25. Zeby ſię zá Papieżá iáko pierwſzego Przełożonego náſzego, zá Biſkupow Krolow, y Ceſarzá modlić

dlić rozkázuie Páweł S. *1. Tim: 2.*

26. Ze w Kánonie przyczyny SS. Pánſkich żądamy, uczy nas *Iob: Cap: 42.*

27. Podnoſi Kápłan oczy ku Niebu przykłádem Chryſtuſowym *Ioan: 6. Cap:*

28. Zegna Kápłan y konſekruie Chleb y potym wino z poſtánowienia Chryſtuſa Páná *Mat: 26.*

29. Upada Kápłan częstokroć ná koláná, przykłádem Páwłá S. *Ad Eph: 10.*

30. Podnoſi Kápłan Hoſtyą y kielich do ádorácyi z roſkazu Páwłá S. *Ad Hæbr: Cap: 1. Et adorent eum omnes Angeli Ejus.*

31. Modli ſię Kápłan zá umárłych *2. Mach: 12.*

32. Zeby mowić *Pater noſter*, rozkazał Chrystus Pan *Math: 6.*

33. Łamie Kápłan Hostyą álbo Chleb poświęcony przykłádē Chrystuſowym *Math: 26.*

34. *Agnus DEI* wźięte *ex Ioan: Cap. 1.*

35. *Domine non ſum dignus* wźięte z *Math*: 8.

36. Bierze Kápłan Kommunią y innych kommunikuie *1. Cor*: *21.*

37. Modli ſię Kápłan po kommunij przykłádem Chrystuſowym *Lucæ* 22.

38. Ze Kápłan błogoſłáwieństwo dáie ludźiom, czyni przykłádem Chryſtuſowym *Lucæ* 24.

39. Ostátnia Ewángelia ieſt Ianá S. *Cap*: *1.*

40. O ołtarzu ieſt wzmiánká *Math*: *5.*

41. O lichtarzách y lámpách w ſpomina Ian S. *Apoc*: *Cap*: 4. Z kąd ſię pokázuie, że cokolwiek ſię przy Mſzy S. dźieie, ieſt wźięte z Piſmá Swiętego.

ROZDZIAŁ V.

O dalſzych Ceremoniach Mſzy S.

Pytánie Pierwſze.

Czemu nie kwáśnego Chlebá álbo

Ho-

Hostyi, Rzymski Kościoł zażywa do Mszy S.?

Odp: Ma bydź Chleb nie kwáśny, bo y Chrystus Pan w niekwáśnym konsekrował, ponieważ przy początku Wielkánocy Zydowskiey w ktorą się kwáśnego chlebá pożywáć nie godźiło, ostátnią wieczerzą z Uczniámi swoiemi odpráwował. 2. Nie kwáśna iest Hostya, bo znáczy naywiększą niewinność Chrystusową, w ktorym żadnego kwásu grzechowego nie było.

Pytánie Drugie.

Czemu tylko po iedney stronie Hostya iest wyobrážona, á z drugiey cále gładka?

Odp: Bo Chrystus tylko według nátury ludzkiey mogł bydź widźiány, Bostwo záś iego przed oczymá ludzkiemi było utáione.

Pytánie Trzećie.

Czemu Epistoła ná práwey stronie Ołtarza czytána bywa, a Ewángelia ná lewey? *Od-*

Odp: Bo Chrystus naprzod do Zydow przyſzedł, iáko ktorzy byli práwym y wybránym ludem Boſkim. Czytána bywa Epistołá przed Ewángelią, bo Epistołá znáczy Proroctwá, ktore poprzedzáły nowy Teſtáment y Ewángelią.

Ewángelia czytána bywa ná lewey stronie, bo po odrzuconey Synagodze Zydowſkiey, Narodom to ieſt Pogánom oſobliwiey Ewángelia S. opowiádána byłá według tego wierſzu:

Dextera Iudæos, gentiles læva figurat.

Y z tey rácyi Ewángelia ná lewey stronie czytána bywa, że Chrystus nie dla ſpráwiedliwych, ále dla grzeſznych, ktorych lewa ſtroná znáczy, ná świát przyſzedł, y Ewángelią S. opowiádał.

Pytánie Czwarte.

Czemu wſtáiemy ná Ewangelią?

Odp: To ſię dźieie z rozkazu Anástázyuſzá S. Papieżá, ktory żył Roku 385. naprzod dla uczćiwo-

ści

ści Ewángelij S. 2. Ná znák żeśmy státeczni w Ewángelij S. 3. Ześmy gotowi bronić záwſze Ewángelij S. Z tey rácyi ſtárzy Polacy z pochew ſzábel ná Ewángelią dobywáli.

Pytánie Piąte.

Czemu Gloria in Excelſis *tylko ſię w Swiętá y Niedźiele mowi procz niektorych*

Odp: Bo to ieſt Anielſkiey rádości pełne pienie; Podczás záś Mſzy żáłobney, Adwentowey, Suchedniowey, y Postney, nie przyſtoyna ſię weſelić, gdyż te ſą czáſy ſmutku y pokuty. Innocencyuſz III. Papież zákazał mowić *Gloria* ná Wotywách, y żeby nigdy mowiono nie było, gdy ſię *Te Deum laudamus* w obrządku Boſkim nie mowi.

Pytánie Szoſte.

Czemu ſię Kápłan ná końcu Gloria in Excelſis. *żegna?*

Odp: Bo tám ieſt wzmiánká wſzystkich Trzech Perſon Boſkich.

Py-

Pytánie Siodme.

Czemu się nie wewszystkich Mszách SS. Credo mowi?

Odp: Zeby *Credo* we wszystkie Niedziele mowione było, rozkazáło *Concil: Tolet:* ná pámiątkę Zmartwychwstánia Chrystusowego. Innocencyusz III. rozkazał, żeby tákże *Credo* mowione było 1. w Uroczystośći Páńskie 2. w Uroczystośći Nayświętszey MARYI Pánny y S. Krzyżá, bo te Táiemnice záwieráią się w *Credo*. 3. w Uroczystośći Apostolskie, bo Apostołowie SS. *Credo* złożyli. 4. w Uroczystośći SS. Doktorow Kośćielnych ták Greckich iáko y Łáćińskich że pismámi swemi, *Credo* albo wiáry S. bronili. 5. w Uroczystość tákże Mágdáleny S. mowi się *Credo*, bo Mágdálená S. iáko Apostołká Zmartwychwstánie Chrystusowe Uczniom Páńskim opowiádáłá.

Pytanie Osme.

Iák dawny zwyczay klękáć podczás Credo *ná te słowá* & Homo factus est ?

Odp: Ten zwyczay począł się około Roku 1300. zá czásu Ludwiká S. Krolá Fráncuskiego, Trzećiego Zakonu S. O. Fránciszká, ktory to w Kośćiołách Fráncuskich postanowił, iáko też żeby klękáć ná te słowá w Pássyi *Emisit Spiritum.*

Pytánie Dźiewiąte.

Czemu Kapłan cáłuie Ołtarz ilekroć się do ludźi obráca ?

Odp: To się dźieie z uczćiwośći ku Bogu y Chrystusowi, ktorego Ołtarz reprezentuie, y z ktorym się podczás Mszy S. kápłan zábawia, zátym słuszna áby brał od niego pozwolenie, obroćić się twarzą do ludźi.

Pytánie Dźiesiąte.

Co zá rożność iest między gradułem y Tráktem ?

Od-

Odp: *Gráduał* przedtym był Psalm ieden, ktory śpiewáno gdy Dyákon po gradusach Ołtarzowych ná bránie pozwolenia czytánia Ewángelij S. y błogosłáwieństwá od Biskupá, wstępował. *Tractus* záś ma denominácyą *à trahendo*, że się powoli ma mowić. Tá záś rożność iest: że *Gráduał* mowiony bywa podczas Mszy SS. rádosnych, *Tractus* záś podczás Mszy SS. żáłobnych albo pokutnych.

Pytánie Iedenaste.

Czemu Kápłan błogosłáwi wodę ktorą ma lać do Kielichá, á winá nie błogosłáwi?

Odp: Bo wino znáczy Chrystusa, ktory błogosłáwieństwá Kápłáńskiego nie potrzebuie, wodą záś znáczy ludźi, ktorzy błogosłáwieństwá pragną y potrzebuią.

Pytánie Dwanaste.

Czemu w wielu Mszách SS. miásto Ite Missa est *mowi się* Benedicamus Domino?

Od-

Odp: Ite missa est: co się znáczy, *Idźcie postána iest* (rozumiey ofiárá Mszy S. do BOGA) zwyczáynie mowione bywa w wielkie Uroczystości w ktore się obrządek Boski Mszą S. konczył, zá tym ludźiom iść, z nabożeństwa do domow pozwalano. W pośćie záś że po Mszy S. dopiero Nona y Nieszpor miał się odprawować, za tym ludu nie rozpuszczano z Nabożeństwa, ale Kapłan albo Dyakon śpiewał *Benedicamus Domino Chwalmy daley Pana.*

Pytanie Trzynaste.

Czemu Kápłan przy Mszy przymieszywa wody do winá?

Odp: Iest to Apostolska tradycya iako świadczy S. Concil: Trid: *Ses: 22. Cap:* 7. dźieie się záś dla tego 1. Że Krew y woda płynęła z boku Chrystusowego. 2. Znaczy ziednoczenie natury ludzkiey z Boską. 3. Znaczy naszę kooperacyą z łáską Boską.

Py-

Pytánie Czternaſte.

Czemu ſię po pierwſzey Ewángelij mowi Laus tibi Chriſte *Chwała tobie Chriſte, á po oſtatniey Ewángelij mowi ſię* DEO gratias *albo* BOGU dźięki?

Odp: Po pierwſzey Ewangelij chwalemy Chryſtuſa zá daną nam Ewangelią S. W oſtatniey záś Ewángelij dźieie ſię wzmianka Wćielenia Chryſtuſowego y odkupienia náſzego, zátym BOGU zá ták wielkie dobrodźieyſtwa dźiękuiemy.

Pytánie Pietnáſte.

Czemu ſię ták częſto powtarza to ſłowko Amen?

Odp: Chryſtus P. gdy co potwierdźić chćiał záżywał tego ſłowka *Amen*, *Záprawdę*. Paweł S. kończy wſzyſtkie liſty ſwoie tym ſłowkiem *Amen.* Czytamy też *Deut: 37.* że lud po modlitwie zwykł był mowić *Amen*, co tyle znáczy: że ſobie lud życzy tego od BOGA o co Kápłan prośi.

 Pytá-

Pytánie Szeſnáſte.

Czemu ſię podczás y oprocz Mſzy S. biiemy w pierśi?

Odp: Dla wzbudzenia w nas żalu y ſkruchy zá grzechy, przykłádem Jawnogrzeſznika *Luc: 18. 2.* Biiemy ſię zwyczaynie trzyrazy w pierśi, bo myślą, mową, y uczynkiem BOGA obrażamy. *3.* Ze trzech rzeczy do prawdźiwey pokuty potrzeba, to ieſt: *1.* Skruchy ſerdeczney, *2.* Wyznania grzechow przed Kápłánem, *3.* Doſyć uczynienia zá grzechy.

Pytánie Siedmnáſte.

Dla czego ták małe dzwonki w Kośćielne iako y w wielkie dzwony dzwonią pod czás elewacyi?

Odp: Dzwonią w Kośćiele Miniſtránći ná wzbudzenie gorętſzego nábożeńſtwa w przytomnych ludźiach, żeby z iák naywiękſzą uniżonośćią przytomnemu w Sákrámenćie Chryſtuſowi pokłon oddawáli. *2.* Dzwonią w więkſze dzwo-

ny żeby nie przytomni ludźie sercem przynaymniey y myślą Chrystusowi się kłániali, gdyż obecnemi w Kośćiele nie są. Ten záś zwyczay począł się Roku 1300. iáko też y zwyczay dzwonić ná Paćierze.

Pytánie Ośmnáste.

Czemu modlitwy ktore Kápłan przy Mszy S. mowi, zowią się Collectæ?

Odp: Bo te modlitwy są *pro collecto populo* zá lud zgromádzony, od ktorego Łáćińskiego słowá modlitwy kollektámi się zowią.

Pytánie Dźiewietnáste.

Czemu Mszał zwyczaynie ná pulpićie álbo ná poduszcze kłádą?

Odp: Ná znák że serce násze powinne bydź miętkie y sposobne ná przyięćie słowá Boskiego y wnętrznych inspirácyi Duchá Przenayśw:

Pytánie Dwudźieste.

Czemu Kápłan náprzod ná práwą stronę Ołtárza idźie?

Odp: Ná znák że Chrystus P. śie-

dźi ná práwicy Oycá Przedwiecznego.

Pytánie Dwudźieste pierwsze.

Czemu Kápłan po Pater noster *cáłuie pátenę?*

Odp: Cáłuie patenę wprzod nią krzyż ná sobie uczyniwszy, ná znák że przez krzyż dany iest świátu pokoy Boski.

Pytánie Dwudźieste drugie.

Ják dawne iest przykazanie Kośćielne, słucháć Mszy S. w Niedźiele y w Swięta?

Odp: Jeszcze w Roku 540. nákázało Aurelianeńskie *Concilium*, żeby Mszy S. w Swięta y w Niedźiele słucháć. Toż samo ieszcze przedtym *Can: 31.* nákazáło Concilium Agateńskie Roku *506.*

Pytánie Dwudźieste trzećie.

Czemu kosztownych kielichow y páten złotych, srebrnych záżywa Kośćioł S.?

Odp:

Odp: Jeżeli w ſtárym Teſtámenćie, gdźie tylko Figury były teraznieyſzey ofiáry Boſkiey, wſzyſtkie náczynia Kośćielne złote y ſrebrne bydź muśiały, iáko dáleko ſłuſznieyſzá ieſt, żeby ták drogi ſkárb Ciáłá y Krwie Chryſtuſowey w koſztownych chowáć náczyniach.

Pytánie Dwudźieſte Czwarte.

Ponieważ złotych y ſrebrnych pá-ten záżywa Kośćioł S. czemuż też Korporáły, puryfikáterze, pale nie mogą bydź złotogłowowe, axámitne, álbo z inſzey koſztowney máteryi?

Odp: Bo Korporáły iáko y inne Ołtárzowe obruſy, y płotna, znáczą prześćierádłá w ktore Ciáło Chryſtuſowe uwinione było. Te záś były płoćienne, nie máteryalne.

Pytánie Dwudźieſte piąte.

Czemu kádźidłá záżywáią Kápłáni tak przy Mſzy S. iáko y innych obrządách Boſkich?

Odp: Dźieie się to przykłádem Moyżeſza y Zácháryaſza SS. *Exod: 30.* y *Lucæ 1.* Rzuca záś Kápłan kádźidło ná żarzyſte węgle, ná znák że modlitwy (ktorych znákiem ieſt kádźidło) máią pochodźić z ſercá zápalonego miłośćią Boſką. Ten záś zwyczay wniosł Leo III. Papież.

Pytánie Dwudźieſte ſzoſte.

Co znáczy chleb ktory po Mſzy S. rozdaią w Greckim Kośćiele?

Odp: Znáczy náprzod Chryſtuſá, ktory ieſt Niebieſkim chlebem. *Panis qui de Cælo deſcendit.* 2. Jeſt to pozoſtałá pamiątka miłośći pierwſzych Chrześćian, ktorzy po wźiętey Kommunij, Kápłanom y innym ubogim chleba y innych potraw używáli.

Pytánie Dwudźieſte śiodme.

Czemu Mſza S. Łáćinſkim ięzykiem w kośćiele Łáćinſkim, á czemu nie káżdego kraiu ięzykiem odpráwowana bywa?

Odp: Procz wielu rácyi, dla tego, że ięzyk Łáćinſki ieſt prawdźiwie *lingva Eccleſiæ*, ieſt ięzyk wſzyſtkim prawie Národom zwyczayny, zátym dla iednoſtayności záchowania, w ktorey ſię záwſze BOG Wſzechmogący kocha, ſłuſzna żeby Łáćińſkim ięzykiem Mſza S. odprawowana byłá. 2. Przydaie Łáćinſki ięzyk Mſzy S. większey czći, reſpektu, y poſzanowania, niżeli rodowity ięzyk, ponieważ y proſte dźieći łátwoby ſię ſłow pełnych táiemnic náuczyć mogły, ktorychby potym ná złe záżywały.

ROZDZIAŁ VI.

O Sákrámenćie Pokuty S.

Pytánie Pierwſze

Dla czego ſię klęcząc grzechow náſzych Kápłánowi ſpowiadamy.?

Odp: Sam rozum pokazuie, że gdy iáki grzeſznik y złoczynca łáſki y odpuſzczenia ſzuka, z pokorą

ná kolana upada, ták y penitent, gdyż ábſolucyi od grzechow ſwoich u Kápłána żąda, ſłuſzna żeby ná kolana upádſzy, o tę łáſkę prośił.

Pytánie Drugie?

Czemu potrzeba Kápłanowi czás oſtatniey ſpowiedźi oznaymić?

Odp: Zeby Spowiednik tym lepiey zważył poprawę penitenta ſwego. 2. Dla tego że ieżeli ſię penitent dawno nie ſpowiadał, áby go Kápłan nápomniał o pilnieyſze ſtáránie około Duſze y zbáwienia ſwoiego.

Pytanie Trzećie.

Co zá potrzeba tego, żeby ſię Kápłanowi, ktory tákże człowiekiem ieſt czáſem grzeſznieyſzym niżeli penitent, grzechow ſwoich ſpowiadáć?

Odp: A coż zá potrzeba żeby winowayca Sędźiemu winy ſwoie powiedźiał; czy wielkie ſą czy małe, ieżeli chce bydź ſpráwiedliwie oſądzony? 2. Czemu chory ma ſię áffekcyi y cho-

choroby ſwoiey lekárzowi zwierzyć, ieżeli chce bydź zdrowym? Iżaliż Spowiednik nie ieſt Sędźią, ktory nie ile człowiek, ále w oſobie Chryſtuſa ſprawę ſumnienia grzeſznika rozſądza? Czyliż nie rzekł P. JEZUS *Joan: 20. Quibus remiſeritis peccata remittentur eis. Ktorym wy odpuśćićie grzechy, będą im odpuſzczone.* Uważać trzeba to ſłowko *wy*, to ieſt wy ludźie Kápłani w oſobie moiey maćie tę moc odpuſzczania grzechow; Jákże záś Spowiednik ma wiedźieć co rozgrzeſzyć á co nie, gdy ſumnienia penitenta wiedźieć nie będźie? Iżaliż Spowiednicy nie ſą prawdźiwi lekárze duſz ludzkich *Math: 18. Luc: 10.?* Jakob S. *Cap: 5.* wyraźnie mowi: *Spowiadayćie ſię ieden drugiemu grzechow ſwoich, y modlćie ſię ieden zá drugiego żebyśćie zbawieni byli.* Ták też mowi Mędrzec: *Sap: 21. Kto tai grzechy ſwoie, nie dobrze ſię z nim dźiáć będźie, kto ſię ich záś ſpowiada y one porzuca, miłośierdźia dostąpi.* Po-

twierdza Jan S. iáſnemi ſłowy *1. Joan: 2. Gdy ſię grzechow naſzych ſpowiadamy, wierny ieſt BOG y ſpráwiedliwy że nam naſze grzechy odpuśći, y oczyśći nas od wſzelkiey nieſpráwiedliwośći.* Podobneż fundamenta ſą *Eccl:* 4. y ná inſzych mieyſcách Piſma Swiętego.

Czemu záś przed człowiekiem grzechy náſze wyznawáć mamy, daie rácyą *Vergilius* mowiąc: *W ſtarym teſtamenćie, trzeba ſię było grzechow ſwoich BOGU ſprawiedliwemu ſpowiádáć, iáko Dáwid &c. gdy ſię zaś BOG ſtał człowiekiem, potrzeba żeby człowiekowi ná mieyſcu iego, grzechow ſwòich ſię zwierzyć.* Może bydź y ta rácya, przed Kápłanem człowiekiem á nie przed Aniołem kazał BOG grzechow ſię ſwoich ſpowiadáć, żeby ſię Kápłan tym litośćiwiey y miłośierniey z pokutuiącym grzeſznikiem obchodźił, wiedząc ile człowiek iáko ieſt ułomność y krewkość ludzka.

Pytánie Czwarte.

Co to ſą Caſus reſervati?

Odp: Są niektore ćiężkie grzechy, ktorych ſobie ábſolucyą rezerwuią y zoſtáwuią Biſkupi, á w Duchownych ſtanach Práłáći álbo Przełożeni. Rácya tey rezerwacyi ieſt ta, żeby ſię pilniey tych grzechow wyſtrzegáć, y ná nie ſię nie odważać, wiedząc że z ćiężkośćią rozgrzeſzenie bywa od nich dawane.

Pytanie Piąte.

Czyli doſyćuczynienie álbo pokuta ktorą zá grzechy naznacza Kápłan, nie przećiwi ſię doſyćuczynieniu Chryſtuſowemu zá grzechy náſze?

Odp: Bynaymniey, y owſzem ieſt ſkutek doſyćuczynienia Chryſtuſowego, gdyż my Kátolicy wyznaięmy, że náſze doſyćuczynienie zá nic ieſt, bez doſyć uczynienia przez záſługi Chryſtuſowe, iáko to wyraźnie S. Concilium Trid: wyznaie. *Seſs: 14. Cap: 8.*

Tu też potrzeba wiedźieć że daleko

leko ſurowſze pokuty bywały w pierwſzym Kośćiele niżeli teraz, gdy zá ieden grzech śmiertelny śiedm lat pokutowáć potrzeba było. Bywały też przedtym y publiczne pokuty, ktore odpráwowali ći ktorzy publicznie w grzech ktory, z tych trzech wpadli, to ieſt *1.* w Apoſtazyą álbo odſtąpienie od Wiáry S. 2. Ktorzy publicznie w nieczyſtośći żyli. *3.* Ktorzy mężoboyſtwo popełnili. Czworácy też pokutuiący byli: *1. Płáczący* ktorzy przed drzwiami Kośćielnemi grzechy ſwoie opłákiwali, á tym ſię do Kośćiołá wniść nie godźiło. *2. Słuchaiący*, ktorzy przed progiem Kośćielnym przy drzwiach słowa Bożego y Mſzy S. ſłucháli. *3. Ná źiemi leżący* ktorzy w ktorymkolwiek kąćie Kośćiołá ná źiemi leżąc nábożeńſtwa ſłuchali. 4. *Stoiący* ktorzy ſtoiąc Mſzy S. ſłuchali, ále do Kommunij S. przypuſzczeni nie bywali. Ten ſpoſob ták oſtrey pokuty zá czaſem znioſł Kośćioł S.

Pytanie Szoste.

Jaka rożność iest między Spowiedźią, Odpustem, y Jubileuszem?

Odp: Tá, że przez Spowiedź S. dostępuiemy odpuszczenia y nayćięższych grzechow śmiertelnych, ták iednák żeśmy obowiązani ná káranie, álbo w tym żywoćie álbo w Czyscu. Przez Odpust záś ieżeli iest zupełny, dostępuiemy zupełnego y winy y kárania odpuszczenia, ieżeli nie zupełny, tedy nam część káry umnieyszona bywa. Przez Jubileusz procz tego że dostępuiemy odpuszczenia winy y káry, możemy bydź ábsolwowáni od Censur, y tych grzechow ktorych ábsolucyą sam sobie Oćiec S. Papież rezerwował, tákże też przy Jubileuszu może Kápłan niektore wota y śluby zámienić álbo cale znieść.

Pytanie Siodme.

Gdyby kto na kilka lat przed sądnym dniem umarł, ktoryby powi-

nien był tyśiąc lat vg. w Czyſcu bydź, iakżeby zadoſyć uczynił za grzechy ſwoie?

Odp: Zdáćby to *1.* ná nieſkończone miłośierdźie Boſkie, dufaiąc żeby BOG z ſkárbu Kośćielnego oſtátek doſyć uczynienia przyiął. *2.* Mogłaby Sprawiedliwość Boſka ták ſporządźić, że te męki ktoreby miał ćierpieć iak mowi Theolog *extenſivè* przez tyśiąc lat, przez te kilka lat *intenſivè* tákby mu ſię przykre, oſtre, y ćiężkie ſtały, żeby tyśiącznoletnim męk0m wyrownały.

Pytanie Oſme.

Co to ieſt Porta aurea *Złota brama w Rzymie, ktorą pod czas Jubileuſzu Wielkiego Oćiec S. ſam otwiera?*

Náprzod Wiedźieć potrzeba, że przedtym w rożne lata náznáczony bywał Jubileuſz, áż ná oſtátek Paweł III. poſtanowił, żeby ſię co dwadźieśćia pięć lat odprawował.

Ná pytanie *odpowiadam.* Ze otwarćie złotey Brámy znaczy że otwarta brama łáſki do Nieba przez Jubileuſz káżdemu grzeſznikowi. Zowie ſię záś ta Brámá złota, nie żeby z złota byłá, ále dla koſztownego ſkárbu Odpuſtu Jubileuſzowego. Początek ceremonij otwierania tey Brámy wſzczął ſię zá Bonifacyuſza VIII. Papieża Roku 1295.

Pytanie Dźiewiąte.

Ktore ſą ceremonie przy otwieraniu tey bramy w Rzymie?

Niżeli odpowiem Trzeba wiedźieć że tákie Bramy Swięte ſą cztery w Rzymie, ktore rázem otwierane y zámykane bywaią. Pierwſza u S. Piotra, ktorą ſam Oćiec S. otwiera, druga w Kośćiele S. Pawła, trzećia w Kośćiele S. Jana ná Lateranie, czwarta w Kośćiele Nayś: Mátki názwaney *Majoris.* Te trzy oſtatnie Bramy otwieraią Kárdynáłowie. Te cztery pomienione Kośćioły pomie

winien náwiedźić będący w Rzymie, ieżeli chce dostąpić Jubileuszu. Teraz ná pytanie

Odpow: 1. W Roku przed zaczęćiem Jubileuszu w Uroczystość w Niebowstąpienia Chrystusowego podczas Mszy S. po Ewángelij czytane bywa *Diploma* álbo Papieski List w ktorym Oćiec S. łáskáwie ogłasza Odpusty Jubileuszowe cáłemu Chrześćiaństwu. 2. 24. *Decembris* to iest w Wigilią Bożego Národzenia, wychodźi Oćiec S. z Pałacu swego z Processyą wielką do Kośćiołá S. Piotra gdźie stanąwszy przed drzwiami Kośćielnemi ná Watykánie ktore są zamknięte, po záczętym *Veni Creator* zstępuie z Tronu swoiego, y wźiąwszy w rękę goraiącą pochodnię y złoty młotek, uderza po trzykroć w Bramę mowiąc zá káżdym uderzeniem *Aperite mihi portas justitiæ*, to iest *Otworzćie mi brámy sprawiedliwośći*, ktoremu Chur odpowiada: *Ingressus in eas confitebor Domino.*

Wsze-

Wszedszy w nie dźiękować będę Pánu. Potym Oćiec S. mowi niektore modlitwy podczás ktorych mularze łámią mury, otwieráią Brámę, ktorą odwaliwszy, Penitencyarze álbo Spowiednicy Papiescy po Kápłáńsku ubrani obmywáią odrzwia święconą wodą. To skończywszy podaią Oycu S. Krzyż w rękę, ktory wźiąwszy ná kolana upada y záczyna: *Te Deum laudamus.* Y powstawszy przez tęż Brámę do Kośćiołá wchodźi, gdźie po skończonym *Te DEUM laudamus* Nieszpor solemnie záczyna. Tegoż czásu y godźiny inne Brámy Kárdynáli z temiż ceremoniami otwieraią. Te záś Brámy ták długo otwarte są, iák długo się Jubileusz odprawuie, to iest przez cáły rok. Po skonczonym záś Jubileuszu tym sposobem záwieráne Brámy święte bywaią. Tegoż dnia to iest 24. *Decembris* w Rok po otwartey S. Brámie zchodzą się wszyscy Práłáći do Kośćiołá S Piotra, gdźie po skoń-

czo-

czonym Nieszporze záczyna Oćiec S. Antyfonę, *Cum jucunditate exibitis*, to ieſt *z radośćią wynidźiećie*, potym z Proceſſyą wychodźi Oćiec S. do Brámy, gdźie niektore modlitwy zmowiwſzy, święći kámień, wapno, y inſze máterye do murowánia náleżące, y pokropiwſzy ie wodą święconą, y okádźiwſzy, kłádźie trzy kámienie ná prog, y kielnią ſrebrną trzy rázy rzućiwſzy wapna, mowi głośno te słowá: *In Fide & virtute IEZU Chriſti &c. W Wierze y w mocy IEZUSA Chryſtuſa Syna Twego żywego, ktory Xiążęćiu Apoſtolſkiemu rzekł, tyś ieſt Piotr, á ná tey opoce wybuduię Kośćioł moy, kłádźiemy ten pierwſzy kámień ná zámknięćie Bramy S. ktora ná każdy Jubileuſzowy Rok otwierana bywa. W Imię Oycá y Syná y Ducha S. Amen.* To ſkończywſzy záczyna Chur Hymn *Beata Urbs Jeruzalem.* Podczas ktorego Oćiec S. ręce umywa. Potym zmowiwſzy niektore modlitwy, ludźiom błogoſłáwieństwo dáie, y tym ſię ákt konkluduie.

RO-

ROZDZIAŁ VII.

O Ceremoniách Sákrámentu Ostatniego Pomazánia.

Pytánie Pierwsze.

Czemu przy ádministrowániu tego Sákrámentu, záżywáią Oleiu S.?

Odp: 1. Bo ták w Piśmie S. czytámy *Jac:* 5. *Choruie kto z was, niech sprowádźi Kapłanow Kośćielnych do śiebie, y modlić się nád nim będą, námaszczaiąc go Oleiem w Imię Páńskie.* 2. Bo Oley znáczy łáskę Duchá Przen: ktora mocą tego Sákrámentu choremu udźielona bywa, ná zwyćiężenie pokus, y szátáńskiey mocy w godźinę śmierći.

Pytánie Drugie.

Ktorych Ceremonij záżywa Kápłan dáiąc Oley S.?

Odp: Naprzod Kápłan wszedszy do domu chorego życzy pokoiu domowi, y wszystkim mieszkáiącym w nim. *Potym* podáie Krucyfix do pocáłowania choremu, ná znák że

przez

przez záſługi JEZUSA Chryſtuſá zwyćięży przy śmierći nieprzyiaćiela duſznego, y doſtąpi pokoiu wiecznego. 3. Kropi święconą wodą mieſzkánie chorego ná wypędzenie złych Duchow. 4. Záczyna modlitwy opiſane w Agendźie. 5. Námazuie pięć zmysłow chorego Olejem S. mowiąc przy każdym Námáſzczaniu: *Przez to święte námaſzczenie y ſwoie nieſkończone miłośierdźie, niech ći Pan odpuśći, coś przez zmyſł* vg. *widzenia, ſłyſzenia* &c. *zgrzeſzył.* 6 To ſkończywſzy, inne modlitwy opiſane w Agendźie mowi.

Pytánie Trzećie.

Czemu więcey modlitw záżywa Kośćioł S. przy ádminiſtrowániu Sákrámentu tego niżeli przy innych?

Odp: Bo chory przy zgonie żyćia ſwego ná ktorym cáłá wieczność záwiſła, naybardźiey pomocy modlitwy S. potrzebuie. Dla tego mowi Kápłan bárdzo nábożną Litánią w kto-

ktorey Aniołow y Swiętych Bożych wzywa ná uproszenie choremu álbo zdrowia álbo szczęśliwey śmierći. Z tey też rácyi kłádźie Kápłan rękę ná głowę chorego, oddaiąc go obronie Boskiey, y w Imię Troyce Przen: Diabłow záklináiąc żeby choremu duchownie nie szkodźili.

Pytánie Czwarte.

Czemu pięć zmysłow námazuie Kápłan Oleiem S.?

Odp: Bo pięćią zmysłow náywięcey BOGA obrażamy, iáko też y Dusza naywięcey ákcyi swoich wykonywa przez zmysły.

Pytánie Piąte.

Czemu gdy Kápłánowi Oley S. daią, nie namaszczaią dłońi rąk iego ále wierzch ręki?

Odp: Bo dłonie rąk Kápłáńskich iuż Oleiem S. námaszczone były przy bŕániu poświęcenia Kápłáńskiego.

RO-

ROZDZIAŁ VIII.

O Ceremoniach Sákrámentu Kápłanſtwa.

Pytánie. Pierwſze.

Co ieſt Kápłan?

Odp: Jeſt oſoba Duchowna maiąca moc od Chryſtuſa przez Biſkupa ſobie daną, poświęcania Ciáłá y Krwi Chryſtuſowey y rozgrzeſzenia od grzechow.

Pytánie Drugie.

Ktore ſą Ceremonie święcenia Kápłáńſkiego?

Odp: 1. Kłádą przytomni Kápłani ná głowę maiącego ſię ná Kápłańſtwo święćić ręce, ná znák że w prędce przez kładzenie rąk Biſkupich doſtąpi Kápłańſkiey mocy y łáſki Ducha S. 2. Kłádźie Biſkup nowemu Kápłanowi ſtułę ná Krzyż, przez co ſię rozumie że Kápłan doſtępuie od BOGA łáſki y mocy ná noſzenie Duchownego Krzyża, kto-

ry

ry znáczy ſtułá iáko y ornat. 3. Kłádźie ná niego Biſkup ornat z tyłu záwiniony, ná znák że ieſzcze nie ma zupełney mocy *in utrumq; corpus myſticum & reale*, to ieſt ták poświęcania Ciáłá y Krwie Páńſkiey iáko też odpuſzczenia grzechow. 4. Námaſzcza Biſkup Kápłanowi ręce Oleiem S. ná znák że Kápłan Oſobę Chryſtuſá ktory ieſt *Unctus Domini* ná ſobie wyraża: y że ieſt Kápłan prawdźiwy pomazaniec Boſki. 5. Daie Biſkup nowemu Kápłánowi kielich z winem y patenę z Hoſtyą w ręce, mowiąc te słowa *Accipe poteſtatem offerendi Sacrificium DEO, Miſſasq; celebrandi tàm pro vivis quàm pro defunctis*, to ieſt *weźmij moc ofiarować ofiárę BOGU y Mſze celebrować ták za żywych iák za umarłych*, przez co ſię znáczy, że Kápłan ieſt poſłaniec y pośrzednik ná źiemi między Bogiem y ludźmi. Jáko ieſt nápiſano *Ipſe eſt mediator DEI & hominum*. 6. Kłádźie Biſkup ręce ná głowę Kápłana daiąc mu

zu-

zupełną moc y łáskę Ducha S. ná odpuszczenie grzechow, mowiąc te słowa. *Accipe Spiritum S. quorum remiseris peccata remittuntur eis, & quorum retinueris retenta sunt.* to iest *Weżmiy Ducha S. ktorym odpuśćisz grzechy odpuszczone im będą, á ktorym zátrzymasz zatrzymane będą.* Sposob záś ten święcenia Kápłańskiego iáko y innych sług Ołtárzowych záczął się od Concilium Kártagińskiego Roku 398.

Pytánie Trzećie.

Wiele iest Swięcenia?

Odp: Lubo pospolićie inśi Theologowie náznaczaią śiedm święcenia, subtelny iednák Doktor Szkot, ośm liczy święcenia, trzymaiąc że Biskupstwo iest prawdźiwe święcenie.

Pytánie Czwarte.

Co w sobie ktore święcenie záwiera, y ktora iest powinność każde z osobna święcenie maiącego?

Odp: Pierwsze święcenie zowie się

Ostia-

Ostiaratus zá tym *Ostiarij* álbo Odźwiernego ten ieſt urząd pilnowáć kluczy y drzwi Kośćielnych, żeby nikt do Kośćiołá nie wſzedł ktoremu ſię przy Mſzy S. bydź nie godźi.

2. Drugie Swięcenie zowie ſię *Lecteratus*, urząd Lektorá álbo czytelniká ieſt, ſtáry y nowy teſtámēt w Kośćiele czytáć, iáko też y Chrześćiáńſkich powinnośći náuczáć.

3. Trzećie Swięcenie zowie ſię *Exorcistatus*, urząd Exorcysty álbo záklináczá, iest Diabłow z opętánych exorcyzmámi Kośćielnemi wypędzáć.

4. Czwarte Swięcenie zowie ſię *Acolythatus* urząd Akolitá álbo Cereferarzá, ieſt ſwiece ná Ołtarzu świećić, ampułki do Ołtarzá przynieść. Te czworo Swięcenia máiący, może ſię ieſzcze żenić, inſze záś więkſze y prawdźiwie Swięte Swięcenia máiący, żadnym ſpoſobem ſtanu Duchownego porzućić nie może

5. Piąte ſwięcenie zowie ſię *Subdiaconatus*, ktore w tym záwiſło, żeby Subdyakon Ołtárzowi ſłużył, kielich, Hoſtyą, wino, y co do Mſzy należy nágotował, dla tego mu Biſkup przy poświęcániu dáie w ręce kielich y pátenę.

6. Szoste ſwięcenie zowie ſię *Diaconatus*, ktore w tym záwiſło, zeby Dyákon iák naybliżey aſſyſtował Kápłánowi, do niego też należy Ewángelią czytáć, kazać, y w potrzebie Kommunią S. dawáć.

7. Siodme Swięcenie zowie ſię *Presbyteratus* álbo Kápłanstwo, do Kápłáná należy ofiárę niekrwáwą BOGU ofiárowáć zá zywych y zá umárłych iáko ſię wzwyż rzekło. To Kápłáńſtwo według Theologow dwoiákie iest, więkſze y mnieyſze. Mnieyſze iest poſpolitych Kápłánow. Więkſze ieſt Biſkupow, ktorych konſekrácya *diſtinctam ſpeciem* rożną od innych ſwięcenia máteryą y formę ma, zá tym Biſkupſtwo

ſtwo ſłuſznie oſmym ſwięceniem rozumie bydź Doktor ſubtelny Szkot

Pytánie Czwarte.

Co ieſt Archidyákon?

Odp: Ieſt naybliżſzy Wikáry Biſkupi, do ktorego ſtáránie ſię o Duchowienſtwo y Kościoły należy. Iego bowiem powinność ieſt 1. Przeſtrzegać żeby chwałá Boſka odpráwowáná byłá należyćie. 2. Przeſtrzegáć ſzkody w Kośćielnych rzeczách. 3. Máiących ſię święćić exáminowáć y Biſkupowi prezentowáć.

Pytánie Piąte.

Co ieſt Archipersbyter álbo Arcykápłan?

Odp: Ieſt pierwſzy między Kápłánámi, máiąc ſuperintendencyą nád niemi, przeſtrzegáiąc żeby Duchowieńſtwo iemu poddane powołánia ſwego pilnowáło.

Pytánie Szóſte.

Z iákich przyczyn wygolone koro-

ny noszą ná głowie Kápłáni?

Odp: Ku czći ćierniowey Korony Chrystusowey 2. Zeby Kápłan *cum crinibus crimina*, z włosami grzechy, osobliwie prożność świátową zrzućił z sercá swego. 3. Znáczy koronę *Regalis Sacerdotij* Krolewskiego Kápłáństwá.

Co znáczy Biret Kápłáński?

Odp: Znáczy Krzyż Chrystusow, ktory nośić rozkazał Chrystus *Lucæ* 9. 2. Jáko Kápłan krzyżowey formy Biret ná głowie swoiey nosi, ták wszelka chwała y honor iego, bydź powinien Chrystus y Krzyż iego.

Pytanie Osme.

Co iest Opat?

Odp: Opát z Grecká *Abbas* to znáczy co Oćiec, álbowiem Opát iest Oćiec Duchowny, y przełożony wielu Zakonnych álbo Mniskich Osob, dla tego przy konsekrácyi Opátá, gdy mu regułę w ręce podáie konsekrátor mowi te słowá: *Acci*

pe

pe regulam &c. Weźmij regułę od Oycow SS. podaną, rządz y ſtrzeż trzody tobie od BOGA powierzoney. Potym podáiąc mu Páſtorał mowi *Accipe baculum Paſtoralis officij &c. Weźmij laſkę Paſterſkiego urzędu, noś go przed trzodą tobie poruczoną, żebyś był w poprawianiu wyſtępnych pobożnie ſurowy, á gdy ſię rozgniewaſz, na miłoſierdźie pamiętać będźieſz.* Elekcya Opátow od Bonifacyuſzá Trzećiego Roku 610. Krolom ieſt zlecona. Zwyczay záżywánia Pástorału ieſt od Honoryuſzá I. ktory Roku 622. Opátowi Biſkupiego Apparatu pozwolił. Co inni potym Papieżowie wſzyſtkim Opátom pozwolili.

Pytánie Dźiewiąte.

Co ieſt Xieni, y ktore ſą Ceremonie Iey konſekrácyi?

Odp: Xieni ieſt Mátká álbo przełożona zgromádzenia Duchownego BOGU poſlubionych Pánien, máiąca moc od Pápiezá ſobie dáną záżywánia Páſtorału, nie żeby

iáką jurisdykcyą kościelną miáłá, ále ná znák máćierzyńſkiey opieki y ſtáránia ſię o poddáne ſobie Konſekrácya Xieni bywa podczás Mſzy S. zwyczáynie, gdźie po nie ktorych modlitwách y Prefácyi, Biſkup podáiąc Jey Regułę te ſłowá mowi: *Accipe Regulam &c. Weżmij Regułę od SS. Oycow nam podaną do rządzenia y ſtrzeżenia trzody tobie od BOGA powierzoney, ile ćię BOG umocni, y ułomność ludzka dopuśći.* Potym znowu niektore modlitwy zmowiwſzy Biſkup, akt konſekrácyi Hymnem *Te DEUM laudamus* konkluduie

Pytánie Dźieſiąte.

Co ieſt Biſkup?

Odp: Biſkup ieſt Duchowny wſzelkiego Duchowieńſtwá y cáłey Dyecezyi ſwoiey Przełożony y ordynaryiny Páſterz, rządząc, broniąc, y opiekuiąc ſię poddánemi ſobie Duchownie. Biſkupi ſą Apoſtołow SS. nástępcámi iáko mowi Hieronim

nim S. *Apud nos Apoſtolorum locum Epiſcopi tenent.* Biſkupi urząd ieſt Kápłánow święćić, Sákráment Bierzmowánia administrowáć, *Olea Sacra* albo Chryzmę konſekrowáć.

Pytánie Iedenaſte.

Z ktoremi Ceremoniámi Biſkup konſekrowány bywa?

Odp: 1. Biſkup ma bydź od trzech Biſkupow konſekrowány, á to z postánowienia *Concilij Niceni Can:* 4. 2. Przed záczęćiem áktu konſekrácyi, pytáią konſekrátorowie máiącego ſię konſekrowáć Biſkupá o nie ktore punkta, ná ktore gdy odpowie. 3. Záprowádzáią go do oſobney káplice w Kośćiele, gdźie mu Acolithi ſandalia álbo obuwie Biſkupie ná nogi kłádą, ná znák że iáko przez to obuwie wywyżſzony ieſt od źiemi ták ma ſerce y áffektá ſwoie od źiemſkich y doczeſnych rzeczy oderwáć, á do Niebieſkich ie podnieść. 4. Kłádą mu Krzyż złoty ná pierśi, zámiaſt zło-

tey

tey bláchy, ktorą Naywyżſzy Kápłan w ſtárym teſtámenćie ná czole nośił, dla tego iáko Innocencyuſz III. mowi: *Ut Sacramentum quod ille præferebat in fronte, hic recondat in pectore. Zeby táiemnice* Krzyżá S. *ktore ow ná czole noſił, ten w ſercu chował.* 5. Bierze ná ſiebie rokietę, potym w tunicelle y Dálmátyki ubierány bywa, ná znák iż z wielką niewinnośćią ktorą znáczy rokietá, łáſkáwośćią y innemi cnotámi ktorych znákiem ſą Tunicella y Dálmátyká, ma rządźić owieczki ſwoie. *6.* Kłádą mu konſekrátorowie Ewángelie SS. ná rámioná, ná znák że Biſkup ma bydź wybránym naczyniem noſzącym Imie Boſkie, y śmiele opowiádáiącym słowá Ewãgelij S. 2. Znáczy ſię też przez to ćiężar urzędu Biſkupiego, y ćiężkie ſpráwowánie ſię BOGU z niego. 7. Kłádą konſekrátorowie ręce ná głowę konſekruiącego ſię mowiąc: *Accipe Spiritum S. Weźmij Duchá S.*

ná

ná znák, że konsekrácya Biskupa iest dźiełem Troycy Przenayświętszey, od ktorey zupełnośći łáski y mocy dostępuie. 8. Námászczáią głowę y ręce Biskupie Oleiem S., ná znák że Biskup iest prawdźiwy pomázániec Boski, y osobliwiey Chrystusa reprezentuie. 9. Podáią mu Pástorał; *Ut subditos regat, infirmos sustineat: Zeby poddanemi rządźił, y nieudolnych wspierał.* 10. Dáią mu pierśćień o ktorym niżey. 11. Podáią mu Ewángelie SS. w ręce, ná znák że powinien Biskup páść słowem Ewángelij S. y prawdźiwey náuki owieczki swoie. 12. Niesie ná ofiárę dwá chlebá bochenki ná znák, że iák iego urząd iest Duchownym chlebem, to iest słowem Boskim owieczki swoie karmić, ták też iák Oćiec ubogich, potrzebnym chlebá z stołu swego nie ma żáłowáć. 2. Ofiáruie tákże dwie Báryłeczki winá, ná dowod że iáko wino iest znákiem miłośći, ták co do iego u-

rzę-

rzędu należeć będźie, z miłośći y w miłośći Boſkiey wykonywáć zechce. 3. Ofiáruie y dwie goráiące ſwiece, oświádczáiąc ſię przed Bogiem, że *tam in vita activa quam contemplativa* to iest ták w żywoćie prácowitym iáko y Bogomyślnym z większą gorącośćią Duchá y pałáiącym miłośćią Boſką uśiłowániem postępowáć będźie. 13. Kłádą mu ná głowę Infułę, przez co ſię znáczy 1. Oſobliwa obroná Boſka w ktorey Biſkup zostáie. 2. Infułá znáczy koronę Niebieſką, ktorey doſtąpi Biſkup czyniąc zádoſyć powinnośći ſwoiey. 14. Dáią mu rękáwiczki ná ręce, ktore znáczą oczyſzczenie z affektow doczeſnych. 15. Sadzáią nowokonſekrowánego Biſkupá ná *Faldiſtorium* álbo ná Tronie Biſkupim, ná znák iego wyſokiey godnośći w Kośćiele Bożym, potym dáie Biſkup błogosłáwieńſtwo ludźiom, á przy konkluzyi tych Ceremonij dáią mu konſekráto-

torowie pocáłowánie pokoiu, ná znák rádośći, Ceremonie konſekrowánia Biſkupá wniosł Clemens I. Konstántyn Wielki Ceſarz ofiárował Sylwestrowi S. Papieżowi Infułę z złotá y drogich kámieni, ktorey on z pokory záżywáć nie chćiał, ale tylko kitaykowey. Inny wykład appáratu Biſkupiego. 1. Rokieta albá y inny apparat Biſkupi znáczą czyste y niepokaláne żyćie, ktore powinien prowadźić Biſkup. 2. Infuła znaczy umiejętność nowego y ſtarego testamentu, iako y rogi Moyżeſzowe znaki mądrośći były. 3. Pastorał znaczy moc karania grzechow, ktorego znakiē była rozga Moyżeſzowa y Aaronowa. 4. Pierſzćień znaczy ziednoczenie ſię z Chryſtuſem, y że Biſkup ieſt Oblubieńcem zaſlubionego ſobie Kośćioła. 5. Krzyżem naznaczone obuwie Biſkupie, znaczą nie zfatygowane uſiłowanie w pracy Duchowney y ſzukaniu owieczek

czek Chrystusowych przykładem samego Chrystusa.

Pytánie Dwánaste.

Czemu się Biskupi w Niedźiele álbo w Swiętá Apostolskie konsekrują, á nie w Suchedni przykłádem innych Kápłánow?

Odp: Daie racyą Rzymska ordynacya temi słowy: *Episcopi Consecratio &c. Konsekracya Biskupá ktory iest Wikary albo námiestnik Apostolski y owszem samego Chrystusa, ma się odprawowáć w Niedzielę, bo w ten dźień przez łaskę Duchá S. raczył B O G oświećić sercá Apostolskie.*

Pytánie Trzynaste.

Co iest Suffráganeus *álbo Szufrágan?*

Odp: Szufragan iest prawdźiwy Biskup, ktorego Biskupstwo że iest od niewiernych zawoiowane, dla tego dany iest na pomoc Biskupom swoie Biskupstwa w wiernych stronach maiącym.

Pytánie Czternaſte.

Czemu Biſkup máiąc Mſzą S. nie zákłáda ná krzyż ſtoły, iáko inni Kapłáni?

Odp: Bo záwſze przy Mſzy Swiętey Krzyż przy konſekracyi ſobie dany na pierśiach noſi.

Pytánie Pietnaſte.

Co ieſt Arcybiſkup.

Odp: Ile do konſekracyi Arcybiskupa, takaż ieſt ktora y Biskupow, ieſt iednak rożność między niemi ta: 1. Arcybiskup ma większą jurisdykcyą niżeli Biskup, dla tego od ſentencyi Biskupiey idźie apellacya do Arcybiskupa. 2. Zażywa Arcybiskup Palliuſza, ktorego Biskupō zażywać ſię nie godźi. Na pytanie *Odp:* Arcybiskup ieſt Duchowna oſoba, oſobliwſzey czći w kośćiele Bożym, maiąc pod władzą ſwoią niektore Biskupstwa.

Pytánie Szeſnaſte.

Co znáczy Palliuſz Arcybiſkupi?

Odp:

Odp: Palliuſz ten zrobiony z naydelikatnieyſzey wełny, ktory z obu ramion Arcybiskupich wiſi, przez co ſię znaczy zgubiona owieczka ktorą dobry Paſterz nioſł na ramionach ſwoich. 2. Znaczy Oycowskie ſtaranie ktore ma mieć iak dobry Paſterz o owieczkách ſwoich Palliuſza zażywać nie może Arcybiskup tylko w Kośćiołach Arcybiskupstwa ſwego.

Pytánie Siedmnaſte.

Co ieſt Pátryárchá?

Odp: Patryarcha ieſt nayoſobliwſzego honoru y godnośći oſoba Duchowna w Kośćiele Boſkim. Pátryárchow názywa Anicetus Papież Primates *A Cathe: Rom:* o nich mowi, że ſą *primi ſuperniq; Patres Pierwśi y naywyżśi Oycowie Kośćielni*. Tákich Pátryárchow z dawná tylko czterech było. 1. Konſtántynopolitáńſki 2. Alexandryiſki. 3. Antyocheńſki. 4. Jerozolimſki. Teraz dwoch przybyło Wenecki, y Portuenski

tuenski

tuenſki ná nowym świećie. Clemens I. dla więkſzey wſpániáłośći, dał Pátryárchom Palliuſz, y poſtánowił, żeby przed niemi podwoyny Krzyż noſzono dla rożnośći od Arcybiſkupow.

Pytanie Ośmnaſte.

Co ieſt Kárdynał?

Odp: To imię *Cardinalis* ma ſwoię denominácyą od Łáćińſkiego słowá *Cardo*, ktore po polſku znáczy węgły álbo fundámentá ná ktorych ſię domoſtwo wſpiera, iáko bowiē ná tych fundámentách wſpiera ſię budowána fabryká, ták ná Kárdynałách ktorych godność ieſt pierwſza po Oycu S. Papieżu, y ná ich rádźie wraz z Oycem S. cáły Kośćioł ſię wſpiera. Tytuł Kárdynálſki począł ſię Roku 840. Liczba Kárdynałow rożnych czáſow rożna byłá, áż ná oſtátek Sixtus V. poſtánowił, żeby ich więcey nád 70. nie było, á to wzorem Moyżeſzá, ktory zá rozkazem Boſkim

ſiedmdźieśiąt ſobie do rády ſtárſzych z ludu Izráelſkiego przybrał. Z tych Kárdynałow ieſt zwyczáynie 14. Dyákonow, 50. Kápłánow 6. Biſkupow.

Pytánie Dźiewietnaſte.

Iák dawny zwyczay záżywánia Purpury, y co znáczy Purpurá Kárdynalſka?

Odp: Innocencyuſz IV. pozwolił Kárdynałom około Roku 1244. záżywáć purpurowych biretow. Páweł záś II. Roku 1464. rozkazał áby cále w purpurze chodźili, ná znák tego, że Kárdynáli gotowi ſą y powinni bydź dla obrony Kośćiołá S. y krew właſną przeláć. 2. Ná znák tego że purpurowy kolor ieſt znákiem goráiącey miłośći, ták Papież y Kárdynałowie, nád wſzyſtkich innych Chrześćian pałáć máią goráiącą ku BOGU miłośćią, iáko Chryſtus Pan nay więcey wyćiągał po Piotrze y Apoſtołách miłośći. Co ſię y z tych ſłow ktorych

rych záżywa Oćieć S. pokázuie gdy Kárdynáłowi Purpurowy kápelusz ná głowę kłádźie: *Ad laudem & gloriam &c.* Po polsku ták: *Na część y chwałę Wszechmogącego BOGA, weźmiy; purpurowy kápelusz znak wielkiey Kardynálskiey godności, ktory ći przez ręce násze imieniem Apostolskiey stolice na głowę twoię kłàdźiemy w Imie Oycá &c. A iako tenże Poćieszyćiel ná głowę Uczniow Chrystusowych w postáci Ognia zstąpił, ich sercá Boską miłośćią zapalaiąc, tak y ty ktory z inszemi S. Rzymskiego Kośćiołá Kárdynałami ná ziemi Uczniow Páńskich reprezentowáć będźiesz, miłośćią pałay, żárliwośćią domu Bożego gorey, á wiedz o tym żeś dla wywyższenia y obrony Katolickiey wiáry, dla pokoiu Chrześćianskiego ludu, dla obrony Chrześćianskiey wolnośći, honoru, stanu, pożytku S. Rzymskiego Kośćioła, aż ná wylanie krwi y na śmierć iesteś wiecznie obligowány; co żebyś mogł wypełnić, niech ći ten dáć raczy ktory z Oycem y z Duchem*

S.

S. żyie y kroluie na wieki wiekow Amen

Pytánie Dwudźieste.

Co się rozumie przez kongregácye Kárdynálskie?

Odp: Tákich kongregácyi iest osobliwie 7. W pierwszey tráktuią rzeczy należące do wiáry S. y zowie się *Congregatio Sancti Officij* álbo *Sacræ universalis inquisitionis* W drugiey bywáią zwyczáyne *Consilia* álbo rády, iákim sposobem wiárę S. rozszerzyć w kráiach ieszcze niewiernych, y zowie się tá Congregácya *de propaganda Fide.* W trzećiey ułatwione bywáią wątpienia wszelkie względem Dekretow S. Concilium Trydentskiego, zowie się *Congregatio S. Concilij Tridentini interpretum.* Czwarta kongregácya iest Biskupow y innych Duchownych w tey tráktuią co do praw Biskupich y innego Duchowieństwá należy. W piątey ułatwiáią wątpliwośći o zwyczáiách y Ceremoniách Kośćielnych, w tey też wyprowa-

wadzáne bywaią Proceſſy do kánonizácyi należące, zowie ſię *Congregatio Sacrorum Rituum.* W ſzoſtey examinowáne bywáią Xięgi podeyrzáne w wierze, z ktorych niektore zákázuią czytáć, niektorych popráwiáią. Siodma Kongregácya ułatwia kontrowerſye przypadáiące względem wolnośći Kośćielney, y zowie ſię *Congregatio immunitatis Eccleſiaſticæ.* Ná tych Kongregácyách powinni bydź przytomni Kárdynáłowie dwá rázy w tydźień, z poſtánowienia Leoná IV. y Janá III.

Pytánie dwudźieſte pierwſze.

Co ieſt Papież?

Odp: Papieżá Cyrilli S. zowie nay wyżſzym Biſkupem wſzyſtkich Biſkupow cáłego świátá, Oycem powſzechnego Kośćiołá S. Náſtępcą Piotrá S. Námieſtnikiem Chryſtuſowym, to bowiem ſłowko *Papa* Papież, tyle znáczy co Oćiec. S. Hieronim názywa Papieżá *Sacerdotem ſummum* Naywyżſzym Kápłánem.

nem. S. Laktancyus mowi o nim że ieſt *Apex ſublimiſſimus Apoſtolatûs Naywyżſzy wierzchołek Apoſtolſkiey godnośći.* Inni Oycowie SS. y Concilia pełne uczćiwośći dáią tytuły Oycom SS. Papieżom.

Pytánie dwudźieſte drugie.
Z iákiemi Ceremoniámi obierány bywa Papież?

Odp: 1. Po wezwániu Duchá S. wchodzą Kárdynałowie *ad Conclave*, álbo ná to ſporządzone mieſzkánia, gdźie iák prędko przez większą część głoſow iednego obierą, ſadzaią go ná wyſoki Tron, gdźie mu ná pálec kłádą *Annulum Piſcatoris* to ieſt pierzćień, ná ktorym wyrznięty Piotr S. Apoſtoł. 2. *Potym* Ogłaſza elekcyą nowego Papieżá Kárdynał Dyakon, po ktorey 3. Zkłada z ſiebie nowoobrány Papież Kárdynálſką Purpurę, y ubrány bywa w białe odźienie, kłádą mu też ná nogi czerwone obuwie

zło-

złotym Krzyżem háwtowáne, potym go opáſuią Purpurowym pasem. 4. Ták Pápieżá ubránego ſadzaią ná Tronie, do ktorego porządkiem przyſtępuiąc Kárdynali, cáłuią mu nogi, ręce, y lice, tę ceremonią ſkończywſzy. 5. Ubieráią Papieżá w kápę, ták ubránego ſadzáią w Káplicy *Conclavis* ná Ołtarzu, gdźie powtornie wzwyż pomienione Ceremonie Kardynałowie odpráwuią. To ſkończywſzy otwieráią drzwi Káplicy, á lud pokázuie znáki rádośći wołáiąc: *Vivat.* Dzwonią po wſzyſtkich Kośćiołách, daią ognia z Dźiał, podczas tych tryumfow nioſą nowego Papieżá w Proceſſyi Duchowieńſtwá do Kośćiołá S. Piotrá, podczas ktorey Proceſſyi daie ludowi błogosłáwienſtwo. W pomienionym Kośćiele ſadzáią znowu Papieża na Ołtarzu, gdźie Kardynali pomienione Ceremonie znowu odprawiaią. Zaczym Dźiekan *Sacri*

Col-

Collegij upada na kolana, y zaczyna *Te DEUM laudamus*, po ktorym ſkonczonym daie Papież błogosławienſtwo, y tym ſię akt Jego elekcyi konczy.

Pytánie dwudźieſte trzećie.

Z iákiemi Ceremoniámi Papieża konſekruią?

Odp: 1. Wychodźi Papież z ſiedmią Kápłánámi y Biſkupámi do Ołtarzá, gdźie Litania o Wſzyſtkich SS. ſpiewana bywa. 2. Idą Biſkupi z Kápłánami do Tronu Papieſkiego, gdźie Biſkup Albanſki nad Papieżem te modlitwy mowi *Adeſto ſupplicationibus noſtris &c.* y *Omnipotens DEUS &c.* Ponim Portuenſki Biſkup zaczyna modlitwę: *propitiare ſupplicationibus &c.* 3. Skonczywſzy modlitwy, kładą Dyakonowie Ewangelie SS. ná głowę Papieſką, a Oſtyenſki Biſkup Papieża kōſekruiąc mowi *DEUS bonorum omnium &c.* po polsku ták: *BOZE początku wſzyſtkiego dobrego, day ſludze*

twemu N. ktoregos Pasterzem y Biskupem wszystkich ktorzy na świećie są Kapłanow obrał, daiąc go powszechnemu Kośćiołowi za Doktora prosiemy ćię day mu łaskę, udźiel mu Katedry Biskupiey do rządzenia Kośćioła y ludu wszystkiego &c. 4. Daie mu Archi-Dyakon palliusz, ktory wźiąwszy wstaie z Tronu swego Oćiec S. y daie błogosławieństwo wszystkim Kapłanom mowiąc: *Gloria in Excelsis DEO Chwała na wysokośći BOGU*

Pytánie dwudźieste czwarte.

Z iákiemi Ceremoniámi Papież koronowány bywa?

Odp: Udaie się Papież ze wszystkiemi Kapłanami, Xiążęty, y Panami, ktorzy wszyscy poprzedzaią Papieża do Watykanu.

2. Przed drzwiami S. Piotra siada Papież na Tronie, gdźie mu Archipresbyter Kardynał klucze S. Piotra, iako głowie Kośćioła oddaie, potym wszyscy Kanonicy przystępuią do całowania rąk Papieskich.

3. Idźie Papież przed Nayświętſzy Sakrament, gdźie ſię nieco modli, skonczywſzy modlitwę idźie do Ołtarza S. Ierzego, gdźie mu oddaie adoracyą S. Collegium Kardynalskie, a Papież daie błogosławienſtwo ludźiom.

4. Przyſtępuie *Magiſter Ceremoniarum*, maiąc na trzćinie trochę konopi, ktore zapalaiąc mowi: *Sancte Pater, ſic tranſit gloria Mundi. Oycze Swięty tak przemiia chwała światowa.*

5. Od Ołtarza S. Ierzego nioſą Papieża do Ołtarza Apoſtołow SS. gdźie Mſzą S. ſolemnie zaczyna.

6. Po skonczoney Mſzy S. ſadzaią na Tronie Papieża, do ktorego ma ieden z Kardynałow mowę.

7. Po skonczoney mowie, kładźie *Triregium* albo troiaką Koronę Papieżowi na głowę Kardynał Oſtyenski, akt ſię zaś ten konkluduie bićiem z Dźiał y weſołemi okrzykami ludu.

Pytánie Dwudźieste piąte.
Z iákiey przyczyny potroyney korony Papież zażywa?

Odp: 1. Ná znák że moc Papieska iest wyższa nád wszystkich Krolow y Cesarzow, iáko tego ktory iest Namiestnikiem Krolá nád Krolmi Chrystusa Jezusa. 2. Ná znák troiákiey iego Duchowney mocy, to iest 1. mocy náuczánia, 2. w slubách y przysięgách dyspensowánia, 3. Karania.

Pytánie Dwudźieste Szoste.
Czemu się Papież nazywa Servo Servorum DEI, Sługą Sług Boskich?

Odp: Tego tytułu zážywáć począł Grzegorz S. Papież, á to z pokory wielkiey, przyczyná záś że wszyscy OO. SS. Papieże tego tytułu zážywáią iest tá, że káżdy Papież káżdemu y naymizerniey szemu Chrześcijáninowi w Duchownych rzeczách gotow iest y bydź powinię

usłużyć, przykładem Chrystusá, ktory o sobie mowi: *Sum inter vos sicut qui ministrat. Lucæ 22. Iestem między wami iáko ten ktory służy.*

Pytanie Dwudźieste siodme.

Czemu Papieżá názywáią Sanctissimum, *álbo Nayświętszym Oycem?*

Odp: Trzebá wiedźieć, że tego tytułu sobie Papieże nie przywłaszczáli, ále ten tytuł máią *à Concilijs* y od bogoboynych Cesárzow Rzymskich, iáko od Konstántyná Theodozyuszá &c. Ten tytuł się mu dáie dla iego urzędu ktory iest Nayświętszy, bo Námiestnictwo Chrystusowe. 2. Ná znák tego że Papież większą niż owieczki Chrystusowe ma świątobliwośćią iáśnieć, Zgołá ma bydź Nayświętszy między wszystkiemi Chrześćiánámi.

Pytánie Dwudźieste Osme.

Z iakiey przyczyny cáłuią Chrześćiánie Papieżowi nogi?

Odp:

Odp: Y tego Papieże nie wnieśli, ale pierwśi Chrześćiánie, ná znak zupełnego poddáństwá, pokory, uczćiwośći, ktora Bogu w Iego Námiestniku należy. To też pewna że nie nogi Papieskie, ále Krzyż ná obuwiu Papieskim wyháwtowány Chrześćiánie cáłuią.

Pytánie Dwudżieste dżiewiąte.

Czemu Papieżá zwyczaynie noszą?

Odp: 1. Ná znak Iego naywyższey ná świećie godnośći. 2. Zeby go káżdy widźieć mogł, y żeby tym łatwiey ćisnącemu się ludowi do siebie, mogł udźieláć Apostolskiego błogosłáwieństwá.

Pytánie Trzydżieste.

Czemu Papieżom imioná odmieniaią?

Odp: Bo y Chrystus Pan S. Piotrowi imię odmienił, ktory się przed tym zwał Simonem. 2. Ná znák że Papież ná sobie inną teraz Osobę nośi, to iest Chrystusá, ktorego

go żyćia násládowáć stáráć się powinien.

Pytánie Trzydźieste pierwsze.

Czemu się Subdyákonom, Dyákonom, daleko bárdźiey Kapłánom, y Biskupom żenic nie godźi?

Odp: 1. Przykłádem Chrystusa Páná y SS: Apostołow Iego, ktorzy wszyscy oprocz Piotrá S. bezżenni byli, á y Piotr S. iák się ná służbę Chrystusowę udał, żonę y dźieći porzućił. 2. Bo ten zwyczay záwsze w Kośćiele S. trwał, iáko się pokázuie z Concilium Elibernenskiego Roku 313. ktore *Can: 33.* mowi: *Debent positi in ministerio abstinere se à conjugibus suis, & non generare Filios, quod quicunq; fecerit, ab honore Clericatûs exterminetur. Służący Ołtarzowi máią się wstrzymywáć od żon, y niepłodźić dźieći, co gdyby ktory uczynił, niech od czći Kápłańskiey odsądzony będźie.* 3. Dla tego żeby Kápłan nierozerwánym sercem BOGU służył, bo mowi Apostoł *1. Cor: 7.*

Kto

Kto bez żony ieſt, ſtára ſię o to co Páńſkiego ieſt, iakby ſię podobał BOGU, kto záś żonę ma ſtara ſię, o to co ieſt świátowego, iakby ſię podobał żonie, y rozerwany ieſt. 4. Żeby tym czyſtſzym ſercem y rękámi Nayczyſtſzego Báránká Jezuſa Chryſtuſa BOGU ofiárowáli, iáko Páweł S. o tym mowi *1. Tit: 8. Powinien bydź Biſkup bez grzechu* (toż ſię y o Kápłánách mowi) *trzeźwy, ſprawiedliwy, Swięty, y czyſty.* Y w ſtárym Teſtámenćie pokazał BOG, iák mu przyiemno, gdy ſię Kápłáni wſtrzymuią od zbliżenia ſię do niewiaſt: mowi bowiem *Exod: 19. Sacerdotes qui ad Dominum accedunt ſanctificentur. Kápłani ktorzy do Páná przyſtępuią máią bydź poświęceni.* Przez ktore poświęcenie rozumieią expozytorowie Piſmá S. wſtrzymywánie ſię od pożądliwośći ćiáła. Abimelech także Kápłan, niżeli dał Krolowi Dawidowi, y z nim będącemu ludowi Chlebá z Ołtarzá Páńſkiego

ſkiego wźiętego, wprzod go muśiał Dawid upewnić, że ták on, iáko iego ludźie wſtrzymáli ſię od niewiaſt, *ſi mundi ſunt pueri maxime à mulieribus?*

Pytanie Trzydźieſte drugie.

Jak odpowiedźieć Lutrom ktorzy pozwalaią żon ſwoim Predykantom, ſkładaiąc ſię textem Páwłá S. ktory 1. Tim: 3. mowi Epiſcopus ſit unius uxoris vir?

Odp: Jáko ich Predykánći nie ſą Kápłánámi ále ſą nieświęceni prośći Láicy, ták im trudno małżenſtwá bronić, ile záś do textu Páwłá S. gdyby potrzebá było żeby Biſkup miał iednę żonę, toby potrzebá było żeby ſię Páweł S. ktory bez wątpienia był prawdźiwym Biſkupem, ożenił był, czemuż Apoſtoł S. nie dał z ſiebie w tym przykłádu, Uczniom ſwoim Timotheuſzowi, Tituſowi, ktorych ná Biſkupſtwo poświęćił, żeby ſię y oni pożenili byli? y czemu ten-

że

że Apoſtoł mowi, że lepieyby było ták bydź iáko on, to ieſt bez żony? Pomieniony záś text ták tłumaczy Hyeronim S. *Non dicit Apoſtolus, eligatur Epiſcopus qui ducat unam uxorem & filios faciat, ſed qui unam habuerit uxorem. Nie mowi Apoſtoł, niech będźie obrány Biſkupem ktoryby ſię ziedną żoną ożenił y dźieći płodźił, ále ktory* (przed Biſkupſtwem) *iednę miał żonę.*

Pytanie Trzydźieſte trzećie.

Czemu nie może bydź Kápłánem ktory miał dwie żony, albo iednę ale wdowę?

Odp: Dla tego, bo *Bigamus* álbo dwie żony álbo iednę wdowę máiący, nie wyraża doſkonále iednośći y złączenia ſię Chryſtuſa z Kośćiołem, o ktorym Duch S. mowi *Vna eſt columba mea, una eſt perfecta mea. Iedna ieſt gołębica moia, iedna ieſt doſkonáła moia.*

Pytánie Trzydźieſte czwarte.

Ktore ſą Ceremonie Degrádácyi z godnośći Kápłáńſkiey?

Ni-

Niżeli odpowiem; trzebá wiedźieć, że *degrádácya* (co się po polsku tłumáczy: *ztrącenie z stopniá godnośći Kapłańskiey*) iest kara strászna w Kośćiele Bożym, bo nie iest *medicinalis* álbo dla popráwy upádłego, ále *vindicativa*, to iest mszcząca się, y karząca złość iáką ćiężką, na postrách y ná przykład innym, żeby się podobnych wystrzegali występkow. Y luboćby tu o Ceremonij Degrádácyi mowic nie potrzebá, átoli iednák że się obiáśniły Ceremonie, z iákiemi Kápłan do ták wysokiey godnośći dla dobrego żyćia swego y sposobności był wywyższony, ćiekáwośći ludzkiey czyniąc zádosyć, przydáię ceremonie, ktoremi Kośćioł S. niegodnego y ćiężkiemi zbrodniámi obćiążonego Kápłáná, od honoru Kápłaństwa solemnie odrzuca, y *foro sæculari* álbo mocy świeckiey, iáko niegodnego imienia Duchownego publicznie oddáie. To zá funda-

ment

ment założywszy, ná Pytanie *Odpowiadam* 1. Biskup publicznie przy obecnośći Sędźiego maiącego z sobą żołnierzy álbo ludźi zbroynych, zaśiada ná *Faldistorium*, w assystencyi Duchowieństwa.

2. Przyprowádzony bywa Kapłan ktory ma bydź degradowany, związány; Ják zaś prędko stanie przed Biskupem, uwalniaią go z kaydan albo z więzow, ták uwolniony bierze na śiebie cały apparat Kapłański, w iakim Mszą S. zwykł miewać, trzymaiąc w ręku kielich z winem, pateną, y Hostyą.

3. Tak ubranego przyprowadzá ią przed Biskupa, na ktorego Biskup feruie dekret, w ktorym wylicza iego zbrodnie, dla ktorych godźien ták surowey kary.

4. Po przeczytanym dekrećie, bierze mu Biskup Kielich y patenę z rąk mowiąc. *Amovemus à te &c Oddalamy od Ciebie, álbo raczey pokazuiemy że iest oddalona od ćiebie moc*

ofiarowania BOGU ofiary, y Mszy odprawowania ták zá żywych iáko y umarłych.

5. Potym Biskup scyzorykiem albo szkłem ostrym skrobie ręce y palce ktore były námaszczone Oleiem S. przy brániu Kápłaństwá mowiąc: *Potestatem &c. Władzą ofiárowánia, konsekrowánia, y benedykowania, ktorąś wziął w námaszczeniu palcow twoich, odbieramy od Ciebie tym skrobániem.*

6. Zdźiera Biskup Ornat z tego ktorego degraduie, mowiąc: *Veste Sacerdotali* &c. *Z szaty Kapłańskiey, miłość znáczącey słusznie ćię odźieramy, boś się z niey y wszelkiey niewinnośći wyzuł.*

7. Potym zdeymuiąc z niego stułę mowi: *Signum Domini &c, Znak P. przez tę stułę wyrażony szpetnieś odrzućił, dla tego ći ią bierzemy, niesposobnym ćię czyniąc do wykonywania wszelkiego urzędu Kapłanskiego.*

8. Ubieráią znowu Kápłáná, ile Dyákoná, dáiąc mu w ręce Xięgę

Ewán-

Ewángelij álbo Mszał, ktorą biorąc z rąk iego Biskup, mowi: *Amovemus à te &c. Bierzemy ći moc czytania Ewangelij w Kośćiele Bożym, bo to nie przystoi tylko godnym.*

9. Zdeymuie Biskup z niego Dálmátykę mowiąc: *Levitico &c. Odbieramy ći godność Dyakońśtwa, boś twoiey powinnośći, w niey nie czynił zádosyc.*

10. Potym bierze Biskup stułę rzucáiąc ią w tył, mowi: *Stolam candidam &c. Stułę białą ktorąś wźiął żebyś niezmázaną zániosł przed Oblicze Pańskie, iżeś (nie uważaiąc tey taiemnice) przykłádu obcowania twoiego nie dał wiernym, żeby lud poświęcony Imieniu Chrystusowemu mogł z tąd mieć náśládowánie, słusznie od ćiebie oddalamy, zakázuiąc ći wszelkiego urzędu Dyakonstwa.*

11. Ubieráią *Degradandum* ile Sub dyákoná, dáiąc mu w ręce Xięgę Epistoł, ktorą biorąc z rąk iego Biskup mowi: *Auferimus &c. Odbieramy ći*

ći moc czytánia Epiſtoły w Kośćiele Bożym, boś ſię tego urzędu ſtał niegodnym. Zátym zdeymuiąc z niego Dálmátykę mowi: *Tunicâ Subdiaconali &c. Z ſukienki Subdyakonſkiey ćię odżieramy, bo ſerca y ćiała twego boiażn Páńſka czyſta, ſwięta, y ná wieki trwaiąca nie krępuie.*

12. Odbiera mu Mánipularz mowiąc: *Depone manipulum &c. Zdeym Manipularz, bo przez owoce dobrych uczynkow* (ktore znáczy) *nie zwyćiężałeś duchownych zaſadżek nieprzyiaćiela.* Potym dotykáiąc ſię humerałá mowi. *Quia vocem &c.Ześ głoſu Twego nie martwił, dla tego bierzemy ći humerał.* Odbiera ieſzcze od niego Biſkup kielich prozny y pátenę, mowiąc: *Poteſtatem &c. Moc wchodzenia do świątnice, dotykania ſię Pall, naczynia, y innego Apparatu S. y wſzelki urząd Subdyakonſki od Ciebie oddalamy.*

13. Ubieráią znowu *Degradandum* iák Akolita w komżę, dáiąc mu w

rękę

rękę ampułki, ktore biorąc od niego Biſkup mowi: *Immunde &c. Nie czyſty, wina y wody do Eucharyſtyi więcey nie podaway.* Odbiera też od niego lichtarz z ſwiecą zagáſzoną mowiąc: *Dimitte &c. Zaniechay urzędu noſzenia widomego światłá, boś zániedbał świećić duchownym dobrych uczynkow świátłem, zatym złoż tu wſzelki Akolicki urząd.*

14. Podáią *Degradando* Xięgę exorcyzmow, ktorą Biſkup odbieráiąc mowi: *Privamus te &c. Odbieramy ći moc kładzenia rąk na opętanych, y wyganiania Diabłow, zakazuiąc ći wſzelkiego urzędu zaklinacza.*

15. Potym mu dáią Xięgę Lekcyi ile czytelnikowi, ktorą odbieráiąc Biſkup, mowi: *In Eccleſia Dei &c. W Kośćiele Bożym nie czytay więcey, áni ſpieway, ani chleba y owocow nowych benedykuy, boś twego urzędu nie wypełnił wiernie y pobożnie.*

16. Podáią potym *Degradando* ile Odźwiernemu klucze, ktore biorąc

od

od niego Biſkup mowi: *Quia in clá vibus &c. Ześ w kluczach błądził, klucze porzuć, y żeś drzwi ſercá twego zle przed Diabłámi zamykał, bierzemy ći urząd Odzwiernego, żebyś więcey nie otwierał Kośćioła, áni świątnicy, ani Xięgi każącemu.*

17. Zdźiera z niego Biſkup kõżę mowiąc: *Authoritate D E I &c. Mocą B O G A Wſzechmogącego Oyca, Syna, y Ducha S. y naſzą, bierzemy ći odźienie klerykowſkie, y obnażamy ćię z tey Duchowienſtwa ozdoby, zkładamy, degraduiemy, odźieramy, y wyzuwamy ćię z wſzelkiego święcenia, Dźierżaw Kośćielnych, y przywileiow klerykowſkich á iáko Duchowney Profeſyi niegodnego, wtrącamy ćię w niewolą odźienia świeckiego y ſtanu.* Te ſłowá wymowiwſzy Biſkup záczyna ſtrzydz włoſy ná głowie iego, y przytomnemu cyrulikowi rozkázuie, żeby *Degradowanemu* całą gło vę ogolił; mo wiąc przytym *ad Degradandum: Te velut ingratum &c. Ciebie iak niewdźięczne-*

go

go Syna od części Pańskiey do ktorey byłeś powołány odrzucamy, y koronę głowy twoiey, krolewskiego znak Kapłaństwa, z głowy twoiey zkładamy dla bezbożnośći rządow twoich.

18. Ták Degrádowánego w świeckie suknie ubieráią, ktorego ták ubránego iuż się więcey Biskup nie dotyka, ále tylko mowi. *Pronuntiamus &c. Dekretuiemy, żeby tego z wszelkiey godnośći y przywileiow Kapłańskich degradowanego, Iurisdykcya świecka w swoię moc wźięła.*

19. Ná ostátek ná dowod że Kośćioł S. nie instyguie ná śmierć degrádowánego, obroćiwszy się Biskup do Sędźiego mowi: *Domine Judex &c. Panie Sędźio prosimy was z wszelkim affektem ile możemy, żebyśćie dla miłośći Boskiey maiąc wzgląd na pobożność y miłosierdźie y na prośby nasze, naymizernicyszego tego nie podawali w niebeśpieczeństwo śmierći, albo odćięćia członkow.* To rzekszy Biskup odchodźi, á Sędźiá degrá-

do-

dowánego wźiąć pod wártę żołnierzom rozkázuie, y z nim iák z świeckim zbrodniem práwnie postępuie. Y ták śię ten ákt smutny y strászny kończy.

Co śię rzekło o Degrádácyi Kápłańskiey, to śię mowi o Degrádácyi z mnieyszego święcenia, z tym dokłádem że ubránemu według stopnia święcenia swego, te porządkiem insignia Biskup odbiera, ktore wźiął przy święceniu swoim.

ROZDZIAŁ IX.

O Rządách Kośćiołá Swiętego y o Concyliách.

Rzecz pewna że śię Kośćioł S. Rzymski rządźi *Monarchicè*, To słowo záś Monárchá z Greckiego na polskie tłumáczy śię Iednowładcá álbo Absolutny Pan ktory iáko głowá cáłym Páństwem swoim rządźi, co śię

nie

nie ták rozumie żeby ſam tylko rządźił, ále że inni rządzący w Pánſtwie od niego moc y dependencyą máią.

Pytánie Pierwſze

Jak ſię to rozumie że ſię Kośćioł S. Monarchicè *rządźi?*

Odp: Ták, że Oćiec S. Papież ma moc od ſamego Chryſtuſa *immediatè*, y zupełną władzę rządzenia Kośćiołem S. tey władzy udźiela Kárdynałom, Pátryarchom, Arcybiſkupom, Biſkupom, ći záś inſzemu Duchowienſtwu, wſzyſcy iednák ták Duchowni iáko y inni wierni Chrześćiánie, iák członki od głowy dependuią, y Głowie widomego Kośćiołá Chryſtuſowego poſłuſznemi ſą y bydź powinni. Ták y w ſtárym Teſtámenćie był ieden Naywyzſzy Kápłan ktory wſzyſtkiemi rządźił, y nikt ſię iego władzy ſprzećiwić nie śmiał, lubo ſtározakonny Kośćioł tylko

był

był ćieniem y figurą teráźnieyszego Kośćiołá S. Zátym słuszna rzecz żeby w Chrystusowym Kośćiele był ieden Naywyższy Kápłan, ktoryby nim iák Monárchá rządźił.

Pytanie Drugie.

Czyliż Chrystus Pan nie iest nászą nay wyższą Głową? że się y Papież głową Kośćioła S. názywa?

Odp: Bez wątpienia Chrystus Pan iest *simpliciter* naywyższą głową Kośćiołá S. Rzymski zás Papież iest iego Namiestnik, y postánowiona głowá Kośćiołá S. Chrystus Pan iest niewidomą głową, Papież widomą, Kośćioł bowiem Chrystusow iest widomy, y przyrownywa się uszykowánemu woysku. *Ut castrorum acies ordinata.* Zátym iáko w woysku nie dosyć iest że iest głowá nie widoma Krol álbo Cesarz, ále potrzebá ażeby byłá widoma, to iest *Generalissimus* álbo Naywyższy Hetmā, ták w Kośćiele Chrystusowym nie dosyć iest że Chrystus Pan iest iego

go niewidomą głową, ále potrzebá żeby byłá widoma w Naywyżſzym Namieſtniku Jego głowá zgromádzenia wiernych.

Pytánie Trzećie.

Czemu Kośćioł S. Rzymſki ieſt naypierwſzy miedzy wſzyſtkiemi innemi Kośćiołámi?

Odp: 1. Bo Rzymſki Kośćioł ma zawſze Biſkupow naſtępcow Piotra S. ktory był Xiążęćiem Apoſtołow SS. 2. Bo nigdy Rzymski Kośćioł od Wiary S. nie odpadł. 3. Bo żaden z Papieżow álbo Biskupow Rzymskich nigdy Heretykiem nie był; Co Heretycy o Zefirynie, Liberyuſzu, Zozymie, Wigiliuſzu, Honoryuſzu Papieżach piſzą iákoby heretykámi bydź mieli, ieſt ſzczery fałſz, y zwyczayna heretykow ná Kośćioł S. kálumnia.

Pytanie Czwarte.

Co ieſt Concilium?

Od: Jeſt zgromadzenie Prałatow Kośćiołá S. pod iedną pewną gło-

wą, traktuiących to, co do kontrowersyi Wiáry S. należy, ſtánowiąc prawa powſzechne ná pożytek y potrzebę Kośćiołá S.

Concilia ſą czworákie. 1. *Generalne* ná ktorym Oćiec S. álbo iego Legat prezyduie. 2. *Nacyonálne* ná ktorym Patryarcha álbo Prymas ma precedencyą. 3. *Prowincyalſkie* ná ktorym prezyduie Arcybiskup. 4. *Dyecezáńſkie* gdźie Prezydentem ieſt Biskup.

Pytanie Piąte.

Z iákiego fundamentu maią moc nakazywania Koncyliow pomienieni Práłáći Kośćioła S.?

Odp. Z piſma Swiętego, ktore świádczy *Actorum* 15. że Apoſtołowie SS. Concilium w Jeruzalem mieli, ná ktorym Piotr S. prezydował, iáko ſię z ſłow Jego pokazuie *Viſum eſt Spiritui S. & nobis. Zdało ſię Duchowi S. y nam.* Te záś Concilia Apoſtolskie trzy były. 1. *Act.* 1. ná

ná ktorym Maćiey S. obrany ná Apostolski urząd, 2. *Act:* 6. ná ktorym dwoch Dyakonow obrano. 3. ná ktorym traktowano o ceremoniach Zakonu.

Pytánie Szoste.

Ktorych Ceremonij zażywa Kościoł S. ná Conciliach osobliwie Generalnych?

Odp: 1. Náznacza Oćiec S. dźień ktorego się ma záczynáć Concilium, nákazuie modlitwy y posty ná uproszenie ássystencyi Ducha S. 2. Náznáczonego dnia zgromadzaią się Prałaći, ubrany każdy według godnośći swoiey. 3. Ták ubráni parami do Kośćiołá wchodzą, przed ktoremi Krucifix Kapłan nieśie. 4. Ják wnijdą do Kośćiołá, upadaią ná kolana śpiewaiąc *Veni Creator*, wzywaiąc Ducha S. Potym się Msza S. zaczyna, podczas ktorey ma mowę zácny ktory Kaznodźieia. 5. Po skonczoney Mszy S. rozkázuią wyniść ludźiom nie należącym do Concilium. 6. Záśiadáią Práłaći na-

le-

leżące sobie mieyscá, pierwsze ma Oćiec S. álbo Jego Legat iákim Legatem był ná Concilium Trydentskim nász Polak Hosyusz Kárdynał Biskup Wárminski. 7. Czytáne bywa *Diploma* álbo list Papieski, w ktorym wyrażone są przyczyny zgromádzonego Concilium. 8. Obieráią Officialistow Concilij. 9. Publikuią práwá ktore się ná Concilium záchowáć máią. 10. Przyimuie Concilium Oratorow albo Posłow od rożnych Krolow y Pánow, wprzod iednák powinni pokazać pátentá od Pryncypałow swoich. 11. Exáminuią pilnie wszelkie punktá trudnośći, dla ktorych Concilium zebráne, te ułátwiáią y kōkluduią. 12. Cokolwiek zkonkluduie Concilium, Sekretarze Concilij piszą, á potym publicznie czytáią. 13. Ná koncu káżdey sessyi náznáczaią dźień y czás drugiey sessyi. 14. Po skończonym Concilium wszyscy się Práłaći przytomni pod-

podpiſuią, potym Oycu S. zá páſterskie ſtáránie o dobro Kośćielne dźiękuią, tákże Ceſarzowi, Krolom, y Páuom Chrześćiánskim zá obronę, potym wſzyſtkim Oycom zgromádzonym Papież, álbo Jego naypierwſzy Legat imieniem Papieskim, błogosłáwieńſtwo dáie, y Concilium ſię kończy. Ná oſtátek Papież Concilium potwierdza.

ROZDZIAŁ X.

O Ceremoniách Sákrámentu Małżenſtwá.

Pytanie Pierwſze

Czemu ślub poprzedzáć powinny trzy zapowiedźi Kośćielne?

Odp: Z rożnych przyczyn. 1. Dla tego żeby ieżeli iáka przeſzkoda do małżeńſtwá znaydowáła ſię między máiącemi ſię bráć, Plebánowi albo od niego wyſtáwionemu Duchownemu oznáymiona byłá. 2. Dla uchronienia ſię wielu oſzu-

ſzukánia y zdrad, ktoreby z pokątnego małżenſtwá wyniknąć mogły. Zwyczay zapowiedźi począł ſię ná Concilium Láteránenskim zá Innocentego III. Papieżá, ktore potwierdźiło y chowáć nákazało Concilium Trydentskie *Seſſ:* 24.

Pytánie Drugie.

Czemu podczás Adwentu y Poſtu z muzykámi, tancami, y innemi znakami radośći, nie godźi ſię weſela odpráwowáć?

Odp: Bo te czáſy ſą czaſem modlitwy y pokuty, w ktore nie przyſtoyna światowie ſię cieſzyć. Ten zwyczay záczął ſię ieſzcze Roku 356. na Laodycenskim Concilium za Papieża Liberyuſza, na ktorym te świątowośći zakazane temi ſłowy: *Non oportet in Quadrageſima nuptias celebrare.*

Pytánie Trzećie.

Dla czego ná bránie ślubu do Kośćiołá iść potrzebá, iżáliżby w domu ślubu bráć nie można?

Odp:

Odp: Dla tego żeby nowe małżeństwo od BOGA y Boskiego błogosławieństwá początek wźięło, 2. Zeby w Kościele przez Kápłańskie nápomnienie zrozumieli iák pobożnie y świątobliwie w tym stanie sprawowáć się maią. Sama też słuszność wyćiąga, że ponieważ Małżeństwo iest Sákrámentem, áby w Kośćiele ádministrowáne było. Zwyczay ten zaczął się zá czasu Sotera Papieża S. Roku 163, y S. Ewarystus rozkazuie, żeby w Kośćiele biorący ślub, błogosławieństwo od Kápłana bráli. *Cum precibus & oblationibus ut, mos est à Sacerdote benedicantur.*

Pytánie Czwarte.

Co znáczy pierśćień y czemu go ná serdeczny palec biorącym ślub, Kápłan kładźie?

Odp: Ná znák że iáko pierśćień żadnego końca nie ma, ták wiárá y miłość Małżonkow kończyć się nie ma, chyba śmierćią. Jáko pięknie o

tym Ambroży S. mowi, *in Lucæ Cap: 15. Annulus quid eſt aliud niſi ſinceræ fidei ſignaculum? Pierśćień co ieſt innego ieżeli nie ſzczerey wiary znak?* Ze záś ten pierśćień ná ſerdeczny palec kładźie Kápłan, ta ieſt rácya, bo iák Gellius piſze: od tego palca idźie żyłka do ſercá, ktore ieſt mieyſcem miłośći, ktora zawſze w Małżeńſtwie trwać powinna.

Pytánie Piąte.

Ziákiey przyczyny biorący ślub podáią ſobie ręce ktore Kapłan ſtułą wiąże?

Odp: Z tey: że ći nowi Małżonkowie dáią ſobie ręce, obiecuiąc zobopolną pomoc w wſzelakich okolicznośćiach, związywánie zaś ſtułą znáczy, że związkiem Małżeńſtwa tak ſą ſkrępowani, że iedno drugiego áż do śmierći bez grzechu ćiężkiego porzućić niemoże. Ná oſtatek daie Kápłan błogoſławieńſtwo, á to przykładem ſamego Bogá ktory pierwſzemu Małżeńſtwu Adama y Ewy błogoſławił.

Pyta-

Pytanie Szoſte.

Zkąd ten zwyczay że Pannę zwyczaynie do ślubu prowadzą?

Odp: Z przykładu ſamego BOGA ktory *Gen: 2.* ſtworzywſzy Ewę zaprowadźił ią do Adama.

Pytanie Siodme.

Dla czego gdy ſię kto powtornie żeni albo ktora powtornie zá mąż idzie, błogoſłáwieńſtwá Kápłańſkiego nie bierze?

Odp: Dla tego iż ſtan Małżeńſki wyraża ziednoczenie ſię Chryſtuſa z Kośćiołem ſwoim iáko z oblubienicą, iáko mowi Apoſtoł S. *ad Ephes 5. Sákrámént ten wielki, ia zaś mowię w Chryſtuśie y w Kośćiele.* Więc że powtornie ślub biorący nie wyrażaią więcey Duchownego Małżeńſtwa z Kośćiołem, iako ktorych ſercá y krew ieſt rozdźielona, zátym nie przyzwoita dawać im błogoſławieńſtwo. 2. Dla tego że przy braniu pierwſzego ślubu iuż wźięli błogoſławieńſtwo ná otrzymanie potomſtwa od BOGA, ktore gdy nie ieſt

znieśione, zátym powtarzać go nie potrzeba.

Pytánie Osme.

Czemu się nie godźi w bliskim pokrewieństwie tak Duchownym iako y ćielesnym żenić?

Odp: Dla samey nieprzystoyności, zda się bowiem náturze nieiako przećiwna, łączyć się ćiáłem w bliskim pokrewieństwie, iakoż z tey rácyi zakazali rożni Papieże tákiego Małżeństwa iáko Calixtus S. Roku 217. Mikołay II. *Can. u.* Alexander II. y inni. Teodatus zaś Papież zakazał Małżeństwa międży zpowinowaconemi Duchownie.

Pytánie Dźiewiąte.

Czemu się niegodźi wiecey żon mieć nád iedne?

Odp: Sam Pan BOG dał tego przyczynę, ponieważ Adámowi iednę tylko żonę dał, lubo w ten czas potrzebne było rozmnożenie ludźi. 2. Bo iáko się rzekło, stan Małżeński reprezentuie Duchowne złączenie Chry-

Chrystusa z Kościołē, więc iáko Chrystus iednę tylko ma Oblubienicę, to iest Kościoł S. ták też mąż iednę tylko żonę mieć powinien, y nie czytamy też w Pismie S. żeby przed potopem miał ktory mąż wiele żon, oprocz Lamecha ktorego Mikołay S. Papież w liście do Krolá Lotaryusza nazywa cudzołożcą. 3. Dla wielu nieprzystoynośći ktoreby pochodźiły z wielośći żon.

Pytanie Dźieśiąte.

Czemu P. BOG po potopie dopuśćił mieć więcey żon niż iednę, iako się pokazuie na wielu starego Testamentu Oycach Swiętych ktorzy wiele żon mieli?

Odp: Trzeba wiedźieć, że się ná trzy wieki czas od stworzenia Swiátá dźieli. Pierwszy od Adama aż do Abráháma. 2. Od Abráhama aż do Chrystusá. 3. Od Chrystusá aż do skończenia świátá. W pierwszym tedy wieku świátá trwałá *monogamia*, to iest nie godźiło się tylko iednę żonę mieć. W drugim wieku Swiátá

pozwolono wielośći żon. W trzećim wieku od Chrystuſa zakazane wielożeństwo. Przez co ſię to rozumie, że BOG Wſzechmogący ná początku Swiátá ſtan Małżeński w doſkonáłośći poſtanowił. W drugim wieku z łáſki pozwolił wielożeństwa, co ſię iednák przećiwiło doſkonałośći Małżeństwa: W trzećim wieku Chryſtus P. ſtan Małżeński do pierwſzey doſkonałośći przywiodł, właśnie iáko BOG ludzką náturę doſkonałą ſtworzył, ktora potym przez grzech zepſowana, znowu przez CHRYSTUSA odnowiona y reparowana iest.

ROZDZIAŁ XI.

O Ceremoniách Koronácyi Krolewſkiey.

Niżeli Krol koronowány bywa, powinien ſię według Pontyfikáłu Rzymſkiego przez trzydniowy poſt do tego áktu y do

Kom-

Kommunij S. gotowáć, ná ten záś ákt procz świeckich Pánow Senátorow y Miniſtrow máią bydź wezwáni Biſkupi cáłego Kroleſtwá dla áſſyſtencyi koronuiącemu Królá Metropolitano álbo Prymaſowi.

Pytánie Pierwſze.

Ktore ſą Ceremonie koronácyi Królá?

Odp: 1. Biſkupi przyprowadzaią Królá wzbroię ubránego do Prymaſa, ktoremu Krol przez nákłonienie głowy rewerencyą czyni, uznáiąc rowną bydź godność Kápłaństwa iáko y Kroleſtwa.

2. Pierwſzy z Biſkupow Imieniem Kośćiołá S. do Prymaſa mowi: *Reverendiſſime Pater* &c. *Nayprzewielebnieyſzy Oycze żąda S. Mátká Kośćioł Kátolicki, żebyśćie przytomnego odważnego Rycerza ná Krolewſką godność wywyżſzyli.*

3. Prymas pyta: *Wiećie czy ieſt godźien y ſpoſobny do tey godnośći? ktoremu odpowiadaią: Wiemy y*

 wie-

wierzemy że iest godźien y pożyteczny Kośćiołowi Bożemu y rządom Krolestwa tego. A Prymas odpowiada: *DEO gratias, BOGU dźięki.*

4. Uśiada Krol w pośrzodku Biskupow, do ktorego śiedzący Prymas ma mowę, nápominaiąc go żeby się tak sprawował ná Krolestwie, iako ná dobrego y pobożnego Królá náleży.

5. Po tey mowie wstáie Krol y odkrywszy głowę klęka przed Prymasem, przyśięgaiąc ná Ewángelie Swiete iáko praw Kośćielnych y Koronnych przestrzegáć będźie, y każdemu y naymnieyszemu w Krolestwie swoim sprawiedliwość czynić zechce. Po ktorey przyśiędze rękę Prymasowską z uczćiwośćią cáluie.

6. Potym Prymas powstawszy mowi z Biskupami ássystuiącemi nád Krolem modlitwę, ktorą skończywszy

7. Upada ná kolana Prymas z Bisku-

ſkupami, á Krol ná źiemi krzyżem leży, nád ktorym Litánią mowią, á przyſzedſzy do tych słow: *Abyś wſzyſtkim wiernym &c.* Powſtáie Prymas, wźiąwſzy w lewą rękę Pástorał czyni krzyż nád leżącym Krolem, mowiąc po dwa rázy: *Zebyś tego obranego Krolem, maiącego ſię koronowáć, błogosłáwić* (powtore przydáie) *y poświęćić raczył.*

8. Po ſkończoney Litanij śiada Prymas ná Faldistorium, przed ktorym upada ná kolana Krol, ktorego prawą rękę między dłonią y łokćiem ná krzyż Oleiem S. namaſzcza, ná znak tego że Krol w docześnych rzeczach Krolá nád Krolmi JEZUSA, ktory iest *Unctus Domini*, reprezentuie, y ma moc od niego ná rządzenie poddanych ſwoich.

9. Po ſkończonych tych Ceremoniach záczyna Prymas Mſzą S. ktorey (oddaliwſzy ſię trochę od Ołtarza) Krol z Biſkupami áſſystuie, á przyſzedſzy Prymas do tráktu

álbo *Alleluia* przestaie, tym czáſem Krolá do Zakryſtyi álbo pod Namiot ná to zgotowany prowadzą gdźie mu bárki między rámionámi namaſzczaią Oleiem S. przez co ſię znáczy że żąda Kośćioł S. Ducha Przenayś: ktorego figuruie Oley, żeby Krolowi dał moc ná znoſzenie ćiężarow w rządzeniu Krolestwa.

10. Potym ubieraią Krolá w Krolewſkie ſzaty ták ubrány wychodźi z Senátorámi y z innemi Pány y Biſkupami do Kośćiołá gdźie Mſzy S. klęcząc ſłucha.

11. Po ſkończonym *Graduale* uśiada Prymas ná Faldistorium, ktoremu Krol przyprowadzony od Biſkupow czyni rewerencyą, y przed nim ná kolana upada, zátym Prymas wźiąwſzy miecz goły daie go Krolowi mowiąc: *Accipe gladium de Altari, &c*, ktorymi ſłowy nápomina go żeby ták Kośćiołá Swiętego iáko y poddanych ſwoich tym mieczem bronił, y przećiwko nieprzyiaćio-

iaćiołom walczył, złych y niezbożnych z Páństwa swego wykorzeniał. Potym ieden z Ministrow kłádźie miecz w pochwy, od ktorego wźiąwszy go Prymas przypasuie go Krolowi mowiąc: *Accingere gladio. &c.*

12. Potym Krol dobywa miecza ktory mężnie obroćiwszy, zamach nim czyni, przez co się znaczy, że ochotnie y nie leniwie chce miecza tego zażywać ná wykonanie tego ná co mu dany.

13. Włożywszy miecz w pochwy, wprzod go o Rámię otarszy Krol, przed Prymasem uklęka, ktoremu Prymas Koronę (z Ołtarza ią wźiąwszy) wraz z innemi Biskupami ná głowę kłádźie mowiąc: *Accipe coronam Regni* &c. *Weźmi koronę Krolestwa, ktora lubo od niegodnych, iednakże od Biskupich rąk kłádźie się ná głowę Twoię, w Imię Oyca &c.* Zaraz potym podaie mu y Sceptrū mowiąc: *Accipe Virgam virtutis &c.* ktoremi słowy Krolá nápomina, żeby piastował pobożnych,

straszny był złym, żeby błądzących uczył drogi, upadaiącym podawał rękę, rozpraszał hardych y wywyższał pokornych.

14. Po zákończeniu tych ceremonij odpasuią Krolowi miecz ktory wźiąwszy ieden z Ministrow, przed Krolem go nieśie, á Prymas z Biskupami prowadźi Królá maiącego Sceptrum w ręku, y Koronę ná głowie do Tronu, á intronizuiąc albo sadzaiąc ná Tronie Królá mowi: *Sta & retine amodo locum &c.* *Stoy y miey mieysce od Bogá Tobie dane władzą Wszechmogącego BOGA, y przez teraznieysze oddanie nasze, to iest wszystkich Biskupow y wszystkich sług Boskich &c.*

15. Potym záczyna Prymas *Te Deum laudamus*, ktore gdy Duchowni śpiewaią, Prymas przystępuie do Królá y po prawey ręce Jego stoi, po skończonym záś *Te Deum laudamus* niektore modlitwy nád Krolem mowi, po ktorych

16.

16. Powraca Prymas do Ołtarza, y śiadszy w Infule przed Ołtarzem Mszą Swiętą áż do *Offertorium* czytá, do ktorego Krol z Senátorami y Pánámi przyszedszy ofiáruie mu złoto według upodobania, y rękę Prymasowską cáłuie. Złoto daie ná znák tego, że bogáctwa Królestwa ma od BOGA przez sług Jego to iest Biskupow. 2. Dáie złoto ná dowod że miłośćią ktorą figuruie złoto ták ku BOGU iáko y ku cáłemu Krolestwu záłzczycáć śię zechce.

17. Po Offertorium słucha Krol Mszy S. áż do Kōmunij, podczas ktorey przyszedszy do Ołtarza, nábożnie z rąk Prymasá rękę wprzod pocałowawszy Ciáło Páńskie bierze. Po ktorey do Tronu swego powraca, á Prymas Mszą S. solemną benedykcyą konkluduie. Y tym śię ákt Koronácyi kończy.

Pytanie Drugie.

Ktore są Ceremonie koronácyi Krolowey?

Odp: Prawie te wszystkie ktore

przy Krolewſkiey koronácyi. Oprocz tego: że

1. Krol po Intronizacyi ſwoiey powſtawſzy z Tronu w Aſſyſtencyi Biſkupow y Pánow, Sceptrum máiąc w ręku, w Koronie do Prymaſa przyſtępuie, y zdiąwſzy Koronę z głowy prośi o koronácyą Krolowey mowiąc: *Reverendiſſime Pater &c. Nayprzewielebnieyſzy Oycze prośimy żebyśćie żonę naſzę nam od BOGA daną błogosłáwic y koroną Krolewſką ozdobić ráczyli, ná część y chwałę Zbáwićiela náſzego JEZUSA Chryſtuſá.* Potym Krol do Tronu ſwego powraca.

2. Krolowa z Biſkupami z rozpuſzczonemi włoſami, z nákrytą głową w zwyczaynych ſukniach do Prymaſa przyſtępuie, ktoremu ſię pokłoniwſzy, klęknąwſzy, rękę Jego cáłuie.

3. Potym Krolowa ná źiemie upada nád ktorą (iáko wzwyż ſię mowiło) Litánie Biſkupi mowią. Po ktorey niektore Modlitwy zmowiwſzy,

wſzy, námaſzcza Jey Prymas rękę, koronuie, y Sceptrum daie ták iáko Krolowi.

4. Krolowa podobnym ſpoſobem iáko y Krol złoto Prymaſowi ofiáruie.

To ſię tzekło o koronacyi Krolowey ktora wraz z Krolem kroluie, inſze bowiem ſą Ceremonie koronácyi Krolowey ſamowładney, álbo ſámey pánuiącey, co że ſię u nas w Polſzcze nigdy niepráktykuie, zátym ſię te ceremonie opuſzczaią. Przećież dla ćiekáwośći ludzkiey to námieniam, że ſię mało co, y to w ſłowach tylko, od Ceremonij koronácyi Krolá rożnią te Ceremonie, wyiąwſzy że Jey miecza Biſkup koronuiący nie daie.

CZĘSC III.

O Ceremoniach Ktore przez Rok ná rożne dni przypadaią.

ROZDZIAŁ I.

O Niedźielách y Swiętách.

Pytánie Pierwſze.

Czemu Niedźiele w Nowym Teſtámenćie nie Soboty święciemy?

Odp: Daie tego przyczynę drugie Concilium Matiſkonenſkie Roku 588. temi ſłowy: *Cuſtodire debemus* &c. *Mamy obſerwowáć Niedźielę, w ktorą nas Pan znowu urodźił y od grzechow uwolnił.* Więc że nowy Zakon przez zeſłánie Duchá Przen: y chwalebne Zmartwychwſtánie Chryſtuſowe, w Niedźielę ſię záczął, słuſzna, żeby większą obſerwancyą Niedźiela miała, niżeli Sobota. 2. Y z tey przyczyny Niedźielę mamy święćić, bo tego dnia záczęło ſię dźieło ſtwo-

rzenia Swiátá, y tego tákże dnia ſtáło ſię Odkupienie czyli odnowienie Swiátá. O czym pięknie S. Izydor *lib: 1. de Off: Cap: 24.* mowi: *Dominicum diem Apoſtoli &c. Zeby Niedźielę święćić, poſtanowili Apoſtołowie SS. bo tego dnia Zbawićiel naſz Zmartwychwſtał, dla tego dźień Niedźielny zowie ſię dniem Páńſkim, w ktorym wſtrzymać ſię mamy od robot y zyſkow doczeſnych, á ſamemu BOGU ſłużyć, maiąc nádźieię przyſzłego zmartwychwſtania naſzego.*

Pytanie Drugie.

Ják dawno poſtanowiono Niedźielę święćić nie Sobotę?

Odp: Dopiero ſię powiedźiáło z Izydora S. że to Apoſtołowie SS. poſtanowili, y ten zwyczay Niedźiele święćić miał záwſze Kośćioł S, zá Apoſtolſką tradycyą. Co potym rożne Concilia záczą wſzy od pierwſzego wieku uchwaliły. Y Jan S. *Apoc: 1.* Niedźielę dniem Páńſkim nazywa.

Pyta-

Pytanie Trzećie.

Czy mogliż Apostołowie SS. Sobotę w Niedźielę zamienić?

Odp: Mogli bez wątpienia, ieżeli P. Bog przez Moyżesza wyprowadźiwszy lud Izráelski z niewoli Egipskiey, Szabasz álbo Sobotę święćić rozkazał, á to dla tego, że skończywszy dźieło stworzenia, tego dnia spoczął. Ták też mogł przez Apostołow y Kośćioł swoy, znioższy stary Testament znieść y święcenie Soboty, zámieniaiąc to święcenie ná Niedźielę, ktorego dnia Chrystus Swiát z niewoli szatańskiey przez swoie chwalebne Zmartwychwstanie wybawił. Procz tego święcenie Soboty tylko ceremonia w starym Testamenćie byłá, ktora zá postanowieniem Nowego Testamentu ustałá.

Pytánie Czwarte.

Z iákiey przyczyny odpráwuią się Processye około Kośćiołá w Niedźiele y wielkie Swięta?

Odp: 1. To się dźieie ná pámiątkę

y ná

y ná część Zmartwychwstánia Chrystusowego. 2. Zeby Niedźiele y większe Swięta z tym większą uroczystośćią odprawowały się. 3. Processye są iawnym tryumfem Krzyżá Chrystusowego y wiáry nászey. Zátym słuszna, áby się od Krzyżá Chrystusowego cáły tydźień záczynał. 4. Krzyż y Chorągwie ná tákich Processyach nápominaią zgromadzonych Chrześćian, żeby się, iáko będący pod Chorągwią Krzyżá Chrystusowego, mężnie z nieprzyiaćielem duszným potykáli. Ten zwyczay záczął się zá Agápita I. Papieżá.

Pytánie Piąte.

Kto y z iákiey przyczyny postanowił Swięta?

Odp: Felix Papież S. Roku 272. niektore Swięta pierwszy postanowił, ktorych zá czasem inni Oycowie SS. Papieże przyczynili, á to z tych przyczyn: 1. Zeby BOG był chwalony w Swiętych swoich, iáko nas nápomina Psálmistá: *Laudate Domi-*

minum in Sanctis ejus. Chwalcie Paná w Swiętych Iego. 2. Zebyśmy ſobie przypominali ich cnoty y świątobliwe życie, ſtáráiąc ſię Swiętych Páńſkich náśládowáć. Jáko mowi *Aug: S. Solelemnitates Martyrum &c. Uroczyſtośći Męczennikow ſą nápominania do męczeńſtwa, żebyśmy ſię náśládowáć nie lenili, co nam miło obchodźić.* 3. Zebyśmy przez czczenie SS. Páńſkich, ich przyczyny á przez tę łáſki Boſkiey doſtąpić mogli, iáko tenże Aug: S. mowi: *Ilekroć Bráćia naymilśi SS. Męczennikow uroczyſtośći obchodźimy, tylekroć oczekiwamy zá ich przyczyną doſtąpienia od Páná dobrodźieyſtw.*

Pytanie Szoſte.

Czemu tylko Czterech Ewangeliſtow y czterech przednieyſzych SS. Kośćielnych Doktorow?

Odp: Rzecz prawdźiwa, że więcey Ewángelij pod Imieniem rożnych Apoſtołow ogłoſzonych było iáko to Ewángelia S. Bartłomieia, Filippa, Jędrzeia, y Nikodema, ále te iáko

apo-

apocripha álbo podrzucone zniosł Kośćioł S. Czterech tylko Ewangelistow uznaiąc, á to z tych przyczyn: 1. Ze ták obiawił Kośćiołowi swoiemu Duch S. przez Proroka Ezechielá *Cap.* 1. Przez czworo zwierząt iáko 1. przez Orłá 2. przez Lwa 3. przez człowieka 4. przez Wołu. Co y Jan S. w obiawieniu swoim widźiał. Z kąd Kośćioł S. przez gornolotnego Orłá rozumie Janá S. ponieważ Jan S. nád wszystkich Ewangelistow wyżey się wzniosł, zaczynaiąc Ewangelią swoię od Bostwa Chrystusowego. 2. Przez Lwa rozumie Márká S. 1. dlatego: że swoię Ewángelią záczął o Janie, iáko o Głośie brzmiącym ná puszczy. 2. Bo Márek S. naywięcey pisał o Zmartwychwstaniu Chrystusowym, ktory się dla zwyćięstwa swego z śmierći, przyrownywa do Lwa *Vicit Leo de tribu Juda.* 3. Przez Wołu rozumie Łukasza S. bo iego Ewángelia naylepiey wyraża Mękę y śmierć Chrystuso-

ſtuſową, przez ktorą ſię ná ofiárę BOGU Oycu (iáko przedtym ofiárowáno woły y ćielęta) ofiárował. Z teyże rácyi Ewángelia Jego poczyna ſię od Kápłańſtwa Zacháryaſzowego. 4. Przez człowieka rozumie ſię Mátheuſz S. bo Jego Ewángelia opiſuie Rodzay Chryſtuſa Páná ile człowieka. Czterech Ewángeliſtow znaczyły też 1. cztery rzeki wynikáiące z Ráiu, to ieſt Fiſon, Gehon, Tygrys y Eufrates, od ktorych rzek iáko cáły świát był ſkrápiany, ták cáły świátá náuką Ewángeliſtow SS. 2. Znáczył Ewángeliſtow woz Aminadaba ná czterech kołách, iáko bowiem wożem rożne rzeczy po rożnych częśćiach świátá wożone bywaią, ták náuka Chryſtuſowa przez czterech SS. Ewángeliſtow po cáłym świećie ieſt rozniesiona. Zkąd ſię pokazuie że Luter bárdzo nierychło ſię ziawil, ktory ſię kołem Kośćiołá S. názwał. Ale rzeczeſz: *Wſzák piąte koło ieſt naylepſze, toć Luter mogł być piąpią-*

piątym kołem duchownego wozu Kośćiołá S. Odp: Prawda ieſt że piąte koło ieſt dobre gdy ſię ktore ze czterech połámie, ále że ſię báć nie potrzebá áby ſię Ewángeliczne kołá połamały, zátym niech to piąte (Luter) zá wozem wiśi, álbo iák niepotrzebne gdźie w kąćie leży.

Co ſię rzekło o Ewángeliſtach S. to ſię mowi o Nayprzednieyſzych Czterech Doktorách SS. Procz tego ieſt y ta przyczyna, bo ći czterech SS. Doktorowie, to ieſt S. Hieronim, S. Ambroży, S. Augustyn, S. Grzegorz, ſą naypierwśi tłumacze czterech Ewangelij SS. á iáko Piſmo S. w czworákim ſenśie rozumiane bydź może, ták go czworakim ſenſem ćiż Doktorowie SS. tłumaczyli. 1. Hieronim S w literalnym ſenśie. 2. w Allegorycznym S. Ambroży. 3. w Moralnym S. Grzegorz. 4. w Anagogicznym S. Augustyn. Wielkie też podobieńſtwo miał starodawny Kośćioł z Kośćio-

lem

łem Chrystusowym. W starym Testamenćie był ieden Zakonodawca Moyżesz, w nowym ieden Zakonodawca Chrystus, w starym było czterech większych Prorokow Izaiasz, Jeremiasz, Ezechiel y Dániel, w nowym czterech Ewángelistow. W starym było dwunastu mnieyszych Prorokow, w nowym dwunastu Apostołow. W starym procz wielu Doktorow naypierwśi czterech: Dáwid, Sálomon, *Syrách*, Esdras, w nowym procz innych, iest czterech Doktorow wzwyżpomienionych.

Pytanie Siodme.

Co znáczy Festum Duplex *albo* semiduplex, *to iest Dupliczne álbo semidupliczne Swięto?*

Odp: Swięto Dupliczne iest większe *Swięto*, w ktorym się przed Psalmami y po Psalmach cáłe Antyfony mowią, á dla większey uroczystośći opuszczaią się *Preces* y Kommemoracye *SS.* Páńskich, w tákie też *Swię*to nie godźi się mieć Mszy *S. de Re*-

quiem,

quiem, chyba że ćiáło umárłego przytomne ieſt w Kośćiele. Swięto ſemidupliczne to ſię názywa, w ktorym przed Pſalmem nie cáłá ſię Antyfona mowi, áni ſię w nie *Preces* y kommemorácye opuſzczáią, ma iednák y to Swięto dźiewięć lekcyi y trzy Nokturny, żeby ſię *à ſimplici* od Swięta proſtego ktore tylko ma ieden Nokturn rożniło.

Pytánie Oſme.

Czemu dźień Sobotny Nayś: Pánnie ieſt poświęcony?

Odp: 1. W Konſtantynopolu álbo w Stambule był Obraz Nayś: Mátki, ná ktorym záſłona byłá, ktora ſię ſama po Nieſzporze w Piątek otwierała, y ták otwarty Obraz był przez 24. godźin, dopiero ſię po Nieſzporze w Sobotę ſamaż firánká záſłániałá, z ktorego cudu Wierni záczęli dźień Sobotni ná honor Nayś: Mátki święćić. 2. Dla tego: że po śmierći y pogrzebie Chryſtuſowym w Sobotę Wielkonocną Apoſtołowie po-

ućiekáli y o Zmartwychwſtániu Jego wątpili, w ſamey Nayś: Pánnie wiárá Chryſtuſa Páná zupełnie zoſtawałá. Zwyczay czytania Wotywy álbo Mſzy S. o Nayś: Mátce w Sobotę, záczął ſię zá S. Piotra Damiana.

Pytánie Dźiewiąte.

Czemu ſię niektore Swięta z Oktawą odprawuią?

Odp: Dla większey uroczyſtośći, z ktorą Kośćioł S. niektore Swięta obchodźi, fundament ma z Piſma ktore mowi: *Dies octavus eſt celeberrimus & Sanctiſſimus.* W pierwſzym dniu winſzuiemy SS. Páńſkim ſzczęśćia z ich drogiey śmierći. W oſmym winſzuiemy Im przyſzłego Zmártwychſtánia.

Pytánie Dźieśiąte.

Jeżeli nie uymuiemy czći BOGU gdy Swiętych Iego czćimy?

Odp: Bynaymniey. Izaliż ten uymuie czći Krolowi, ktory Jego Mátkę, Miniſtrow, y przyiaćioł czći? czyli

czyli ſam P. BOG nie czći przyiaćioł ſwoich to ieſt Swiętych, *Nimis honorificati ſunt amici Tui DEUS*, gdyby BOG niechćiał, żeby czczono Swiętych Jego, nie czyniłby przez nich w Ich Obrazách ták wiele cudow. To záś co mowi Bog: *Honoru mego nikomu nie dam*, rozumie ſię o czći Boſkiey, ktorey żadnemu Swiętemu nikt bez báłwochwalſtwa wyrządzać nie może. My prawowierni Kátolicy czcząc Swiętych, czczemy BOGA, y owſzem ſamego BOGA w Swiętych Jego czćimy y chwalemy. Alećy ſami Luterſcy Predykanći (ktorzy ták bárdzo cenſuruią czczenie Swiętych) lubią gdy kto przed ich żonámi álbo dźiećmi uchyli czapki, álbo ich innym ſpoſobem uczći.

ROZDZIAŁ II.

O Kośćiołách, y ich Poświęcániu.

Pytánie Pierwſze.

Dla czego Kośćioły buduią?

 Odp:

Odp: 1. Zeby ſię w nich BOGU modlić, iáko Chryſtus P. mowi; *Domus mea Domus orationis.* 2. Zeby w nich BOGU náleżącą ofiárę ofiárowáć, iáko P. BOG do Sálomona mowi; *Elegi locum iſtum, in locum Sacrificij. Obrałem to mieyſce ná mieyſce ofiáry.* 3. Zeby BOG miał przyzwoite ſobie ná ziemi mieſzkánie, iáko nápiſano 2. *Paral:7. Obrałem ſobie to mieyſce y poświęcił, żeby w nim Imię moie było záwſze ná wieki.* 4. Dla opowiadania w Kośćiołách słowá Bożego, ádminiſtrowania Sákrámentow, dla godnego chowania Nayś: Sákrámentu Táiemnic, y kośći SS; dla tego żaden narod ták dźiki nie był, żeby Bogom ſwoim Kośćiołow nie ſtáwiał, iáko Plutarchus świádczy: *Si quas forte Regiones &c. Jeżeli w niektorych kráiách przypatrywáć ſię będźieſz, możeſz nátráfić na Miáſta bez murow, bez Krolow, beż bogáctw, bez Szkoł, bez pieniędzy, ale nikt Miáſta bez Kośćiołá nie obaczy.* Jeżeli Pogánie ſwoim fał-

ſzy-

ſzywym Bogom koſztowne Kośćioły budowáli, iáko daleko ſłuszniey-ſza, BOGU prawdźiwemu Kośćioły ſtawiáć? Jeżeli Dáwid y Sálomon ták wiele złotá y bogactw ná budowánie Kośćiołá Jerozolimſkiego łożyli, żeby godne mieſzkánie miáłá Arká Pańſka, czy nie ſłuſznieyſza, dla prawdźiwey Arki, to ieſt Chryſtuſa, wſpaniałe Kośćioły budowáć?

Pytánie Drugie.

Ják dáwno poczęli Kośćioły Chrześćianie (mieć?

Odp: Jeżeli ſię przez Kośćioły rozumieią mieyſca w ktorych ſię Chrześćianie modlili, Sákrámenta SS. przyimowáli, ſłowá Bożego ſłuchali, rzecz prawdźiwa, że od czaſow Apoſtolſkich tákie Kośćioły mieli, iáko ſię z Dźieiow Apoſt: pokazuie. Jeżeli ſię záś przez Kośćioły rozumieią wſpaniałe iawne budowánia, táki Kośćioł pierwſzy ſtanął zá czaſow Sylweſtra I. Papieża Roku 318. ktorego czáſu Konſtantyn Wielki Ceſarz przyiąwſzy Wiárę S. od po-

mienionego Pápieża S. ochrzczony, nie tylko pozwolił Chrześćianom Kośćioły budowáć, ále ſam ná Pałacu ſwoim nazwanym Lateran, wſpániały Kośćioł wybudował, od ktorego ſtałá nie daleko káplica S. Jana Chrzćićiela, w ktorey pomieniony Ceſarz był ochrzczony. Tę Sylweſter S. ku czći Zbáwićiela náſzego poświęćił. Potym tenże bogoboyny Ceſarz w Roku 324. dwa inne Kośćioły wyſtawił. Pierwſzy S. Piotra ná Wátykánie, 2. S. Pawłá *Via oſtienſi*, ná ktorych fundamenta dwanáśćie koſzow źiemi ná rámionach ſwoich wynioſł ná część dwunaſtu Apoſtołow SS. Procz tych Kośćiołow wiele innych po páńſtwie Rzymſkim, iáko w Jeruzálem pobudował.

Pytánie Trzećie.

Czemu zwyczaynie ná wſchod ſłońcá Kośćioły buduią?

Odp: 1. Bo wſchod ſłońcá ieſt nayprzednieyſza część Niebá y źiemi. 2. Bo ná wſchodźie Chryſtus Pan

umarł,

umarł, y do Niebá wstąpił. Zkąd mowi Dawid: *Adorabimus in loco ubi steterunt pedes Ejus.*

Pytánie Czwarte.

Ktorych Ceremonij záżywa Kośćioł S. przy poświącaniu Kośćiołow?

Odp: 1. Náprzod iák napięknie y Kośćioł chędożą y ubieráią, ná znák że duſza náſza ktora ieſt Kośćiołem Ducha S. ma bydź z wſzelkiey ſzpetnośći grżechowey oczyſzczona.

2. Obchodźi po trzykroć Biſkup Kośćioł, wſzyſtko dobrze uważaiąc, ná znák żeśmy w myślách, w mowách, y uczynkách, powinni bydź przezornemi

3. Uderza Biſkup po trzykroć w Kośćielne drzwi, ná znák że troiákiemi inſtynktámi Chryſtus do mieſzkánia ſercá náſzego kołace. *Ecce ſto ad oſtium & pulſo, áperi mihi ſponſa mea.*

4. Mieſza Biſkup wodę z popiołem, z ſolą y winem, ná dowod, że iáko wodá znáczy grzechy, ták te, to ieſt grzechy popiołem pokuty S.,

ſolą umartwienia, y winem miłośći Boſkiey w Kośćiele Bożym zmywane bywaią.

5. Poſypuią páwiment Kośćielny popiołem, ná znák, że z pokorą wielką ma ſię człowiek ſtawić y záchowáć w Kośćiele przed obliczem Boſkim, wzorem Abráhámá S. *Loquar ad Dominum cum ſim pulvis & cinis. Mowić będę do Páná, bom proch y popioł.*

6. Piſze Biſkup ná popiele A. B. C. nam nauká, że iáko dźieći małe w proſtoćie obiecadłá ſię uczą, ták my w proſtoćie ſercá Bogu ſię modlić, y chwalić go mamy, tákże y ſłowá Jego w Kośćiele ſłucháć powinniśmy.

7. To Obiecadło ieſt Łáćinſkie y Greckie, ná dowod że ieden ieſt Łáćinſki y Grecki álbo wſchodni Kośćioł, iednaż Jego głowa ná ziemi, to ieſt Biſkup Rzymſki.

8. Maluią ná śćianách Kośćielnych Krzyże, ná znák że Kośćioł ieſt Domem ukrzyżowánego JEZUSA, z tey przyczyny przedtym, krzy-

żową-

żową formą Kośćioły budowáno.

9. Zápalaią przed temi Krzyżami świece, ná żnák że káżdy świátłem wiáry y dobrych uczynkow świećić powinien.

10. Tych świec goráiących ieſt dwanaśćie, ná znák że przez dwunaſtu Apoſtołow Ewángelij S. náuką ieſt oświęcony Kośćioł S.

11. Obmywa ściány Kośćielne Biſkup święconą wodą, y częſto ie kropi, ná znák że wſzelkie nápaśći ſzatáńſkie y złe myśli z Domu Bożego wypędzone y wymázane bydź powinny.

12. Námazuie pomienione Krzyże Chryzmem álbo Oleiem S. Biſkup, ná znák że od Chryſtuſá ktory ieſt *Unctus Domini* ieſt wſzelkie świátło náſze.

13. Poświęca Biſkup Ołtarz, o czym niżey, y Chryzmę námaſzcza, bo ná nim prawdźiwie Chryſtus JEZUS ofiárowány bywa. SS. Pius, y Higinus Papieże wnieśli Ceremonie

poświęcania Kośćiołá. Felix záś III. ſamym Biſkupom pozwolił Kośćioły święćić.

Pytanie Piąte.

Czemu Duſza ludzka názywa ſię Kośćiołem Bożym?

Odp: Dla tego, żeby człowiek wiedźiał że Duſza Jego ma bydź Kośćiołem Boſkim, á to tym kſztałtem iáko y Kośćioł materyalny ieſt mieſzkániem Boſkim ták

1. Co w Kośćiele ieſt fundament, to w Duſzy wiárá y pokora.

2. Przez mury y ściány Kośćielne rozumieią ſię w Duſzy cnoty, modlitwá, ſtraż Anielſka, bo iák przez ściany Kośćioł ochroniony bywa, ták przez cnoty Duſza ochránia ſię od nápaśći ſzatáńſkich.

3. Okna znáczą oświecenia Duſzy przez ſłowo Boſkie y inſpirácye Ducha S.

4. Filáry znáczą ſtáteczność w dobrym y w boiaźni Boſkiey.

5. Ochędoſtwo Kośćielne nápo-

mina Duszę do czystośći Duchowney.

6. Sklepienie znáczy miłość BOGA y bliźniego, ktora iest związkiem doskonáłośći.

7. Krzyż ná wieży Kośćielney uczy Duszę, żeby chwały inney nie szukałá, tylko w Krzyżu Chwały Chrystusowey.

8. Oltarz znáczy serce násze, ná ktorym BOGU ofiárę dźiękczynienia y chwały ofiárowáć mamy. Pięknie o tym wszystkim *Aug: S. serm:* 252. mowi: *Quotiescunq; Fratres charissimi* &c. *Ilekroć Braćia naymilśi Ołtarza albo Kośćioła uroczystość obchodźimy, ieżeli wiernie y pilno uważamy, y świątobliwie y sprawiedliwie żyiemy, cokolwiek się w Kośćiołach rękami budowánych dźieie, wszystko się w nas duchownym budowániem wykonywa.*

Pytánie Szoste.

Jakie Przywileie Kośćioły maią?

Odp: Ten między innemi nayosobliwszy, że są *Asyla* to iest tákiemi

mieyscámi, do ktorych gdy godny śmierći ućiecze, wźięty bydź ná śmierć nie może. Ták też y w stárym Testámenćie Miasta ućieczki były, y Tacitus świadczy, że Potomkowie Herkulesa dom wybudowáli nazwány *Mieysce miłośierdźia*, z ktorego się ná kóránie nikogo bráć nie godźiło. Tákie *privilegia* nádało Conciliū Arauzykáńskie Roku 441. ktore potym rożne Concilia potwierdźiły.

Pytánie Siodme.

Z iákiey przyczyny tego Privilegium *Kośćioły Francuskie nie maią?*

Odp: Daie rácyą *Cabbasucius. Nè hoc Asyli genus fomitem & impunitatem criminibus pareret. Zeby ten przywiley nie był ponętą do niekárania kryminałow.* Z tey rácyi Fránćiszek I. Roku 1529. y Henryk III. Roku 1585. Krolowie Francuscy, ten przywiley Kośćiołom wźięli, co ieżeli chwalebnie, niech każdy sądźi iák chce.

Pytanie Osme.

Co znáczy coroczna Dedykácya Kośćiołá?

Odp: Jeſt to coroczne przypominánie uroczyſtośći poświącania Kośćiołá, iáko mowi Felix S. Papież. Fundament tego ma Kośćioł S. z Piſma S. 2. *Paral:* 7. ktore mowi, że Salomon táką uroczyſtość poświęcania Kośćiołá, z wielkim tryumfem obchodźił.

Pytánie Dźiewiąte.

Dla czego Kátolicy ſtawiaią ná Kośćiołach ſwoich Krzyże?

Odp: Ná znák, że Krzyż JEZUSOW ieſt ozdobą y wierzchołkiem wſzelkich y naywyżſzych ná świećie godnośći.

ROZDZIAŁ III.

O Ołtárzách y Obrazách.

Pytánie Pierwſze.

Czemu Ołtarze námaſzczáne bywaią Oleiem S.?

Odp: Ná znák, że ná Ołtárzu prawdźiwy *Unctus Domini* Chryſtus Pan ofiárowány bywa. *Py-*

Pytánie Drugie.

Czemu zwyczaynie Ołtárze wynieśione ſą od źiemi?

Odp: Bo Chryſtuſa Páná ktory ſię w Piśmie S. názywa gorą, reprezentuią. Zwyczay konſekrácyi Ołtarzow záczął ſię zá Sylweſtrá I. S. Papieża. Concilium Agátenſkie Roku 506. y Hiſzpáleńſkie poſtánowiło, żeby ſámi tylko Biſkupi Ołtárze konſekrowáli.

Pytánie Trzećie.

Ktore ſą Ceremonie konſekrácyi Ołtarza?

Odp: 1. Záczyna Biſkup mowiąc: *DEUS in adjutorium* &c. wzywáiąc BOGA, bez ktorego łáſki y pomocy nic ſię dobrego ſtáć nie może.

2. Námaſzcza iáko ſię rzekło Oleiem S. Ołtarz, bo ku cżći Chryſtuſa Páná wyſtawiony bywa.

3. Swięći wodę zmieſzaną, z winem, ſolą, y popiołem; ná znák że czterema ſpoſobami nieprzyiaćiel duſzny pokonany bywa, 1. wylaniem

łez,

łez, ktore znáczy woda, 2. Duchowną rádośćią ktorą znáczy wino, 3. náturalną dyſkrecyą ktorą znaczy ſol, 4. Głęboką pokorą ktorą znaczy popioł.

4. Tą wodą poświęconą ná czterech rogách Ołtarza czyni Biſkup cztery Krzyże, ná znák, że Chryſtus Pan przez S. Krzyż cztery częśći świátá odkupił.

5. Stawia ná śrzodku Ołtárza Biſkup Krzyż, ná znak że Chryſtus P. w pośrzodku źiemie ieſt ukrzyżowány.

6. Obchodźi śiedm rázy Ołtarz Biſkup, ná znak czuynośći, ktorą maią mieć ſłudzy Ołtárzowi.

7. Pokrapia święconą wodą śiedm rázy Ołtarz, ná znák śiedmiorákiego przelania Krwie Chryſtuſowey.

8. Czyni Biſkup cztery Krzyże Oleiem S. ná Ołtárzu, bo potrzeba, żeby człowiek miał cztery Kárdynalne cnoty, ieżeli chce bydź zbáwiennie uczeſtnikiem Ołtarza S.

9. Kładźie Kośći SS. w Ołtarz. 1. ná pámiątkę, że przedtym tylko ná grobach SS. Páńſkich Ołtarze wyſtáwiáno. 2. ku czći SS. Páńſkich, y dla otrzymania ich przyczyny. 3. żeby Kápłan przypominał ſobie powinność náśladowania SS. Páńſkich.

10. Kłádźie trzy grana kádźidła wraz z Relikwiami SS., ná znák żeśmy SS. Páńskich náśládowáć powinni prawdźiwą wiárą w TROYCĘ Przenayświętſzą.

11. Kłádźie czworgraniaſty kámień na Ołtarz, ktory znáczy kámień grobu Chryſtuſowego.

12. Nálewa trochę Oleiu S. przykłádem Jákobá Pátryarchy, co znaczy łáskę Ducha S., ktora ieſt od Chryſtuſa iáko *ab Uncto Domini.*

13. Czyni Biſkup pięć Krzyżow ná tymże kámieniu, ná pamiątkę piąćiu Ran Chryſtuſowych, ktore ná Ołtarzu Krzyżowym odnioſł.

14. Námaſzcza te Krzyże po trzykroć Oleiem S. ná znák że przez

praw-

prawdźiwą wiárę,ſtateczną nádźieię, y gorącą miłość, ſpoſobić śię mamy do przyięćia Táiemnic Ołtarzowych.

15. Kádźi Biſkup Ołtarz, co znáczy gorącość modlitwy, ktora przy Ołtarzu ma bydź odpráwowana.

16. Stawia Krzyż Biſkup na Ołtazu, ná znák że ukrzyżowany Chryſtus P. prawdźiwie ná Ołtárzu ofiárowany bywa.

17. Oćiera Ołtarz biáłą tuwalnią, ná znák że ná Ołtárzu czyſta niepokalana ofiára ofiárowána bywa, y że czyſtym ſercem y ſumieniem Kápłan ſłużyć Ołtarzowi powinien. Ná oſtatek ubiera Ołtarz y Mſzą S. ná nim odprawuie.

Pytánie Czwarte.

Czemu Ołtarz powinien bydź kámienny?

Odp: Bo Chryſtuſa ktory śię názywa *Lapis Angularis* reprezentuie. 2. Ná znak że Kośćioł Chryſtuſow ieſt ná opoce ufundowany. 3. Ná znak mo-

mocney y zawſze trwaiącey Chryſtuſowey Wiáry.

Pytánie Piąte.

Czemu Ołtárze w Wielki Czwartek w niektorych kráiách obmywáią?

Odp: Ná znák iák czyſta ofiára ná Ołtarzach ofiárowana bywa, y iáko obmytym ſumnieniem powinniśmy do Ołtarza przyſtępowáć. A że ſię częſto wzmianka czyni o Chryzmie álbo Oleiu S., trzeba wiedźieć że Chryzma reprezentuie Chryſtuſa, iáko bowiem Chryzma záwiera w ſobie nayczyſtſzą Oliwę y Balſam, ták w Chryſtuśie ſą dwie nátury, ludzka, ktorą Oliwa, y Boſka ktorą Balſam reprezentuie.

Pytánie Szoſte.

Co znáczy Altare Privilegiatum?

Odp: Altare privilegiatum álbo uprzywileiowany Ołtarz z tąd ſię zowie, że zá każdą Mſzą S. ná nim odpráwioną, Duſza z Czyſca wybawiona bywa. To też trzeba wiedźieć

że

że táki Ołtarz w żadnym Kośćiele bydź nie może, gdźieby ſię naymniey śiedm Mſzy iednego dnia odpráwić nie mogło, chyba żeby ináczey pozwolił Oćiec S. Papież.

Pytánie Siodme.

Z iákiey przyczyny kłádą ludźie pieniądze y inne rzeczy ná ofiárę.

Odp: Przez ofiáry wyznáiemy, że cokolwiek mamy, od BOGA mamy. Sam BOG Wſzechmogący w ſtarym Teſtamenćie *Exod: 23.* rozkazał, żeby nikt z prożną ręką nie przychodźił do przybytku Jego. 2. Przez tákie ofiáry doſtępuiemy docześnych y duchownych potrzeb od BOGA, *Date & dabitur vobis Lucæ 6.* Z tey rácyi Izráelſki lud przedtym zwykł był kozły, ćielęta, báráńy &c. dáwáć ná ofiárę. 3. Przez ofiáry błagámy ſobie BOGA, iáko to ácz Pogáńſki Pòéta Ovidius uznał.

Munera crede mihi placant hominesq; Deos
Placatur donis Jupiter ipſe datis.

Zwy-

Zwyczay ofiár iáko ſię záczął w ſtarym Teſtámenćie, ták też trwał y ná początku nowego Teſtámentu.

Pytánie Oſme.

Czemu tak wiele Obrazow ieſt w Kośćiele?

Odp: 1. Dla czći Boſkiey w Swiętych Jego, iáko ktorych Krol uczćić chce, tych Obrazy álbo portrety w pokoiach ſwoich trzyma. 2. Zebyśmy ſię pobudzali do pobożnego żyćia, przypominaiąc ſobie SS. Páńſkich świątobliwe żyćie. 3. Obrázy reprezentuią proſtym ludźiom Táiemnice Chryſtuſowe y Swiętych Jego. Zwyczay malowania obrazow ieſzcze był w ſtárym Teſtamenćie, bo czytamy 3. *Re:Cap:* 6. Ze Salomon śćiány Kośćielne ozdobił Cherubinami y drzewami palmowemi. Y pierwſzych wiekow Kośćiołá S. obrázy w używániu były, co ſię ztąd pokazuie, że Sylweſter Papież S. do Konſtantyna Ceſarza Obrazy SS. Piotra y Pa-

y Páwła przyniosł. Tenże Cesarz bogoboyny kazał w Rzymie ná ściánie pierwszego Kośćiołá Obraz Zbáwićielá nászego odmalowáć. A lubo rożnych czásow Heretycy ná Obrázy SS. bili, tym iednák ták stárśi Oycowie SS. iáko y nowi *Controvertistæ* doskonale zápłaćili. Przywodźi się tu text *Francisci Sylvij*, ktory gdyby chćieli poiąć Heretycy, nigdyby nam czczącym Obrázy bałwochwalstwa nie zadawali, słowá iego są te: *Etsi facimus hominum piorum similitudines, non tamen eæ fiunt ut adorentur ùt Dij, sed ùt eas videntes ad imitationem facinorum illorum irritemur. Lubo czyniemy pobożnych ludźi podobieństwa albo Obrázy, nie dla tego się to dźieie żeby ie ádorowáć iak BOGA, ále żeby pátrząc na nie zachęcaliśmy się do naśladowánia ich uczynkow.*

Pytánie Dźiewiąte.

Z iákiey przyczyny Eliberneńskie Concilium zá czásow Sylwestra Papie-

pieża Cap: 36. *zákazało Obrázow w Kośćiołách?*

Odp: Dla tego, bo ná ten czas w Kośćiele Boſkim było wielkie prześládowánie Chrześćian, y częſto ſię trafiało, że Poganie Kośćioły Chrześćiańſkie napádali, znieważaiąc y bluźniąc Obrazy święte. Zátym żeby nie ćierpieli tey zniewági Swięći w Obrazách ſwoich, ná ten czas ich w Kośćiołach ſtawiać zákazano. Mieć záś Obrázy przy ſobie álbo ie ná beśpiecznym mieyſcu chowáć, iáko chwalebna y pobożna ieſt, ták nigdy zakazano nie było.

ROZDZIAŁ IV.

O Modlitwie y rożnych ſpoſobách modlenia ſię.

Pytánie Pierwſze.

Czemu ſię klęcząc ręce złożywſzy modlemy?

Odp: Czyniemy to przykładem Apoſtołá Pawła S. ktory mowi *Epheſ: 3.*

Flecto

Flecto genua mea &c. Upadam ná kolana moie przed Oycem Páná nászego IEZUSA Chrystusa. Przyczyna záś ta iest, żebyśmy pokázali uniżoność y pokorę nászę ku Máiestátowi Boskiemu; Właśnie iákoby rzecz nieprzystoyna byłá, gdyby ubogi mizerny poddány od swego Krolá śiedząc łáski prośił. Ták daleko nieprzystoyniey-sza, gdy mizerne stworzenie śiedząc álbo innym nieprzyzwoitym sposobem bez żadney potrzeby BOGU się modli.

Pytánie Drugie.

Czemu podczas Nieszporow wstaiemy ná Magnificat.?

Odp: Bo *Magnificat* iest wźięte z Ewángelij ná ktorą wstaiemy.

Pytánie Trzećie.

Kto złożył Te DEUM laudamus, Salve Regina *y inne Antyfony Kośćielne?*

Odp: Według świádectwa Rybadeneira *Soc: JESU, Te Deum laudamus*

zło-

złożył Ambroży S. z Swiętym Augu-ſtynē, gdy Auguſtyn S. był ochrzczony od Ambrozego S., lubo temu przeczy zacny ieden Theolog *Soc: JESU*, ktoremu w tey mierze bynaymniey uwłaczáć niechcę. *Salve Regina* złożył Bernard S. *Alma Redemptoris* złożył *Hermanus Contractus* Niemiec. *Ave Regina Cælorum* złożył O. Jan *Parmensis* Generał Zakonu S. O. Franćiſzká. *Carolus Magnus* Ceſarz złożył *Veni Creator*. Innocentius III. złożył Hymn *Veni Sancte Spiritus*. S. Venantius złożył Hymny *Vexilla Regis* y *Pange lingva*. S. Gelaſius Papież złożył wiele Hymnow ktore ſą w obrządku Kápłańſkim. *Gloria in excelſis DEO*, od tych słow *Laudamus Te* S. Hilarius *Pictav: Epiſ:*

Pytánie Czwarte.

Co ieſt Rożaniec*?*

Odp: Rożaniec ma ſwoię denominácyą od roż, czczący bowiem Nayś: MARYĄ Pánnę Rożancem S., iákby ią Rożanym wieńcem koronował.

nował. Rożaniec tedy ieſt inſtrument nabożeńſtwa, y świątobliwy ſpoſob rozmyślania życia JEzusowego y czczenia Nayśw: Panny. Zowie ſię też Rożaniec Pſałterzem, iáko bowiem Pſałterz Dawidow złożony był ze ſto pięćdźieśiąt Pſalmow, ták Rożaniec zámyka w ſobie ſto pięćdźieśiąt *Zdrowáś Márya &c.* á iáko Pſałterz Dawidow był inſtrumentem, ktorym diabła odpędzał od Saula, ták Rożaniec ieſt inſtrumentem, ktorego mocą napaśći ſzatańſkie zniſzczone bywáią.

A że to nabożeńſtwo ieſt niemal wſzyſtkim prawowiernym zwyczayne, zátym y ſpoſob odprawowánia go opuſzcza ſię.

Pytánie Piąte.

Czemu w Rożańcu pewną liczbę Oycze naſz *y* Zdrowáś Márya *mowić potrzeba, wſzakże P. BOG bez tego wie, iák wiele ſię modlimy?*

Odp: Dla więkſzey áttencyi, tym bowiem barźiey ſtrzeżemy ſię ro-

P zer-

zerwania, im bárdźiey powinniśmy pewną liczbę uważać.

Pytánie Szoste.

Czemu się w Rożańcu więcey mowi Zdrowáś Márya *niżeli* Oycze nász.?

Odp: Bo to nabożeństwo ściąga się ku czći Przen: MARYI Pánny, nie dźieie się też nic przećiwko czći Chrystusowey, ktorego w Mátce Jego Nayś: czćimy.

Pytánie Siodme.

Z iákiey przyczyny mowiemy ná dźień trzy rázy Angelus Domini? *Anioł Páński &c.*

Odp: Modlimy się ráno ku czći Wćielenia Słowá B., w południe ku czći Męki y śmierći Chrystusowey, w wieczor ku czći Zmartwychwstania Chrystusowego. Ten święty zwyczay modlenia się ku czći tych Swiętych Táiemnic, ma wiele nádanych Odpustow od SS. Oycow Papieżow. Zwyczay záś dzwonienia trzy rázy ná dźień wniosł Robertus Biskup w Alsacyi Roku 1428.

1428. bo przedtym tylko w Piątek ná południe dzwoniono.

Pytánie Osme.

Co się rozumie przez Litánie?

Odp: Litánia iest Greckie słowo, po Łáćinie *Rogationes* á po Polsku tłumaczy się *prośzenie* álbo *prozba*; bo przez Litánie, Swiętych Bożych o przyczynę do BOGA zá námi prośimy. Początek Litánij przypisuie się Grzegorzowi Wielkiemu, lubo niektorzy Historycy rozumieią, że ieszcze przed Grzegorzem S. Litánie mawiali ludźie. To záś pewna, że zá iego czásow zwyczayniey sze poczęły bydź Litánie.

ROZDZIAŁ V.

O Páćierzách Káplańskich.

Pytánie Pierwsze.

Co iest Brewiarz?

Odp: Breviarium znáczy tyle ile *breve orarium*, krotkie modlitwy, bo ná każdy dźień nieco z Pisma, nieco z

Psalmow, z wykładu Oycow SS. y życia SS. Párſkich w Brewiarzu ſię zámyka. Zeby Kápłani y inni Duchowni pewne Psalmy álbo modlitwy powinni byli ná dźień odprawowáć, ieſt ſtarodawny zwyczay ieszcze w pierwszym Kośćiele práktykowány, lubo nie tákim porządkiem był ułożony ten ſpoſob modlenia ſię iako teraz, lecz rożne Kráie y Biſkupſtwa ſwoie Brewiarze miały.

Pytánie Drugie.

Co ſą Pſalmy Graduales?

Odp: Jeſt 15. Pſalmow ktore według mniemania Lyrana znaczą wſtępowanie wybránych do chwały Niebieſkiey przez záchowanie piętnaſtu przykazań, Boskich y Kośćielnych.

Pytánie Trzećie.

Kto wprowadźił zwyczay ſpiewáć Chorałem Godźiny?

Odp: S. Damaſus Papież: ktore poprawił Leo II. á naylepiey Grzegorz

gorz S. Wielki, Papież. Wiedenastym wieku zá czásow Benedykta VIII. Aretynski Zakonnik imieniem Gwido wynalazł Muzykalne noty *ut, re, mi, fa, sol, la. Figuralis cantus* záczął się zá czasu Witaliana Papieża, iáko też używanie organ, to iest około Roku 700.

Pytánie Cwarte.

Czemu procz Jutrzni ná śiedm godźin rozdźielony iest obrządek Boski?

Odp: Pochop do tego dał Dawid S. ktory mowi: *Septies in die laudem dixi Tibi. Siedm rázy na dźień chwaliłem Cię Pánie.* Tegoż nas uczy przykład Apostołow SS. ktorzy rożnych czasow ná dźień do Kośćioła ná modlitwę chodźili, iáko o godźinie dźiewiątey Piotr y Jan *Act: 3.* o szostey Piotr S. *Act: 10.* Czemu záś Dawid S. śiedmkroć ná dźień się modlił, y w tym go Kośćioł S. násláduie? iest ta przyczyna, bo Dawid w Duchu widźiał wielkie łáski y Dobrodźieystwa, ktore Chrystus Pan

 miał

miał świadczyć Kościołowi swoiemu przez śmierć y Mękę swoię. Zatym ná wychwalenie tych Táiemnic śiedmkroć się do BOGA modlił. Co y Kośćioł S. teraz czyni. Pierwszy bowiem Nokturn Jutrzni reprezentuie nam Národzenie Chrystusowe: Drugi życie Jego w Egipćie. Trzeći ostatnie trzy láta w ktore opowiadał Ewangelią S. Jutrznią poprzedza *Invitatorium*, to iest wzywanie do chwały Boskiey, potym nástępuie Hymn álbo Pieśń radośći, ktora znaczy wesele Pogan ztąd, że przyszli do poznania BOGA y prawdźiwey Wiáry S. Dwa Chory ná zamian śpiewaiące Antyfony y Psalmy, reprezentuią dwoch Serafinow, o ktorych Izaiasz Prorok *Isaiæ 6.* Iako też nowy y stary Testament, ktore się z sobą zgadzáią iako Figura albo ćień z samą rzeczą. *Laudes* reprezentuią iáko Chrystus Pan *Hymno dicto* oddawszy Oycu Przed: chwałę, poszedł ná modlitwę z Uczniami swemi ná gorę Oliwną. Cá-

Cáła záś *Iutrznia* znáczy poimánie Chrystusowe.

Prima Stáwienie Chrystusá przed Piłatá, y tám rożne wzgárdy.

Tertia Dekretowánie ná śmierć, tákże poprzedzáiące biczowánie y koronowánie.

Sexta Znáczy Krzyżowánie.

Nona Smierć y przebićie Boku.

Nieszpor Znaczy zdięćie z Krzyża.

Completa Znaczy Pogrzeb Chrystusow. *Co wyrażáią te Wiersze.*

Matutina ligat Christum qui crimina solvit:
Prima replet sputis: causam dat Tertia mortis:
Sexta Cruci nectit: sed lato Noná bipertit.
Vespera deponit tumulo completa reponit.

Pytánie Piąte.

Czemu solemniey spiewane bywa na Nieszporze Magnificat?

Odp: Ná znak radośći z Wćielenia Syná B., ktore za zezwoleniem Przenayświętszey MARYI Panny w wieczor, to iest czasow ostátnich stało się. *Pytánie Szoste.*

Czemu o Swiętych Páńskich są dwa Nieszpory, á zá umarłych ieden?

Odp:

Odp: Bo Swięći Páńscy iuż chwały Niebieskiey zażywaią. Umarli zaś w Czyścu ćierpiący tylko są w nadźiei przyszłego widzenia Boskiego.

Pytanie Sidme.

Czemu się Jutrznia ná trzy częśći álbo Nokturny dźieli?

Odp: Bo przedtym po trzykroć w nocy zwykli byli wstawać Chrześćianie ná modlitwę. *1.* w pierwospy. 2. o pułnocy. *3.* o trzećiey godźinie rano. Co że rzecz przykra y ćięszka była, zatym raz tylko w nocy Jutrznia odprawowana bywa. Przyczyna zaś zwyczaiu wstawania ná Jutrznią ta iest, że o połnocy Chrystus Pan się Narodźił, zatym słuszna żeby mu za tak wielkie dobrodźiestwo o połnocy dźiękować. Trzy Nokturny znaczą też trzy czasy albo wieki Swiata. Pierwszy wiek od Adama aż do Moyżesza. Drugi od Moyżesza aż do Chrystusá. Trzeći od przyiśćia Chrystusowego áż do skoń-

ſkończenia Swiátá. Podczas pierwſzego czáſu trwał Zakon natury, po nim naſtąpił Zakon piſany, w trzećim zaczął ſię Zakon łáſki, albo Ewángelij.

Pytánie Oſme.

Czemu tylko przed Jutrznią, Prymą, y po Komplećie mowi ſię Credo?

Odp: Bo w Wierze prawdźiwey naſze uczynki záczynać y kończyć mamy. Mowi ſię też *Confiteor* ná Prymie y ná Komplećie, przez ktore wyznaiemy grzechy ktoreśmy w nocy iáko y przez dźień popełnili, y odpuſzczenia od BOGA naſzych niedoſkonałośći proſimy.

Pytánie Dźiewiąte.

Czemu ſię Obrządek Boſki poczyna od tych ſłow: DEUS in adjutorium?

Odp: Bo żadna modlitwa bez pomocy Boſkiey należyćie odpráwiona bydź niemoże, dla tego záczynaiący Paćierze mowić, BOGA o pomoc proſi.

Pytánie Dźieśiąte.

Czemu nie iednakowo zaczyna śię Obrządek Boſki, gdyż Jutrznią záczynamy od tych ſłow: Domine labia mea aperies, Boże otworz wargi moie, *Godźiny od tych ſłow:* DEUS in adjutorium, Boże ku wſpomożeniu &c. *a Complete od tych ſłow:* Converte nos DEUS. Nawroć nas Pánie?

Odp: Troiakim ſpoſobem zaczyna śię Obrządek Boſki, bo troiakim ſpoſobem BOGA obrażamy, uſtami, uczynkiem y ſercem. Dla tego mowiący Obrządek Boſki prośi ná Jutrzni przez ten wierſz *Domine labia &c.* o odpuſzczenie grzechow uſtnych, przez *DEUS in adjutorium* o odpuſzczenie grzechow uczynkowych, przez *Converte nos* o odpuſzczenie grzechow ſerdecznych.

Pytánie Jedenaſte.

Czemu Lekcye trzećiego Nocturnu záczyną śię od Ewangelij?

Odp: Bo trzeći Nocturn znáczy Zakon łaski, w ktorym Ewangelia

Chry-

Chryſtuſowa ogłoſzona ieſt Swiátu.

Pytánie Dwunaſte.

Kto wnioſt zwyczay mawiánia Parvum Officium *albo Obrządek o Przen: MARYI Pánnie?*

Odp: S. Udalricus w dźieśiątym wieku ktory codźiennie (iáko czytamy w żywocie Jego) to Officium mawiał. Urban II. ná Claremontańſkim Concilium poſtanowił, żeby co Sobota Obrządek o Przen. MARYI Pánnie mawiano.

ROZDZIAŁ VI.

O innych rożnych nábożenſtwách.

Pytánie Pierwſze.

Co znáczy Czterdźieſtogodźinne Nábożeńſtwo?

Odp: To nábożeńſtwo odpráwuie ſię ku czći czterdźieſto dźiennego Poſtu Chryſtuſowego. Tę bowiem rácyą czytamy *in Bulla* ktorą dał Oćiec S. WW. OO. Jezuitom pozwa-

zwa-

zwalaiąc tego nabożeństwa w ich Kośćiołách podczas dni Zapustnych. Mamy też tego przykład w Piśmie S. ná Moyżeſzu y Eliaſzu, ktorzy tákże przez czterdźieśći dni ná modlitwie trwali.' 2. Jáko lud Izráelſki 40. lat ſtrawił niżeli wſzedł do obiecaney Ziemie, ták my tym czterdźiestogodźinnym nabożeńſtwem błagamy BOGA, żeby nas przyiął do Niebieſkiey Oyczyzny.

Pytánie Drugie.

Co mamy trzymáć o Bráctwách?

Odp: Bractwá ſą świątobliwe Kongregácye álbo zgromadzenia, w ktorych Promotorowie Duchownym nápominániem odwodzą Bráćią y Sioſtry od grzechow, nápominaią do cnot, y poprawy żyćia, w tych Bráctwách chwalimy BOGA w Nayś: Jego Mátce y SS. Páńskich. Maią też y te nabożeńſtwa Bráckie wiele nadanych Odpustow ku pożytkowi żywych y poćieſze umarłych. Pięknу początek tákich Bractw był

Act:

Act: 1. y 2. gdy iáko Pismo S. świadczy, pierwśi Chrześćianie zgromadzeni trwali statecznie w Domu Bożym ná modlitwie.

Pytánie Trzećie.

Co znáczą Stácye ktorych iest śiedm w Rzymie?

Odp: Znaczą śiedm ná źiemię upadnienia Chrystusowego. *1.* Przy domie Piłatowym. *2.* Ná potkaniu się z Nayśw: Mátką swoią. *3.* Niosąc Krzyż ná potkaniu się z Szymonem Cyreneyczykiem. *4.* Ná potkaniu się ż Weroniką S. *5.* Przy Bramie sądowey. *6.* Przy potkaniu się z pobożnemi Mátronami. *7.* Przy wstępowániu ná gorę Kálwáryi.

Pytánie Czwarte.

Co znáczy Obraz Nayśw: Pánny z śiedmią mieczami?

Odp: Jest to expressya śiedmiu boleśći, ktore Serce Nayś: Mátki w tym żyćiu ćierpiało. *1.* Gdy Jey Symeon prorokował, że Jey Duszę miał

miecz

miecz boleści przeráźić. 2. Cierpiáłá uchodząc do Egyptu. 3. Gdy zgubiłá Naymilſzego Syná ſwego. 4. Gdy potkáłá JEZUSA Krzyż nioſącego. 5. Pátrząc ná ukrzyżowanego Syná ſwoiego. 6. Przy zdeymowániu Jego z Krzyżá. 7. Kłádąc do Grobu JEZUSA.

Pytánie Piąte.

Co trzymáć o Peregrynácyách álbo ná wiedzaniách Mieyſc Swiętych?

Odp: To co záwſze trzymał S. Kośćioł Kátolicki, że peregrynowanie iest ſtarodawny S. zwyczay náwiedzać mieyſca y Kośćioły, w ktorych BOGA zá przyczyną Nayś: Mátki Jego, álbo innych *SS.* Páńſkich, prośimy o potrzebne nam łáſki, y dobrodźieystwá. Ten zwyczay ieſt bardzo dawny w Kośćiele S., bo Hyeronim S. *Epiſ: 17. ad Marcellam* o nim piſze. O tymże inni Oycowie *SS.* piſzą. *Ruſinus Lib: 2. Hiſt:* wſpominá, Ze Ceſarz Theodozyuſz z Du-

cho-

chowieństwem y ludem Kościoły nawiedzał, y przed grobámi Męczennikow w włośiennicy ná źiemi leżał. S. Bazyli pisze *in Serm: de Barlaan.* Ze ludźie do grobow Męczennikow *SS.* iák *SS.* pszczołki lećieli. Y *S.* Aug: o sobie mowi *Ep: 1. ad Cler:* Ze Kápłana iednego y Kleryká wysłał ná święte mieysce gdźie BOG cuda czynił.

Pytanie Szoste.

Czy maią tákie Peregrynácye fundament z Pisma S.?

Odp: Ani wątpić. Bo náprzod *Deut: 16.* rozkazał BOG mowiąc: *Tribus vicibus per annum &c.* *Trzy rázy ná rok stawi się każdy męszczyzna przed Obliczem P. BOGA twego ná mieyscu ktore sobie obierze.* Izaliż w stárym Testamenćie BOG Wszechmogący nie miał osobliwszych mieysc ná ktorych, á nie gdźieindźiey łásk swoich udźielał? ták Jakobowi w Bethel. *Gen: 28.* Moyżeszowi ná gorze Synai *Ex: 24.* osobliwsze dobrodźiey-

dźieystwa świadczył. W nowym Testamenćie ták pisze Aug: S. *DEUS est quidem ubiq; &c. BOG prawda wszędźie iest y ná każdym mieyscu, iako ktory wszystko stworzył, y chce bydź w duchu y w prawdźie wzywánym, ále kto poymie rádę Boską, czemu się ná iednym mieyscu cuda dźieią á nie na drugim &c.* Mamy też przykład peregrynacyi ná P. JEZUSIE, Nayśw: MARYI P. y Jozefie S. ktorzy z Nazaret do Jeruzalem do Kośćioła pewnych czasow chodźili. Ba y sam P. JEZUS Uczniow swoich ná Swięto *Scenopegiæ*, álbo poświęcania Kośćiołá do Jeruzalem posłał. Coż zá potrzeba tey peregrynácyi byłá, ponieważ BOGA przytomnego sobie mieli? co nam zárzucáią Lutrzy ganiący peregrynacye mowiąc, że BOG iest wszędźie przytomny, nie trzeba tey włoczęgi. Więc nie z inszey rácyi P. JEZUS wysłał Uczniow swoich, tylko żeby pokazał iak mu miła peregrynacya y nawiedzenie mieysc

SS.

SS. Ten też argument Luterſki ieſt przećiwko nimże ſamym, bo ieżeli BOG wſzędźie ieſt przytomny (iákoż ták ieſt á nie ináczey) toć bez potrzeby do Kośćiołow chodzą, á częſto o kilkanaśćie mil do Zborow do Bełżyc álbo do Piáſkow ſię wleką.

Pytanie Siodme.

Czemu Peregrynacya do Rzymu, nazywa ſię ad limina Apoſtolorum *do progow Apoſtolſkich?*

Odp: To imie trwa iuż od czaſow Konſtantyna Wielkiego, iák Oroſiuſz świadczy, á to ztąd, że Pielgrzymi do Rzymu przychodzący ten zwyczay mieli, iż niżeli do Kośćiołá SS. Apoſtołow Piotra y Pawła weſzli, wprzod przed progiem Kośćielnym ná kolana upadali y nábożnie prog cáłowali, proſząc przyczyny Apoſtołow SS. żeby ſię godnie ſtáwić mogli przed Bogiem w Ich Kośćiele będącym Sákrámentalnie.

ROŻDZIAŁ VII.

O Ceremoniách Kánonizácyi SS. Pánſkich.

Pytánie Pierwſze.

Co ieſt Kánonizacya?

Odp: Kánonizacya ieſt iawne y publiczne świadectwo Kośćiołá S., że ten álbo ow ſługá Boſki w łáſce Bożey umarł, y iuż chwały Niebieſkiey z Bogiem zażywa; iáko ſię pokazuie z Bull Papieſkich, w ktorych zwyczaynie mowią: *Decernimus & definimus S. N. in Cœleſti Jeruſalem inter Beatorum Choros jam receptum æternaq; gloria donatum fuiſſe.*

Pytánie Drugie.

Czy dawny zwyczay Kánonizacyi w Kośćiele S.?

Odp: Jeſzcze od czáſow Apoſtolſkich, lubo nie z tákiemi Ceremoniami iák teraz. Bo przedtym tego zá Swiętego miano, ktorego ludźie poſpolićie Swiętym názywali *Vox populi*

puli vox DEI. Y Mabillon Zakonnik S. Benedykta świadczy, że ten zwyczay był u pierwſzych Chrześćian, że kogo niewinnie zábito, tego zá S. Męczennika poczytano. Od Alexandra III. ktory S. Bernarda kánonizował, Roku 1159. wprowadzone ſą Ceremonie kánonizácyi. Ktory Papież y to poſtanowił, żeby nikt od tąd nikogo Swiętym nie mianował, tylko ſam Papież; gdyż przedtym y niektorzy Biſkupi zwyczay byli wnieśli kánonizacyi.

Pytánie Trzećie.

Czy nie może Papież pobłądźić Kánonizuiąc Swiętych Páńſkich?

Odp: Nie może, y ta ieſt poſpolita náuká wſzyſtkich Theologow. A to dla áſſyſtencyi Ducha Przen: ktorą ma Pápież w ták poważney ſpráwie. Pokazuie ſię też to z bárdzo pilney diskwizycyi y ſurowey inweſtygacyi żyćia tego ktorego maią kánonizowáć.

Pytá-

Pytanie Czwarte.

Czemu mowi Augustyn S. Multa corpora honorantur in terris quorum animæ torquentur in inferis? Wielu ćiáłá uczczone bywáią ná ziemi ktorych Dusze w piekle goreią?

Odp: Nie mowi tu Doktor S. o ćiáłách SS. Páńskich, ktorych zá tákie, to iest zá Swięte ma Kośćioł S. ále mowi o ćiáłach Potentatow y wielkich Pánow, ktorych Dusze są w piekle, gdy tym czasem ich ćiáłom wspaniałe stáwiaią nagrobki, y kosztowne sprawuią pogrzeby.

Pytánie Piąte.

Ják to mogło bydź że Ján XXII. Papież náuczaiąc że Dusze SS. przed sądnym dniem BOGA widźieć nie będą, a iednak trzech Swiętych kanonizował?

Odp: Trzeba wiedźieć że ten Papież dźiewietnaśćie lat rządźił Kośćiołem S., tey záś opinij swoiey nie ile Papież & *Doctor Ecclesiæ*, ále ile *privatus Magister* prywatna Osoba przez pierwsze śiedm lat Papiestwa swe-

ſwego náuczał, ktorey ſentencyi potym odſtąpił, y w oſtatnich lećiech Papieſtwa ſwego trzech kánonizował, to ieſt S. Adalcharda, S Ludwiká Biſkupa Toloſſanſkiego, Zakonu S. O. Franćiſzká, y S. Tomaſza z Akwinu Doktora Anielſkiego.

Pytánie Szoſte.

Jáká rożność ieſt między Kánonizácyą y Beatyfikácyą?

Odp: Ta: że gdy Papież ktorego beatyfikuie, nie czyni Dekretu y nie ogłaſza całemu Kośćiołowi S. że ten ieſt w chwale Niebieſkiey, ále tylko ogłaſza, że nikt bez lekomyślnośći przyć tego nie może, że ten álbo ow ſługa Boſki ieſt w Niebie, á to dla wielkich świątobliwośći Jego znákow. 2. Beatyfikácya ieſt tylko pozwolenie wzywania pomocy tego ſługi Boſkiego, tákże malowania obrazu Jego z promieniami. Dla tego nie zawſze pozwála Papież, gdy ktorego Beatyfikuie, Mſzy S. czytania, Paćie-

Paćierzy o Beatyfikowánym, co iednák wſzyſtko przy Kánonizacyi pozwala ſię.

Pytánie Siodme.

Ktore ſą Ceremonie Kánonizácyi?

Odp: Tych ieſt wiele y bárdzo pięknych.

1. Examinuie *Congregatio Sacrorum Rituum* bárdzo ściſle życie, uczynki, y cuda tego ſługi Boſkiego ktory ma bydź Kánonizowany. Pierwſza kweſtya ta ieſt *An conſtet de actibus heroïcis & miraculis?* to ieſt: czyli rzecz pewna ieſt, że ten ſługa Boſki ćwiczył ſię w áktach heroicznych y cuda czynił?

2. Uczyniwſzy tę ſurową dyſkwizycyą, y uznawſzy autentyczne cuda, y wyſokie cnoty ſługi Boſkiego, gdy przećiwna ſtrona ktora ſię zowie *Diabolus Rotæ* nic przećiwko świątobliwośći zárzućić nie może, odbiera Oćiec S. wota álbo głoſy Kárdynałow przez Kárdynałá *de Monte* iáko Prezydentá pomienioney Kongregacyi.

3. Składa Oćiec S. *Consistorium* w Pałacu swoim, gdźie się nárádza z Kárdynáłámi y Biskupami.

4. Potym się solemna odprawuie Processya, ná ktorą się Duchowieństwo schodźi, y ná niey Oycá S. Papieża niosą.

5. Po processyi powráca Papież do Pałacu swego, gdźie ubrany po Papiesku, Litánie mowi.

6. Po Litánij Promotor Kánonizacyi wnośi drugą instáncyą do O. S. Papieża, ktory w ten czás ná Tronie swoim śiedźi.

7. Po uczynioney, instáncyi skłádá Papież y wszyscy Biskupi Infuły z Głowy, y upadszy ná kolana, záczyna *Veni Creator*, prosząc Duchá S. o oświecenie y poznanie woli Boskiey.

8. Zátym trzećią instáncyą wnośi Promotor Kánonizácyi.

9. Po ktorey instáncyi, dekláruie publicznie Papież, że N. prawdźiwie Swiętym iest.

10. Po tey deklárácyi mowi Papież Orácyą álbo Modlitwę o nowym Swiętym. A ieden Kárdynał Dyakon mowi głośno *Confiteor*, z wſpomnieniem Imienia nowego Swiętego.

11. Czyta Papież z Xięgi żyćie y záſługi tego S., ktore ſkończywſzy daie ſolemną benedykcyą ludowi.

12. Záczyna potym Solemną Mſzą S. ná Ołtárzu SS. Apoſtołow Piotra y Pawła.

13. Ná *Offertorium* przynoſzą ofiáry Xiążęta y Pánowie. To ieſt dwie wielkie gorąiące świece, dwa bochny chlebá, dwie báryłki winá, trzy koſzyki, w iednym ieſt párá Synogárlic, w drugim párá Gołębi, w trzećim ſą rożne ptáſzętá.

14. Po ſkończoney Mſzy S. dáie znowu Oćiec S. ſolemną benedykcyą, y zupełnego pozwala wſzyſtkim Odpuſtu.

15. Po Mſzy S. ſolemna ſię odpráwuie Proceſſya z wielką pompą

z Ko-

z Kościołá S. Piotra do Kościołá nowego Swiętego, álbo innego Kościołá w ktorym Ołtarz álbo obraz ieſt nowego Swiętego. Ten záś Kościoł ieſt bárdzo wſpaniale y bogáto ubrány.

16. Ná oſtátek po wielu Modlitwách ná podźiękowánie P. BOGU kończy ſię cáły ákt Kánonizácyi Hymnem *Te DEUM laudamus.*

Pytánie Oſme.

Co znáczą Swiece, Gołębie &c. y inne rzeczy podczas Kánonizácyi ofiárowáne?

Odp: Dwie goráiące świece znáczą mocną y żywą wiárę Swiętego. *Chleb* znáczy Jego nádźieię y ſzczodrobliwość ku ubogim. *Wino* znáczy Jego gorącą miłość ku BOGU y bliźniemu. *Synogárlice* znáczą Jego pokutuiące życie. *Gołębie* znáczą Jego proſtotę y niewinność. *Rożne ptaſzęta* znáczą rożne Swiętego cnoty.

ROZDZIAŁ VIII.

O Benedykcyach y Exorcyzmách Kośćielnych.

BEnedykcye Kośćielne y ktore Kápláni zwykli czynić, áczkolwiek ſię Lutrom nie podobáią, máią fundáment z Piſma S. iáko y z Doktorow SS. mowi bowiem Páweł S. *Ze wſzelka kreatura przez ſłowo Boſkie, y modlitwę poświęcona bywa* 1. Tim: 4. Przez ktore słowá to rozumiey, że osobliwſzey łáſki od BOGA dostępuią rzeczy, gdy nád niemi modlitwy Kośćielne y słowo Boſkie Kápłan mowi. Mamy też tego Figury w ſtarym Teſtámenćie, gdźie czytámy że *Panis propoſitionis* Chleb ktory ná Ołtárzu kłádźiono y inſze rzeczy poświęcone bywały. Przyznaie też Piſmo S. wielką moc błogosłáwieńſtwu Rodźićielſkiemu danemu dźiátkom, y w nowym Teſtámenćie Chryſtus Pan záżywał benedykcyi *Mar: 6. item 14. Luc: 9.* Chleb błogosłá-

gosławiąc. Także z Oycow SS. Doktorow pokázuie się, że poświęcánia álbo benedykcye nie są bez skutku, mowi bowiem S. Theophilactus: *Quodsi quidpiam &c. Jeżeli iest co nieczystego, masz lekarstwo, żegnay, dźiękuy, chwal BOGA, á zniszczeie nieczystość. S. Chryzostom* Hom: 13. In Epist: 1. ad Thim: mowi: *Medicamentum in promptu est &c. Lekarstwo pogotowiu iest, uczyń znák Krzyżá S. dźiękuy, day BOGU chwałe y wnet wszelka nieczystość ustąpi.* S. Cyril Catech: 3. ták náucza: *Sicut mundi cibi* &c. *Jáko czyste potráwy, nieczystemi się staią wzywániem Diabła, ták wodá prosta staie się świętą wzywánim BOGA.* Ależ y sami Lutrzy ktorzy Zabobonámi názywáią Kátolickie benedykcye, uczą swoie dźieći, iák máią stoł benedykowáć.

Pytánie Pierwsze.

Co znáczy Agnus DEI?

Odp: Agnus DEI iest święcony wosk, ktory Oćiec S. przy początku

pánowánia ſwego, y co śiedm lat święći zwyczaynie w Sobotę przed Przewodnią Niedźielą. Ná tym święconym woſku ieſt wyćiśniony Wielkánocny Báránek, iáko wyobrażenie Chryſtuſowe, ktory ieſt prawdźiwy Báránek Boſki ktory głádźi grzechy náſze. Te *Agnus DEI* dla wielkich benedykcyi Papieſkich maią wielką moc przećiwko czárom, pokuſom, grzmotom, powietrzu, nágłey śmierći, ſtráſzydłom, y przećiwko innemu złemu, iáko Urban V. w ſpoſobie benedykowánia *Agnus DEI* námienia. 2. Oſobliwie *Agnus DEI* nas nápomina do łáſkáwośći y niewinnośći duſzney, przypomináiąc też, że iáko prawdźiwy Báránek Chryſtus JEZUS znioſł grzechy świátá, ták też ten Báránek benedykowány odpędza od nas wſzyſtko złe Duſzy y ćiáłá.

Pytánie Drugie.

Czemu czáſem żadnego ſkutku benedykcye álbo poświęcania nie czynią?

Odp:

Odp: To śię dźieie dla grzechow náſzych ktore ſą przeſzkodą ſkutkom benedykcyi, iáko Auguſtyn S. mowi *Tract: 50. in Joannem. Signum Christi &c. Znák Chryſtuſow odpędza od nas ſzatana, ieżeli ſerce náſze przyimuie Zbáwićiela.* Y S. Eligius: *Profecto magna res eſt &c. Prawdźiwie wielka rzecz ieſt znák y Krzyż Chryſtuſow, ale tym tylko pomaga, ktorzy chowaią przykazanie Chryſtuſowe.*

Pytánie Trzećie.

Z iákiey przyczyny święcą Ziele w dźień Wniebowźięćia Nayświętſzey Pánny?

Odp: Z tey; że, iák wiele Hiſtorykow świádczy, w grobie Wniebowźiętey Nayświętſzey MARYI ználeźli Apoſtołowie SS. wiele kwiátow, y pachnących źiołek. 2. Swięcą źiele y kwiáty przypominájąc ſobie cnoty Przenayświętſzey MARYI Pánny, ktora śię częſto w Piśmie S. do źiołek y kwiátkow przyrownywa. *Ego flos campi & lilium Convallium.*

Pytánie Czwarte.

Czemu woienne Chorągwie święcą?

Odp: Dla tego, żeby BOG Wszechmogący iáko dał zwyćięstwo Konstántynowi Wielkiemu z Maxencyusza Tyraná przez znák Krzyża S. ktory miał wyhaftowány ná Chorągwiách swoich, ták y tey mocy, Krzyża S. mocą, udźielił Chrześćiáńskim Chorągwiom, przećiwko nieprzyiaćiołom, dáiąc z nich Chrześćiánom zupełne zwyćięstwo. Benedykcye Domow, Piwnic, Stodoł, Obor, Sukien, y innych rzeczy, dla tego są od Kośćiołá S. postánowione, żeby BOG zá błogosłáwieństwem Kápłáńskim mocą słowá swego, y znáku Krzyża S. wszystko złe od pomienionych rzeczy oddalić ráczył.

Pytanie Piąte.

Co znáczy złota roża, ktorą Papież Dominicâ Lætare *álbo w Srzodopostną Niedźielę święći?*

Odp: Alexander III. pisząc do Krolá Fráncuskiego, daie tę przy-

czynę: Ze roża Chrystusa Pána, ktory się názywa *Flos rosarum*, reprezentuie, czerwoność roży znáczy Jego okrutną mękę, zápach chwałę Zmartwychwstania Jego.

Pytánie Szoste.

Dla czego ná wywod po połogu, to iest ná bránie błogosławieństwa od Kápłana powinna poyść do Kośćiołá białogłowa?

Odp: Jest to stary świątobliwy zwyczay, ktory się chować powinien dla tego, żeby białogłowa podźiękowałá BOGU zá szczęśliwe pozbyćie płodu y záchowánie od niebespieczeństwa. Sama Nayśw: Mátká z P. JEZUSEM po wypełnionych dniách oczyszczenia do Kośćiołá poszłá, gdźie ofiárę dźiękczynienia BOGU Oycu oddałá. Prawda że w Kośćiele S. iść ná wywod nie iest przykazanie, iest iednák świątobliwy zwyczay, á to przykłádem Nayśw: MARYI P. Zátym tego zwyczaiu bez słusznych y wielkich przyczyn opuszczáć nie godźi się.

Początek tey Ceremonij ieſze był w ſtarym Teſtamenćie, gdźie było przykazanie żeby białogłowa powiwſzy ſyná, 33. dni, powiwſzy záś corkę, 60. dni w oczyſzczeniu zoſtawała, á potym ſię przed Kápłanem ſtawiłá. W nowym záś Teſtámenćie nie maſz náznáczonego czáſu, iednákże iáko świadczy Polydorus, Innnocencyuſz Papież poſtanowił, żeby po czterech Niedźielách połogu ſwego niewiáſta do Kośćiołá ná wywod poſzłá.

Pytánie Siodme.

Co ieſt Exorcyzm?

Odp: Exorcyzm ieſt Greckie ſłowo po Polſku, *Zaklinanie*, to ieſt ſpoſob ktorym diabli ták z ludźi iáko y z mieſzkánia ludzkiego záklináni y wypędzani bywaią. Tu też náleżą wſzyſtkie czáry, ktore ludźiom y bydłu ſzkodźić mogą.

Pytánie Oſme.

Ják dawny zwyczay Exorcyzmow?

Odp: Iźáliż Chryſtus Pan Exorcyzmow nie záżywał? *Math: 8. 11. 17. Mar: 3. & 5. Luc: 4. 8. 9.* gdy ſzatanow (grożąc im y łáiąc) wypędzał. Tęż moc dał Apoſtołom ſwoim ná wypędzanie nieczyſtych Duchow *Math: 28. Mar: 3. Lucæ 9.* y ſami ſię Uczniowie Chryſtuſowi ſzczyćili, że w Imię Chryſtuſowe Diabłow wyganiali. *Acto: 19.* Czytamy, iáko chuſtki Páwła S. Diabłow wypędzały. Moc exorcyzmowania álbo záklinánia byłá w pierwſzym Kośćiele przy ſamych Exorcyſtách, dla tego S. Ignácy Męczennik piſząc do Antyochenow, Exorcyſtow pozdrawia. O tey mocy wypędzania Diabłow wiele ſtárych Oycow SS. piſało, iáko *Iren Lib: 2. contra Hæreſ: Cap: 58. Euſeb Lib: 5. Hiſt: Eccl: Cap: 7.* S. Juſtinus ták piſze: *Wiele z náſzych Chrześćian wielu opętanych y w tym Mieśćie (to ieſt w Rzymie) przez Imię JEZUSA Chryſtuſa ukrzyżowanego zaklęli y uwolnili.* Origenes *Lib: contra Celſum* piſze:

Wielu wygánia Diabły z opętánych, nie przez iakie czáry, lecz modlitwą y prostym záklinániem. Y Venerabilis Beda mowi: *Nostri temporis &c. Nászych czasow Kápłani umieią przez łáskę záklinania Diabłow wypędzáć.*

ROZDZIAŁ IX.

O Ceremoniach święcenia Dzwonow.

ZWyczay záżywania Dzwonow, iáko świádczy *Francicus Modius*, wszczął się zá Papieżá Sábiniana, ktory żył około roku Pánskiego 604. z tey przyczyny, że lepszy sposob ználeść się nie mogł odległych ludźi ná nábożeństwo zwoływáć, nád ten, przez dzwonienie. A y w stárym Testamenćie Kápłáni dzwoneczki u ápparatu Kápłánskiego nośili, ktorych

rychby dźwiękiem lud się do nábożeństwa wzbudzał. Zá tegoż też Papieża według świádectwá *Martini Poloni* wynáleźione są Zegáry biiące.

Pytánie Pierwsze.

Czemu po wielu mieyscách ták wielkie y głośne Dzwony?

Odp: 1. Ná znák Ewángelij S. y Apostolskiey nauki, ktorey ogłos rozszedł się po cáłym Swiećie. 2. Dzwony znáczą trąbę ostatniego sądu, zátym dzwonienie powinno nam przypominác sąd ostáteczny. 3. Dzwony są zámiast trąb stárego Testamentu, ktoremi lud ná nábożeństwo zwoływáno. Dzwonienie też powinno w nas wzbudzać nábożeństwo, iáko mowi *Gratianus: Ut cum Filij Christianorum clangorem campanæ audierint, crescat in eis devotionis augmentum.*

Pytánie Drugie.

Czemu Dzwony spiżowe bywáią?

Odp: Ná dowod náuki nowego Teſtamentu y ofiáry, ktora daleko trwalſza y ſtalſza ieſt niżeli ſtarego Teſtamentu. Częſte dzwonienie znáczy częſte Kázania y wielorákie opowiádanie Ewángelij S. przez Apoſtołow y Apoſtolſkich Mężow.

Pytanie Trzećie.

Ják dawny zwyczay święcenia Dzwonow?

Odp: Muśi bydź bárdzo dawny, bo Alcuinus Károlá Wielkiego Náuczyćiel świádczy, że zá iego czáſow iuż był ten zwyczay, słowa iego ſą te: *Neq; enim &c. Niech ſię nikomu rzecz nowa nie widźi, że Dzwony święcą, námaſzczáią, y imię dáią.* Roku 958. Jan XIII. Papież zá czáſow Ottona Ceſarza nayprzednieyſzy Dzwon w Rzymie ná Lateránie poświęćił, dawſzy mu imię Janá S. Chrzćićiela.

Pytánie Czwarte.

Ziákiey przyczyny prośći ludźie mowią że Dzwony Chrzczą?

Odp: To słowko *Chrżczę* tyle znáczy

czy co obmywam, więc że przy święceniu dzwony obmywáią, wźięłá okázyą prostota, święcenie dzwonow Chrzczeniem názywáć.

Pytánie Piąte.

Dla czego Dzwony przy święceniu obmywane bywaią?

Odp: Dla tego żeby nieczyśći Duchowie usłyszawszy głos dzwonow z powietrza ućiekáli, trácąc moc do wzbudzania záwieruch, grádow, piorunow, ktore częstokroć ná powietrzu sprawuią.

Pytánie Szoste.

Czemu Dzwony namaszczone bywáią Oleiem S.?

Odp: Zeby wszystkim Chrześćianom wzbudzaiącym się ná dźwięk Dzwonow do nábożeństwa, y podnoszącym sercá swoie do BOGA, łáską Duchá Przen: ktorą Oley znáczy udźielona byłá.

Pytánie Siodme.

Czemu ku czći ktorego Swiętego Dzwony poświęcone bywaią?

Odp:

Odp: Zeby zá przyczyną tego Swiętego P. BOG pomienione ſkutki y łáſki wykonywáć ráczył.

Pytánie Oſme.

Czemu dzwonią ná Chmury?

Odp: 1. Dzwonienie nápomina ludźi do modlitwy. 2. Zeby moc Duchow nieczyſtych ſkruſzona byłá, ktorzy częſtokroć wiele złego ná ſzkodę ludzką ná powietrzu ſpráwuią. Piękne podobieńſtwo daie Durandus, czemu żli Duchowie lękáią ſię dzwonienia, gdy mowi: *Iáko ſłábe y nieuſzykowáne woyſko lęka ſię y ućieka gdy trąby mocnego woyſka náſtępuiącego uſłyſzy, ták żli Duchowie ućiekaią, gdy trąby Chryſtuſowe, to ieſt Dzwony uſłyſzą.*

ROZDZIAŁ X.

O Ceremoniách Pogrzebowych y Mſzy S. Rekwialney.

Ponieważ koniec człowieká ieſt śmierć. *Mors ultima linea rerum,* więc y tę Xiążeczkę Ceremoni-

moniami Rekwialnemi zákonczemy.

Pytánie Pierwſze.

Czemu ćiáło człowieká umárłego obmywaią?

Odp: Ná znák że nic nieczyſtego nie wnijdźie do Kroleſtwa Niebieſkiego. Kłádą też ná umárłego zwyczaynie koſzulę białą. 1. Przykładem Chryſtuſowym ktorego Nayświętſze Ciáło w biáłe prześćierádło uwinione było. 2. Ná znák żeśmy powinni w ſzaćie niewinnośći, ktorąśmy ná Chrzćie S. wźięli, ſtawić ſię przed Trybunał Boſki.

Pytánie Drugie.

Czemu zwyczaynie umarłego w drewnianą trumnę kłádą?

Odp: Ná znák tego: że iáko drzewo ktore ſię podczas źimy zda bydź uſchłe, znowu ná Wioſne kwitnie, ták umárły znowu do żywotá przez Chryſtuſa powſtánie. Ták mowi Ambrozy S. o umarłym Synu Ewángeliczney Wdowy. *In Lucæ Cap: 7.*

Spem reſurgendi habeat, quia ferebatur in ligno. Niech ma nádźieię zmartwychwſtania, bo go nieśiono w drewnianey trumnie.

Pytánie Trzećie.

Czemu Trumny y Máry czárnym ſuknem Krzyżem náznáczonym nákrywáią?

Odp: Ná znák że przez Krzyż y záſługi JEZUSOWE wſzyſcy zbáwieni bywáią. Stáwiáią też Krucifix nád głową umarłego, ná dowod że był prawdźiwym Chrześćianinem, y Chryſtuſa miał zá głowę. Nioſą tákże Krzyż przed umarłym, przez co ſię rozumie, że umarły w żyćiu ſwoim áż do śmierći pod Chorągwią Krzyża Chryſtuſowego iáko mężny żołnierz z nieprzyiaćielmi Duſznemi walczył.

Pytánie Czwarte.

Czemu umarłego z gorąiącemi świecámi do pogrzebu prowádzą?

Odp: Ná znák że każdy człowiek

zgo-

z goráiącemi cnot Swiętych lampami zayść drogę Oblubieńcowi Duszy swoiey Chrystusowi powinien, ieżeli chce bydź puszczony do Krolestwa Niebieskiego. Ten zwyczay iuż był zá czásow Athanázego S. y Konstántyná Wielkiego.

Pytánie Piąte.

Czemu ćiáło umárłego kádzą?

Odp: Ná znák, że kto chce przyiść do BOGA, ma się stáwić przed nim z zápachem pobożnego żyćia. Turyfikácya też znáczy modlitwy násze, ktore BOGU iáko wonną ofiárę zá Duszę umarłego ofiáruiemy. Z tey też przyczyny gdy kropi wodą święconą ćiáło umarłego Kápłan, prośi BOGA żeby Krwią JEZUSOWĄ zkropiona Dusza umarłego, od grzechow oczyszczona byłá.

Pytánie Szoste.

Czemu się Chrześćianie nie stoiąc ále leżąc chowámy?

Odp: Bo my iuż Messyasza

(iáko Zydźi czynią) nie czekamy, ále beśpiecznie w Chryſtuśie Zbáwićielu náſzym ſpoczywamy.

Pytánie Siodme.

Z iákiey przyczyny Krzyże nád grobámi ſtáwiaią?

Odp: 1. Ná dowod że umarły był prawdźiwym Chrześćiáninem, ktory wierzył w ukrzyżowánego JEZUSA. 2. Jáko *Ezech:* 9. Maiący ten znák T ktory Krzyż wyraża, od Aniołá zábiiáiącego wolni były, ták żeby umarły przez znák Krzyżá S. miał obronę przećiwko nieprzyiaćiołom Duſznym ná ſądźie oſtátecznym.

Pytánie Oſme.

Kto pierwſzy ſporządźił Cmentárze ná pogrzeb umarłych?

Odp: Abráhám Pátryárcha S., ktory pierwſzy od Efrona kupił pole, ná ktorym pochował ćiáło Sáry żony ſwoiey. W Rzymie Kálixtus był pierwſzy ktory ná Drodze Appij Cmentarz zporządźił ná pogrzeb Męczennikom SS. *Py-*

Pytánie Dźiewiąte.

Cżemu ſię Kátolicy ná poświęconych mieyſcách chowáią?

Odp: Bo według náuki Páwłá S. człowiek nie ieſt poſpolitym ſtworzeniem Boſkim, ále ochrzczony ieſt Kośćiołem Boſkim y przybytkiem Ducha Przenayświętſzego. 2. Bo człowiek przez Chrzeſt y używánie Sákrámentow SS. oſobliwiey poświęcony y z Chryſtuſem ziednoczony bywa. 3. Chowáią ſię Kátolicy ná poświęconych mieyſcách, ná znák, że iáko w życiu rożnili ſię od niewiernych y Heretykow, ták y po śmierći żadney wſpołeczności z niemi nie máią.

Pytánie Dźieśiąte.

Ják dawny zwyczay modlić ſię zá umarłych?

Odp: Ten zwyczay trwał záwſze y w ſtárym Teſtámenćie iáko świádczy Piſmo S. *2. Mach: 12.* gdźie czytámy że Judas Machabeyczyk odwa-

odważny Wodz posłał dwanaśćie tyśięcy drachm srebra ná ofiárę zá tych ktorzy w okázyi woienney polegli. O modlitwie zá umarłych świádczy Chryzostom S. *Hom: 65. ad pop:* y Augustyn S. *Lib: de Hæres: Cap: 53.* y inni Oycowie SS.

Pytánie Jedenaste.

Kto złożył Officium Defunctorum *álbo Obrządek zá umarłych?*

Odp: S. Izydor przypisuie to stáremu Origenesowi, ktorego Augustyn S. chwali, mowiąc: *Origenes pierwszy był po Apostołách, ktory modlitwy zá umarłych złożył.* Responsoria według Gáwanta złożył Maurycyusz Biskup Páryski Roku 1169. o tym też pisze y Antonin S. Arcybiskup.

Pytánie Dwunaste.

Jáko Dusze w Czyscu będące mogą wiedźieć że się zá nie modlimy?

Odp: Troiákim sposobem. *1.* Gdy im BOG sam álbo przez ich Aniołá Stroża obiawi. *2.* Samym doświadcze-

czeniem, gdy folgę w mękách czuią, álbo cále z nich wybáwione bywáią. 3. Mogą też wiedźieć od innych Duſz ktore z tego świátá do nich do Czyſcá przychodzą.

Pytánie Trzynaſte.

Ják dawny zwyczay odpráwowánia Anniwerſarzow álbo Rocznic zá umárłych?

Odp: Lubo *Polydorus Lib: 6. Cap: 4.* rozumie że ten zwyczay záczął ſię zá Pelagiuſza Papieża, iáko też y czytánia trzech Mſzy Swiętych záraz po śmierći zá umárłego. Jednák Izydor S. przypiſuie to Apoſtołom SS. y *Tertulianus Lib: de Monog:* wſpomina, że zá iego czáſow iuż był zwyczay Anniwerſarzow, gdźie też wſpomina o iedney wdowie, że ſię zá duſzę męża ſwego modli, y w Rocznice mąk iego umnieyſza. *Pro anima ejus orat, & refrigerium poſtulat & aufert annuis diebus de pœnis dormitionis ejus.* Y ná drugim mieyſcu *de*

Cor:

Cor: Mil: Oblationes pro Defunctis annuâ die facimus. Ofiáruiemy corocznie ofiáry zá umarłych.

Ceremonie Mſzy S. Rekwialney.

Pytánie Pierwſze.

Czemu Kápłan podczás Introitu nie mowi tego Pſalmu Judica me DEUS, Oſądź mię Pánie?

Odp: Bo Kápłan w tym Pſalmie proſi żeby go BOG ſądźił, y odłączył od národu nie świętego, żeby był ſpoſobny w niewinnośći ofiárowáć ofiárę Mſzy S., że záś umárły iuż ieſt oſądzony, y pomienione Pſalmu ſłowa umarłemu ſłużyć nie mogą, zátym ſię ten Pſalm opuſzcza.

Pytánie Drugie.

Czemu ná początku Mſzy S. Kápłan śiebie nie żegna ále tylko Mſzał?

Odp: Bo modlitwy tey Mſzy S. nie Kápłanowi lecz umárłemu ſłużą, ktoremu mocą Krzyża S. *Requiem*

æter-

æternam odpoczynku wiecznego życzy. Zátym nád Mſzałem iáko nád umárłym Krzyż S. czyni.

Pytánie Trzećie.

Czemu ſię w Introićie mowi Pſalm 64. Te decet Hymnus, *Tobie przyſtoi Hymn w Syonie &c.?*

Odp: Dla tego że iáko ten Pſalm ieſt złożony ná dźiękczynienie BOGU zá wyprowadzenie ludu Izráelſkiego z niewoli Egipſkiey, ták prośi Kápłan BOGA, żeby z niewoli mąk Czyſcowych Duſze do obiecaney (wieczney ſzczęśliwośći) ziemi wyprowadźić ráczył.

Pytánie Czwarte.

Czemu ſię ná tey Mſzy S. nie mowi Gloria Patri, *áni Kápłan (iák w inſzych Mſzách) Mſzału po Ewángelij cáłuie?*

Odp: Bo te znáki wſzyſtkie ſą rádośći, Mſza záś Rekwialna ieſt Mſza ſmutku, dla tego Kośćioł S. przy niey czárnego ápparatu záżywa.

Ton

Ton też śpiewaney tákiey Mſzy S. ieſt niſki y ſmutny, iáko też y Wielkopiątkowy.

Pytánie Piąte.

Czemu Kapłan wody nie benedykuie ktorą ma láć do kielicha?

Odp: Bo woda iáko ſię wyżey mowiło, znáczy ludźi żyiących, ktorym Kápłan błogosłáwi, że záś umárli nie ſą z liczby żyiących ná świećie, więc ſię benedykcya wody opuſzcza.

Pytánie Szoſte.

Czemu ſię ná Mſzy S. Rekwialney nie dáie Pax *álbo pocáłowánie Pokoiu?*

Odp: Bo nie wiemy czyli tá Duſza zá ktorą Kápłan Mſzą S. czyta ieſt w pokoiu, álbo czyli wiecznego pokoiu záżywa.

Pytánie Siodme.

Czemu Kápłan ná Agnus DEI *nie biie ſię w pierśi?*

Odp: Bo ſię nie zá śiebie ále zá umár-

umárłych modli, dla tego też nie mowi: *Zmiłuy się nád námi*, áni *udźiel nam pokoiu*, ále mowi: *Day im wieczny odpoczynek*: á to po trzykroć. Opuszcza też tę modlitwę *Domine JESU Christe* &c. *Pánie JEZU Chryste, ktoryś rzekł Apostołom Pokoy zostawuię wam*, bo iuż umárli z niepokoiu tego Swiátá wyszli o ktorym w tey modlitwie wzmiánká.

Pytánie Ostátnie.

Czemu się nie dáie błogosłáwieństwo na Mszy Rekwiálney?

Odp: Bo benedykcya álbo błogosłáwieństwo ma bydź dawáne przytomnym, że záś Dusze w Czyscu będące, zá ktore Msza S. byłá, nie są przytomne, zátym Kápłan zámiast błogosłáwieństwa życzy im odpoczynku wiecznego mowiąc: *Requiescant in pace*: *Niech odpoczywáią w pokoiu*.

Uważże łaskawy Czytelniku z tego wszystkiego co się o Ceremoniach rzekło czyli się prawdźiwie ozdobą Kośćio-

ła S. nazwać nie mogą, ponieważ tak pięknych taiemnic pełne, iak wiele Duchownych nauk w sobie zamykaią. Iakim proszę sercem złośliwa Kalwinska y Luterska Herezya Ceremonie Kościoła S. fabułą y dźiećinnym igrzyskiem nazywać będźie mogła? pewnie przyznać muśi, że ieżeli Kośćioł S. według Psalmisty iest słoncem: *In Sole posuit tabernaculum Psal: 18.* Ceremonie są Promieniami, na ktore ślepe Heretykow oczy patrzyć nie mogą. Uważyć proszę czas postanowienia Ceremonij, czyli nie są arcydawne, bo pierwszego Kośćioła S.? czyliż nie maią powagi z Pisma S. y Oycow SS.? czyli nie są ztwierdzone tak wielą Conciliami? czyli nie są przez tak wiele set lat w ustawicznym w Kośćiele S. używaniu y poszanowaniu? Zatym słuszna żeby iak naywiekszе poszanowanie Ceremonie Swięte miały, iako ktore nam Kośćioł S. (ktory iest Filarem prawdy *1. ad Tim: 3.*) do chowania podaie, ktoremu y tę lichą pracę moię pod rozsądek podaię, sam poddany y podłożony będąc przez S. Regułę moię pod nogi tegoż Swiętego Kośćioła Rzymskiego.

KONIEC.

REGESTR

Niektorych Rzeczy znacznieyszych.

Od-

AMICE LECTOR.

Errata minora Typographica contemne, majora benevolè corrige, & vale.

